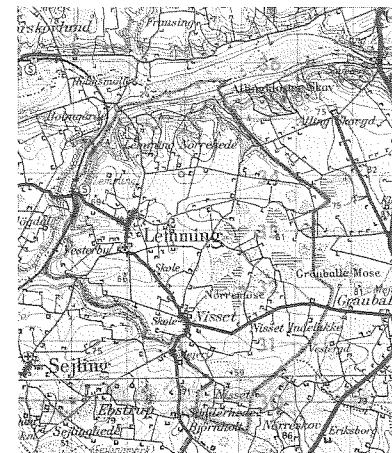

TAGE WINTHER

LEMMING SOGN

En historisk, geologisk og kulturgeografisk
beskrivelse af Lemming sogn

Lay-out, tegninger og illustrationer

TORILD WINTHER

Eget forlag
Viborg

1974

INDHOLD

Fordord	side	6
Kort	"	7
Indledning	"	8
Navnenes oprindelse	"	13
Geologien og landskabet	"	15
Sognets ældste bebyggelse	"	23
Fundet i Nørremose 1897	"	23
Befolkningen	"	28
Det gamle mål-, mønt- og vægtsystem	"	42
De første skatte og bøndernes opstand	"	44
Silkeborg lens jordebog 1586	"	47
Landsbyvedtægter i Nisset år 1670	"	50
Matriklen af 1688	"	54
Slagsmål i Nisset 1693	"	57
Nogle begivenheder fra 1600-tallet	"	60
Bøndernes forskellige kår til fastebonde	"	62
Tiden omkring landboreformerne	"	67
Dagligdagen i 1800-tallet	"	75
Matriklen af 1844	"	78
Brændevinsbrænding	"	83
Branden i Lemming Østerby	"	84
Kirken	"	86
Skolen	"	106
Sogneforstanderskab - sogneråd	"	115
Sognefogder	"	121
Landbrugets udvikling i nyere tid	"	124
Lemming sogns Spare- og Lånekasse	"	137
Jernbanen kommer 1920 - 1924	"	138
Idrætslivet	"	139
Lemming sogn 1974	"	140
Digt	"	146
Kilder	"	147

46.4
Lemming

12.3

FORORD

Begyndelsen til bogen, Lemming sogn, startede i 1966, da jeg gik på Th. Langs seminarium. I mit ene liniefag, geografi, lavede jeg en afhandling om Lemming sogn. Det var en geologisk og kulturgeografisk beskrivelse af sognet. Senere er jeg gennem udarbejdelsen af min slægts historie, som udspiller sig i Lemming, kommet i besiddelse af så meget stof om sognet, at bogen kunne skrives.

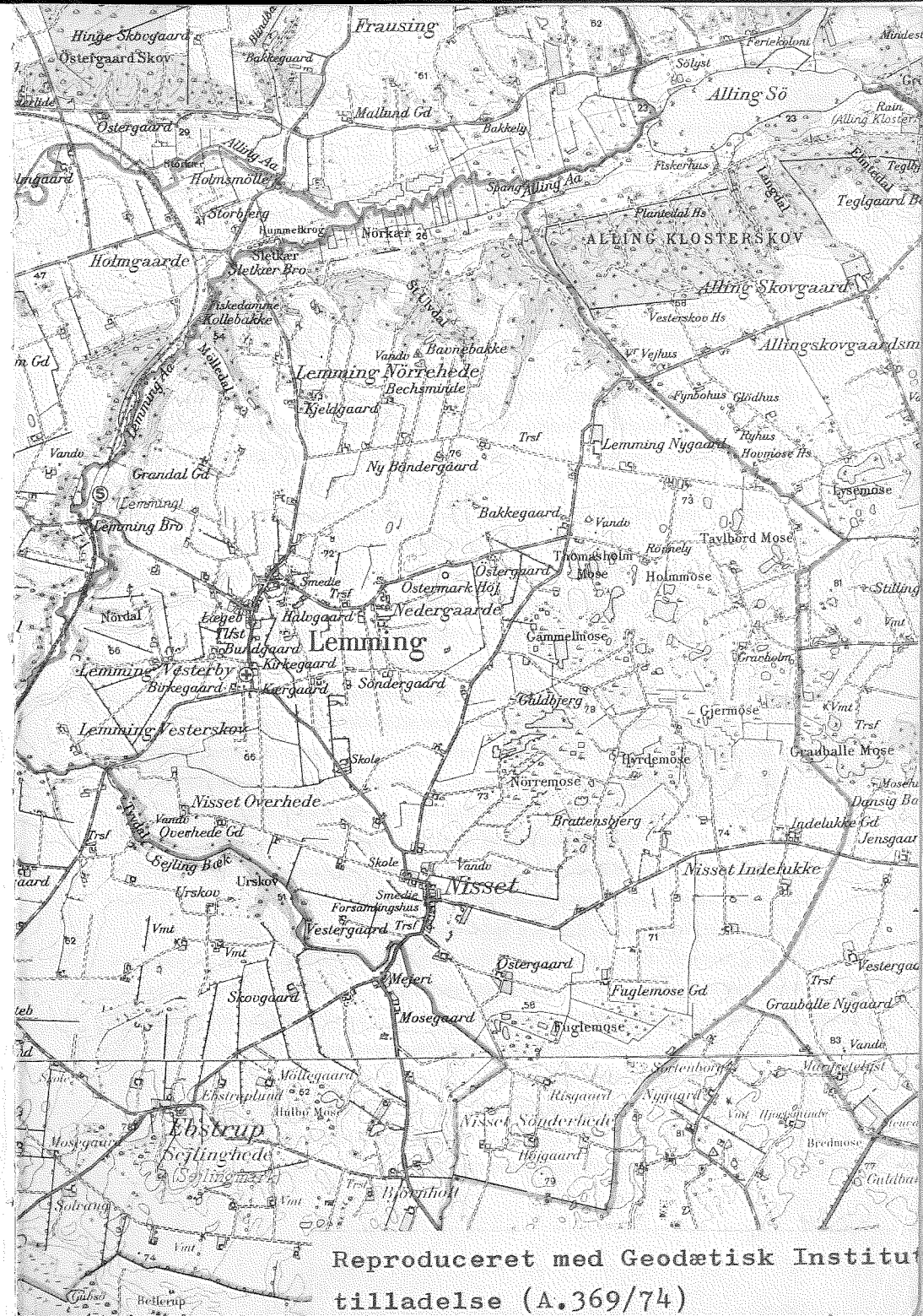
Velvidende, at fremstillingen bærer lægmands præg, håber jeg dog, at læseren får udbytte af de mange kendsgerninger, som er fremdraget af slumrende arkiver og mange andre kilder.

Det meste af arbejdet er foregået på Landsarkivet i Viborg, og uden hjælp fra mange mennesker, der har været behjælpelige med at besvare spørgsmål, havde arbejdet været umuligt. Det vil føre for vidt at nævne dem alle, men jeg takker hver enkelt for venlig medvirken.

Lemming sogns Spare- og Lånekasse og Sparekassen i Silkeborg har givet mig den glæde, at de økonomisk ville støtte bogens udgivelse. Uden denne velvillighed ville publiceringen ikke kunnet lade sig gøre. Desuden takker jeg også Andelsbanken A.m.b.A., Viborg, for venlig bistand.

Viborg, august 1974

Fage S. Winther

Lemming sogn
Hids herred
Løver syssel

Lemming sogn ligger i Hids herred, der omfattede ialt 10 sogne: Gødvad, Balle, Svostrup, Serup, Lemming, Sejling, Sinding, Kragelund, Funder og Engesvang. Ordet sogn blev allerede i middelalderen brugt for det område, der havde samme kirke (oprindeligt tillige de personer, der søgte samme kirke, deraf navnet sogn). Sogneinddelingen har ikke blot kirkelig betydning, men ligger f.eks. til grund for matrikulen. Inddelingen af sognekommuner bygger derimod gennem "fattigkommuner" af 1803 på pastoratsinddelingen.

Herredets areal er ca. 250 km². Lemming ligger i dets nordlige del. Hids herred var det sydligste herred i Viborg amt og blev omgivet af Skanderborg og Ringkøbing amter samt Lysgård herred. Hids herred er næsten overalt afgrænset af gamle tunneldale og smeltevandsdale; men det meste af herredets tørren er bakket og højtliggende og med overvejende sandmuldede jorder; men flere steder dominerer også morænelandet (ungt morænelandskab med mest ler). Længst mod vest bliver jorden mere skarpt sandet og med plantager (ungt morænelandskab med overvejende sand). Her ligger den midtjydske israndslinie, og vest for denne omfatter herredet hedesletter (f.eks. den østlige og højst beliggende del af Karup hedeslette), og bakkeøer.

Hids herreds navn kan i hvert fald følges så langt tilbage som til Valdemar II's (Valdemar Sejrs 1170 - 1241) jordebog, hvori det kaldes Hizhæreth. Der nævnes her nogle af herredets sogne, der betaler skat til kongen. Jordebogen indeholder en fortegnelse over de herreder, der dengang fandtes i Danmark, (dog ikke de sønderjydske og de skånske). Antallet var ca. 200.

Inddelingen i herreder er dog langt ældre og går sandsynligvis helt tilbage til Folkevandringstiden og er den ældste inddelingsenhed i Danmark.

Historikere henviser bl.a. til den romerske historiker Tacitus (ca. 55-120), der i sin bog "Germania" giver meget interessante oplysninger om germanernes levevis, og til, at der hos næsten alle germanske folk i oldtiden og den tidlige middelalder kan påvises en inddeling af lignende art.

Hos sveerne, angelsakserne og flere sydgermanske stammer kaldes den hundari eller hundrede.

Om navnets oprindelse er der ikke enighed. Nogle har ment, at navnet har samme rod som hær, (her = hær, red = udrede), og at hvert herred omfattede 100 eller 120 gårde, der hver skulle stille en mand til hæren. Andre betvivler, at dette skulle være grundlag for herredsinddelingen, og nogle mener, at det egentlige grundlag for inddelingen har været en helligdom, der søgtes af bygdens beboere.

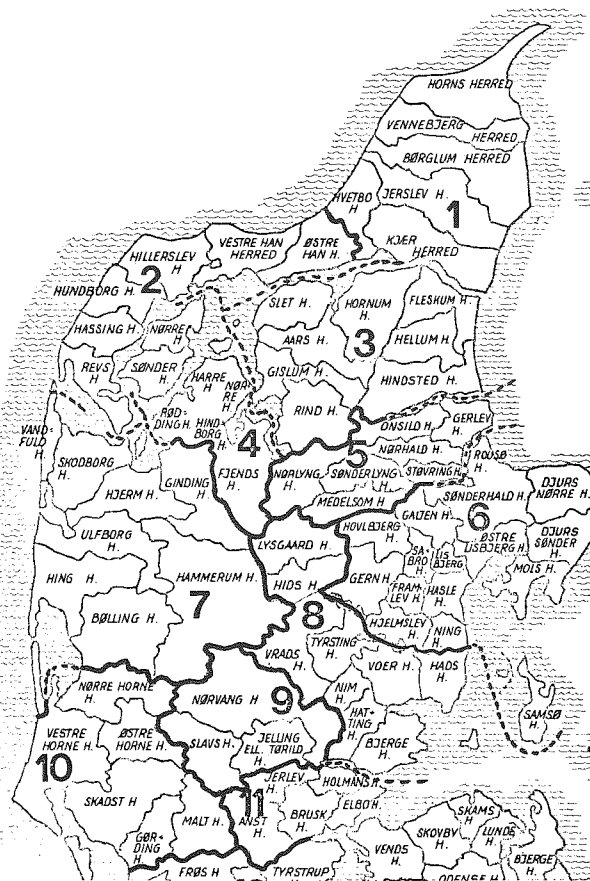
Til helligdommen skulle så senere have sluttet sig et ting, hvorved sammenslutningen også fik betydning på det verdslige område, og det er en kendsgerning, at hvert herred havde sit herredsting, hvor bønderne engang selv valgte dommeren og forhandlingslederen. Tidligst fik dog kongen en vis indflydelse, idet en udsending, der skulle passe på, at kongens ret ikke krænkedes, kunne kræve adgang til tinget, hvis afgørelser og domme indankes for landstinget. Nørrejyllands landsting var i Viborg.

I middelalderen var Jylland (men ikke øerne), inddelt i sysler, 11 i Nørrejylland og 3 i Sønderjylland.

Syslernes grænser skar aldrig herredsgrænserne, men hvert syssel omfattede flere hele herreder og er sandsynligvis dannet på den måde, at man sluttede flere herreder sammen til et syssel. Hids herred - og hermed Lemming - hørte til Løver eller Louring syssel, der strakte sig fra Vejle fjord til egnen syd for Viborg. (Gammel stavemåde: Lofræth syssel). Navnet betyder skovsyssel (Løver af løv = skov). Ifølge Valdemar II's jordebog bestod Løver syssel af Hids, Lysgård, Hads, Voer, Nim, Hatting, Bjerre, Tyrsting og Vrads herreder.

I nogle sysler var der et sysseleting; men dette ting

Sysselkort over en del af Jylland
Danmarks ældste inddeling

1. Vendsyssel	7. Hardsyssel
2. Thysyssel	8. Loversyssel
3. Himmersyssel	9. Jellingsyssel
4. Sallingsyssel	10. Vardesyssel
5. Ommersyssel	11. Almindsyssel
6. Aabosyssel	

fik aldrig samme beføjelse som herredstingene og lands-tinget, navnlig aldrig den samme dømmende magt. Det var et sted, hvor skødninger, lysninger og forkyndelser kunne finde sted, og hvor der kunne erhverves tingsvidner om, hvad der var almindeligt bekendt; men dermed var dets funktioner i det væsentlige udtømt.

Hids herred blev tillagt Kong Hanses dronning Christine som livgeding (egentlig en formue, der var tillagt en person i dennes levetid som underhold, især enkeforsørgelse). Efter hendes død 1521 udgjorde det et len sammen med Lysgård herred, indtil det 1542 kom under Silkeborg len.

Silkeborg nævnes første gang i begyndelsen af det 15. århundrede. Slottet var da i privat eje, men kom snart i Århusbispernes eje og hørte så under bispestolen indtil reformationen; men efter bispernes afsættelse hjemfaldt det til kronen, og Silkeborg len blev da kongeligt len, hvortil altså Hids herred blev lagt 1542.

Bisperne fik fast fodfæste på Silkeborg slot 1414, da fru Tore, gift med Laurids Hvas, skænkede slottet til bispestolen. Et halvt år senere gav hun også bispestolen sit og sine børns gods i Øster og Vester Kejlstrup. (Biskoppen hed Bo Magnussen Porse).

Da Johan Rantzau 1536 blev udsendt af Kristian III for på kongens vegne at tage bispedømmernes gods i besiddelse og i dette ærinde kom til Silkeborg, gjorde bispens sidste lensmand, Hans Stygge, megen modstand og ville ikke overgive sig og slottet, før hans herre biskoppen blev nødt til at give sit samtykke dertil.

Som kongeligt len blev Silkeborg nu forlenet til den ene adelsmand efter den anden. Bispens sidste lensmand blev kongens første (1536-1540).

Efter enevældens indførelse forvandlede lenene til amter, og Silkeborg amt oprettedes 1660.

Hertil henlagdes tre hele herreder: Hids, Lyngård og Vrads herreder, samt 9 sogne af Gjærn herred. Amtet havde amtmand og amtsforvalter fælles med Mariager amt fra 1671 og med Dronningborg amt fra 1716. Den fælles amtstue var

i Randers.

I Pontoppidans atlas (bind 4, der er trykt 1768), skrives bl.a. følgende om Silkeborg amt: "Grunden og ejendommene er ikke så gode som i de andre amter i Århus stift. Der er heller ikke så mange herregårde. Således består hele Hids herred af bøndergods med undtagelse af Allinggård. En del af jorden er sandet, og noget er hede. Dog er der en del god jord, og bøndene ernærer sig temmelig godt. Amtet er overalt godt forsynet med vand og har på sine steder skønne kilder, store ferske søer samt åer og bække, der driver en del vandmøller og undertiden danner skel mellem stifter, herreder og sogne". Af søer fremhæver han bl. a. "Langesø" ved Silkeborg og af åer navnlig "Guden Aa".

Silkeborg amt blev ophævet og i henhold til resolution af 17/3-1794 lagt til Skanderborg-Åkær amt, fra 1799 Århus amt.

Ved kgl. resolution af 4. september 1793 blev Lysgård herred, som Hids herred har haft snæver forbindelse med (f.eks. fælles herredsfoged fra 20. september 1687) henlagt til Viborg amt, og ved kgl. resolution af 13. juni 1821 blev også Hids herred henlagt dertil.

Ved kommunalreformen, som trådte i kraft den 1. april 1970, blev Lemming kommune og dermed sogn lagt ind under Silkeborg kommune, som igen hører til Århus amt.

Den nye Silkeborg kommune består af følgende gamle by- og sognekommuner: Silkeborg, Linå, Balle, Funder, Gødvad, Kragelund, Lemming, Sejling-Sinding, Serup og en del af Them.

Navnenes oprindelse

Ordet Lemming mødes første gang i litteraturen år 1315 i De ældste danske Archivregistaturer bind 2 af T.A. Becker m.fl. Kbh. 1854 - 1910. Videre frem støder man på ordet Leming i årene 1425, 1432, 1433, 1447. Først i 1478 møder man ordet, som det staves i dag. Men senere igen bliver ordet stavet forskelligt, Lemmingh (1479), Leming (1486), Lemmingsogen (1487), Leming sogen schouff (1491), Lemyngh (1508), Lemingh (1610), Lemminge (1688).

Endelsen -ing forekommer over størstedelen af det vest- og nordgermanske område; i Danmark indgår den i henved 400 gamle bebyggelsesnavne. Mange af forleddene i -ingnavnene kan dels tolkes som personnavne eller personnavnestammer, dels som appellativiske ordstammer eller adjektiver. Et sådant appellativsk forled antages at være i Lemming. Det skulle komme af dyrenavnet lam.

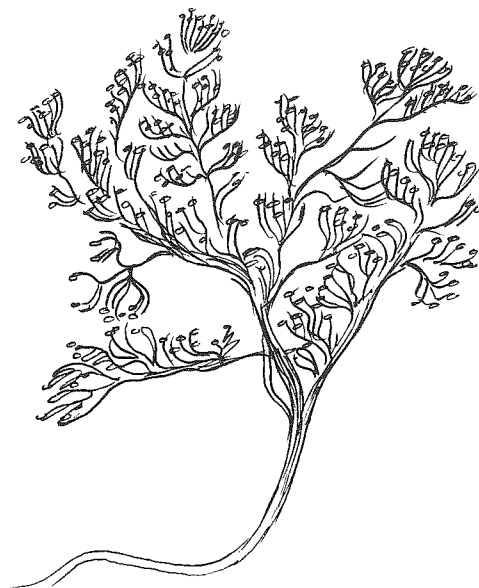
Andre navne, som kommer frem omkring 1916, er Bondegaarde, Lemming Nygaards Mark, Lemming Nørrehede, Lemming Vesterby, Lemming Østerby og Nedergaarde.

Navnet Nisset støder man første gang på i 1425 som Niszitt, Priors neszitt (1491), Nessel (1508), Nissziddt (1610), Nissziddt (1664), Nessel (1683), Nissit (1688), Nisset, Nissel og Nessel (1844). Skrivemåden Nestvedgaard under Nissetgaard tyder på, at efterleddet er -tved. Dette led har forbindelse med tørv. Forleddets vokal er lukket fra æ til e, hvilket formodentlig skyldes et følgende i; det må derfor antages at være det gamle ord næsia, som er det samme som næs. Dette passer udmærket med, at der findes mose- og engstrækninger omkring Nisset. I følge et dokument fra 1425 ejede Alling Kloster tre bol (1 bol = 1 á 2 tdr. hartkorn) i Nisset.

Andre tidlige navne er Nestvedgaard (1448), Nisset Overgaard, Nisset Indelukke, Nisset Overhede og Nisset Sønderhede.

I 1432 nævnes Rænemølle, Rænmølle (1433), Ræne møllestedt (1436) og Rendemøllestedt (1518). Navnets oprindelse

er uvis. Møllen tilhørte Alling Kloster og lå ved Lemming å. Det kan formodes, at forleddet i møllenavnet er et ældre navn på åen, der nu har navn efter Lemming. Forleddet stammer måske fra det oldnordiske verbum renna (løbe).

Geologien og landskabet

Lemming sogn er overalt dækket af morænesand eller moræneler. Og under de kvartære lag strækker der sig terciære lag, som næsten alle hører til miocæn eller oligocæn. De oligocæne lag består mest af ret fedt ler med et svagt glimmerindhold, og det indeholder kalkkonkretioner, som af og til kan indeholde hulrum med kalkspatfyldte sprækker. De miocæne lag, som man i største delen af Viborg amt finder under istidsaflejringerne, består overvejende af glimmerler, glimmersand og kvartssand, som er yngre end de oligocæne lag. Se borerne fig. 1.

Af grus- og sandgrave findes der nogle få og tilgroede stykker, som ikke længere er i brug. De er næsten alle knyttet til den nordlige del af sognet. Til beskrivelse af ledeblokke er brugt en grusgrav på grænsen mellem Svstrup og Lemming sogn.

Resultatet af ledeblokkeundersøgelsen:

Østersøen 1	{	a: rød østersøkvartsporfy	2 %	2 stk.
		b: brun østersøkvartsporfy	3 %	3 stk.
		c: ålandsblokke	21 %	22 stk.
Svenske 2	{	d: bredvardporfy	6 %	7 stk.
		e: grønklittporfy	3 %	3 stk.
		f: dalarporfy	6 %	6 stk.
Norske 3	{	g: rhombeporfy	56 %	59 stk.
		h: rhombeporfykonglomerat	3 %	3 stk.
			100 %	105 stk.

1 : 2 : 3 ---- 62 : 16 : 27

Landskabet var i istiden overalt dækket af et tykt lag is og er som følge deraf præget meget af istiden og tiden derefter. Grænsen mod Hinge dannes af Hinge tunneldal, som er ufuldendt i den forstand, at den mod vest ender ca. 10 km før hovedstilsandslinien og mod øst kan spores til Gudenådalen. Det er en samlet længde på kun ca. 10 km.

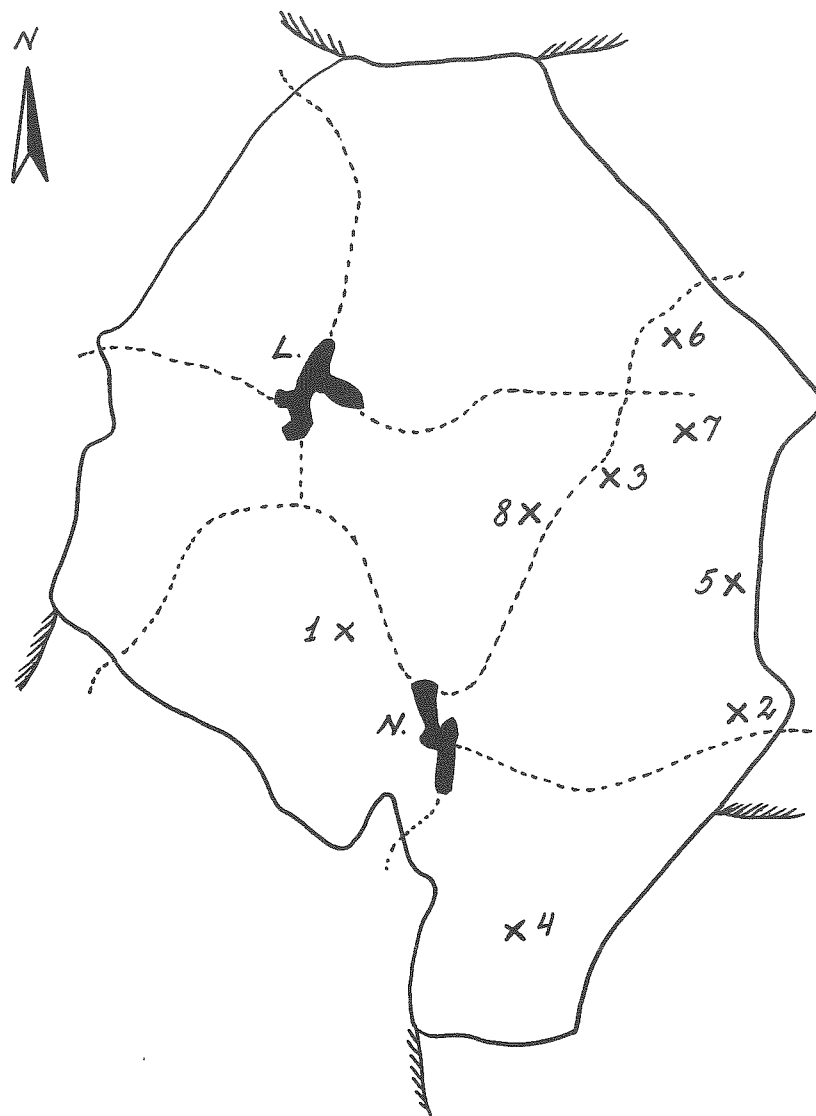
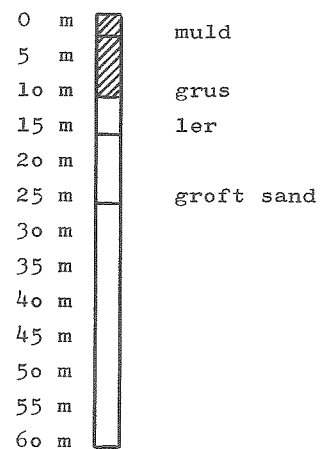

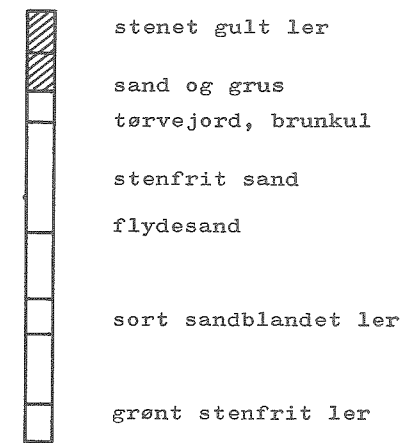
Fig. 1.

Her ses placeringen af de beskrevne 8 borer, som er foretaget i Lemming sogn.

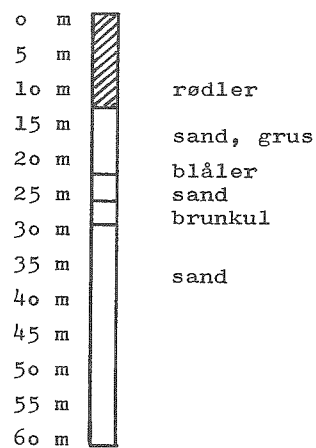
Boringer i Lemming sogn

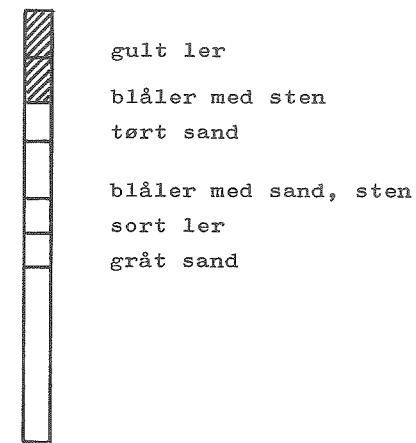
nr. 1

nr. 2

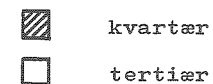

nr. 3

nr. 4

Fig. 1 a

Boringer i Lemming sogn

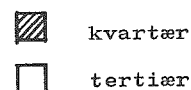
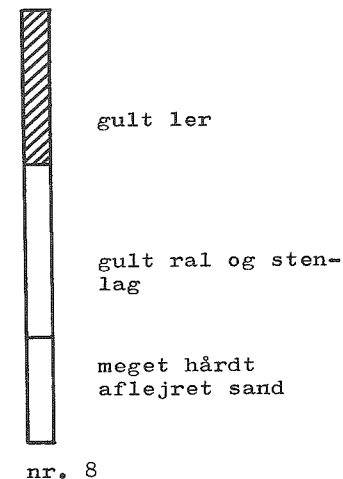
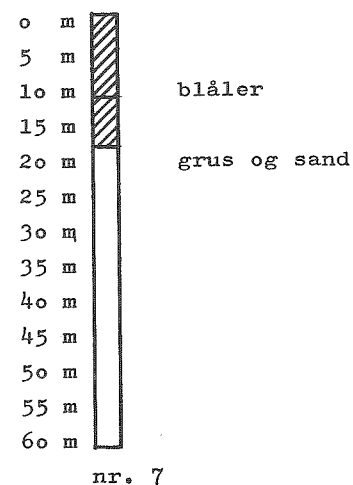
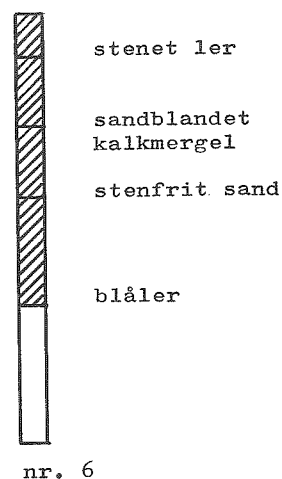
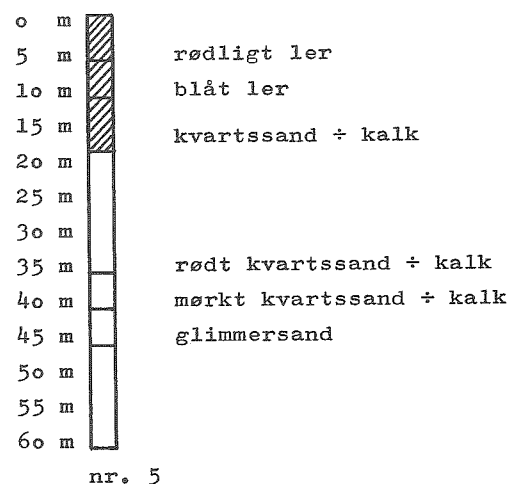

Fig. 1 b

Den egentlige tunneldals bredde, som er markeret ved søerne, andrager 400 - 500 m. Dalens totalbredde er 1000 m. På begge sider af den centrale sø- og moselavning ledsages dalen af en smal terrassebræmme, der imidlertid netop på grund af sin smalhed er vanskelig at højdebestemme, men som de steder, hvor terrassen har en større udstrækning, ligger i små 40 m.

Dalen består i dag af to adskilte halvdele, der skilles fra hinanden af en tværgående terrasseflade, idet Alling å dog i en smal gennembrudsdal ved Holms Mølle skaber forbindelse. Denne tærskel er ikke tilfældigt placeret i dalen, idet to markerede senglaciale smeltevandssrender, en fra nord og en fra syd, udmunder i Hinge tunneldal på dette sted. Den sydlige dal, Lemming å's, har modtaget flere små tilløb fra en sydfra liggende isrand. Lemming å har, da dødisen var delvis afsmeltet, aflejret sandmasser i tunneldalen og dermed skabt tærsklen.

Løvrigt fremviser tunneldalen et fint eksempel på skræntfuring. De fleste kløfter er kun nogle få hundrede meter dybe og har selv i deres senglaciale dannelsesetid kun ført beskedne vandmængder, mens et fåtal strækker sig en til flere km ind i baglandet, hvor de som regel ender i moseområder, som er gamle dødislavninger. Tunneldalen og dens tilløb er markeret udskåret i et ensartet moræneplateau i ca. 70 m. Over denne flade hæver Ravnebakke sig til 86 m, der mod øst grænser op til en markeret erosionsskrænt.

Den sydlige del af sognet er præget af et uroligt bundmorænelandskab med en række af det småbakkede dødislandskabs karaktertræk: et meget kringeluret kurveforløb med talrige småbakker og mosehuller, der imidlertid kun spænder over et beskedent højdeinterval, ca. 10 m. Det er netop karakteristisk og imponerende, at det småbakkede bundmorænelandskab kan præstere et så forvirrende og uroligt kurvebillede med så små højdemæssige virkemidler. Dette småbakkede bælte har en bredde af $2\frac{1}{2}$ km og grænser mod nord op til et morænelandskab med et langt jævner kurveforløb. Specielt præciseres denne terrængrænse, idet dødisland-

skabet over en strækning af ca. 2 km bræmmes af Fuglemosenes lavning.

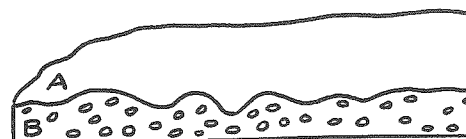
Et indicium for store afsmeltede ismasser, som bestod af dødis, afgiver den ualmindelige kraftige furing af landskabet. Den kraftige nedskårne fladbundede Lemming Ådal, der udmunder i Hinge tunneldal, hvor Lemming å forer sig med Alling å, vidner om sine tiders store vandmængder, der blev ført gennem dalen. Nu slynger Lemming å sig gennem dalen, og der er mange steder eksempler på flodskrænter. Lemming å modtager sit vand fra moseområder. Lemming å's sydligste tilløb, Sejling bæk, modtager også sit vand fra moseområder (Fuglemosen), og den modtager også tilløb fra en del grøfter.

Til Lemming å's dal er bl.a. tilknyttet Mølle dal og Nørdal. Disse svarer i store træk til Hinge tunneldals sydlige skrænt.

Den mellemste del af sognet og næsten hele den østlige del er udelukkende bestående af moser, som er lavmoser, og som har sin oprindelse i dødisområderne. Der er bl.a. Gammel mose, Tavlbord Mose, Hyrdemose og Gjermose.

Dødislandskaber

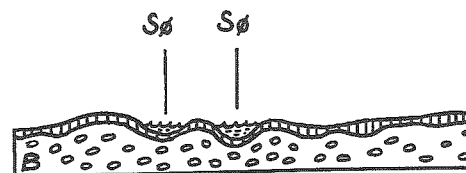
Landskabet omkring moserne er et såkaldt dødislandskab. Da isen i slutningen af sidste istid efterhånden smeltede væk, blev der nogle store isklumper liggende tilbage, som ikke smeltede så hurtigt. Disse isklumper benævnes dødis.

A = is
B = morænematerialer
under isen

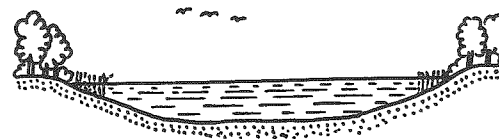

Lige efter afsmeltningen. Der er stadig store isklumper (dødis) i morænen (A). Denne dødis er igen dækket af aflejringer, og derved vil smeltingen tage lang tid.

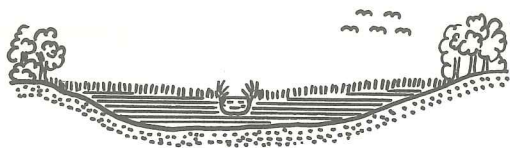

Ved dødisklumpenes bortsmelting opstod der søer i hullerne.

Mosen dannes

Ved søens bred begynder en tørvedannelse p.g.a. plantevæksten. Det er specielt tagrør, dunhammer, iris og åkander; men også løvfald spiller en stor rolle.

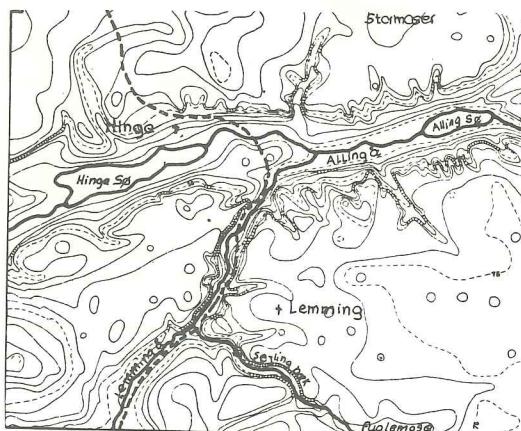

Til sidst er sølavningen opfyldt af lavmosetørv. En å gennemløber arealet. Længs åens bred er der en livlig vegetation. En sådan mose kaldes en lavmose eller en tilgroningsmose.

Reliefkort over landskabet i og omkring Lemming sogn

1 : 200000

Det samme kort som målebordsblad
1 : 200000

Sognets ældste bebyggelse Fundet i Nørremose 1897

Hvornår de første mennesker kom til egnen omkring Lemming sogn, kan naturligvis ikke siges med bestemthed; men ifølge "Traps Danmark" skal der i Hids herred have været ca. 600 gravhøje. De fleste af dem er dog nu beskadiget eller udjævnet. Dysser og jættestuer findes ikke i Hids herred. Der findes et enkelt bevaret og fredet oldtidsminde i Lemming sogn. Det er den ret store, men noget forgravede Østermark høj øst for Lemming Østerby. Desuden har der været endnu tre høje i sognet, men de er nu alle sløjfet eller ødelagt. I Nisset Nørremose er der imidlertid fundet en ejendommelig dyrefælde af træ. Den blev fundet i 1897.

Blandt de mosefundne træsager fra oldtiden, der opbevares i Nationalmuseet, findes der tre genstande, der af arkæologerne er bestemt som dyrefælder. De tre velbevarede eksemplarer består alle af en ret svær grundramme af tilnærmelsesvis elipseformet omkreds med rektangulær udskæring midt i og riller til fjederen, der består af en kun lidt tildannet elastisk gren. De to af stykkerne har enkelt klap, det tredje dobbelt klap. I alle tilfælde bevæger klapperne sig om tappe i en rille og passer ind i en forbygning i grundrammen, der er større end udskæringen. Udskæringens sider er ikke lodrette, men skråt tilskåret fra oversiden. Takket være overfladens gode bevaringstilstand kan der slutes en del om fælternes tilvirkning. De jævne og skarpe flader tyder på, at man har haft fortrinligt værktøj til sin rådighed, sandsynligvis metalværktøj. Man har anvendt bor og skærende redskaber; derimod øjensynlig ikke høvl.

Den ene dyrefælde er fundet i en tørvemose i 1905 i Hinge og den anden i Pindstrup mose i Djursland 1917.

Den tredje fælde blev altså opdaget i 1897 i moselod i Nisset Nørremose i Lemming sogn. Fælden, der i modsætning til de to andre har dobbeltklap, lå ca. 1,25 m dybt på et sted, hvor tørvejorden var ca. 3,14 m tyk. Grundrammen på fælden er 88 cm lang, 26 cm bred. Udskæringen 17 cm lang, 16 cm

bred. Hverken udskæringen eller grundrammen selv er ganske regelmæssige. De to velbevarede fjedre, der består af tilspidsede grene med påsiddende bark, er ca. 75 cm lange. Eksemplaret er ret fuldstændigt, men træet er sprukket og spaltet på grund af indtørring. Grundstammen består af eg, dobbeltklappen, der er ret spinkel og dårligt bevaret - således er tappene næsten helt borte - er ligeledes af eg. Fjedrene af hassel, pinden af eg. I hovedtrækkene er de tre fælder konstrueret på samme måde, men den fra Nisset har dog flest enkeltheder.

Fra litteraturen kendes nu ialt 45 eksemplarer af vor fældetype, fundet i en del europæiske lande. Fundomstændighederne er ens for alle eksemplarerne. Findestederne er tørvemoser, der tidligere har været søer eller sumpe. Der er ikke fundet datérbare sager eller andre ting til oplysning om deres alder eller brug i forbindelse med dem.

Takket være en ikke helt konsekvent gennemført rensning af fælden fra Nisset Nørremose lykkedes det at få en prøve af tørvelaget, som professor dr. phil. Knud Jessen analyserede og gav en bestemmelse af til gavn for den afhandling, som arkæologen Holger Rasmussen har skrevet om dyrefælderne og offentliggjort i et festskrift til dr. Johannes Brøndsted: "Fra Danmarks Ungtid" (1940). Her meddeles også professor Jessens undersøgelse af tørvelaget. Analysen gav det resultat, at tørveprøven kan anføres til et afsnit af bronzealderen (ca. 2000 f.Kr.), hvorfor fælden fra Nisset Nørremose er omkring 4000 år gammel.

Efterkommere af de omtalte oldtidsdyrefælder har man fundet i brug bl.a. i Polen i vor tid. Her har man i store skov- og sumpstrækninger, hvor jagtmulighederne er ringe, meget naturligt bevaret en gammel redskabsform, der til sit brug har vist sig at være effektiv. En beskrivelse af en polsk fælde viser iøjnefaldende overensstemmelse med Nissetfælden. Fælderne har sikkert meget ofte været opstillet på sumpet grund, som dyrene skulle passere for at drikke. Fælderne har været stillet med klappen nedad. De har sandsynligvis på en eller anden måde været fastgjort, således

at de lidt større dyr, når de fik benet i dem, ikke har kunnet løbe bort med apparatet. Der er eksempler fra Polen på, at selv store dyr har kunnet fanges i sådanne primitive fælder, der har et af sit ældste og ejendommeligste europæiske eksemplarer netop fra Nisset Nørremose.

Gravhøjernes fordeling i Hids herreds sogne

Serup sogn	med 1730 ha og 89 Tdr.	Hartk. har ca.	70 Gravh.
Lemming sogn	" 1855 " " 111 " "	" " "	4 "
Svostrup sogn	" 3194 " " 173 " "	" " "	18 "
Gødvad sogn	" 1929 " " 66 " "	" " "	60 "
Balle sogn	" 2995 " " 128 " "	" " "	114 "
Sejling sogn	" 961 " " 75 " "	" " "	få "
Sinding sogn	" 924 " " 69 " "	" " "	10 "
Kragelund sogn	" 3709 " " 60 " "	" " "	120 "
Funder sogn	" 2841 " " 82 " "	" " "	200 "
Engesvang sogn	" 5692 " " 53 " "	" " "	20 "

Da de fleste af gravhøjene kan føres tilbage til den yngre stenalder, ca. 3000-1500 f.Kr., skulle man heraf kunne slutte, at bebyggelsen i hvert fald går tilbage til denne tid. Fund tyder imidlertid på, at der i Hids herred har været spredt bebyggelse allerede i den ældre stenalder, ca. 10.000-3000 f.Kr., men det kan naturligvis afgøres, om nogle af disse mennesker har boet omkring sognet. Det kan derimod afgøres, at der i Lemming sogn ikke er fundet oldtidsfund af betydning. Der er kun fundet enkelte små sten- eller flintøkser på markerne rundt i sognet.

Stenalderfolket har været fåtalligt og har færdeses spredt i småflokke over vidtstrakte områder. Fra ca. 7000-5000 f.Kr. findes de to kulturfolk Gudenåkulturen og Maglemosekulturen. Det var en jægerkultur, som jagtede i Jyllands store skove og fiskede ved vandløbene. Oldtidens folk har gerne lagt deres grave på synlige steder i landskabet og har så igen bygget høje på disse steder. I passende afstand herfra har de så haft deres boliger og levepladser

nær ved bevoksninger, søer, vandløb og moser. Endvidere ser vi, hvorledes slægtled efter slægtled, ja kulturled efter kulturled ofte har brugt samme høj til gravlæggelse, således at bronzealderfolk i mange tilfælde nedlagde deres afdøde i stenalderhøje, som da gjordes mægtigere, ligesom jernaldergrave tit kan findes i ældre tids høje.

I stenalderen var klimaet køligere og bevoksningen bestod af birkeskov og fyrreskov. Senere i slutningen af stenalderen bliver klimaet mildere, og egeskoven begynder at brede sig. I bronzealderen bliver det mere varmt og tørt og bevoksningen får ikke så stor mulighed for at brede sig. Fund fra bronzealderen tyder på, at det har været en storhedstid. Derefter følger jernalderen, ældre jernalder ca. 500 f.Kr. - 400 e.Kr. og yngre stenalder fra 400 til 1000. Jernalderens første afsnit synes at være fattig mod tiden før. Vore fund er små og af simpel beskaffenhed. Højene formes lavere, og gravhøjene bliver mindre. Klimaet blev fugtigere og køligere, og bøgeskoven breder sig. Senere omkring år 400 begynder lyngen at brede sig. Men midt i nøden kommer menneskenes opfindsomhed frem, da man lærer at udvinde jern af myremalm. Derved kan man lave værdifulde våben og redskaber. Disse gode redskaber fik man også god anvendelse for, når man skulle til at opdyrke jorden. Det lader til, at den ældre jernalders bønder i deres opdyrkningsiver selv undergravede deres eksistens ved at lægge markerne blottet for sandflugten, som alle dage har truet de lette jorde i disse egne. Sandflugten og det fugtige klima befordrede endnu mere lyngens vækst, og de vestlige egne blev forladt for først at blive genopdyrket i slutningen af det forrige århundrede.

Fra den historiske tids ældste perioder findes ingen specielle oplysninger om Lemming sogn eller Hids herred. Som så mange andre egne har herredet jo sikkert mærket "den sorte død" på Valdemar Attersdags tid (omkr. 1350) og andre pestsygdomme og sikkert også følgerne af mange kampe i Jylland, f.eks. den kullede Greves indfald i Nørrejylland, men herom har man ingen særlige oplysninger.

De to gamle landsbyer Lemming og Nisset ligger hver i

vejstjerner, idet mange veje og stier i århundredernes løb er blevet tilkørte og tiltrampede af folk udefra, der havde ærende til Lemming og Nisset. Der fører fem veje til hver by. Lemming ligger nærmest ved to vejkryds og har én for en gammel landsby ret langagtig form. Nisset er langt mere sammenbygget. Naturforholdene har forårsaget, at de to byer ligger ucentralt i sognet, men i gammel tid har der ikke været beboelser i de store øst og nordområder. Først efter udskiftningen i årtierne ved 1800 er man begyndt at opføre gårde, ejendomme og huse på de store åbne marker, særlig oppe mod nord.

Omkring år 1700 har der vel næppe været mere end ca. 200 indbyggere i Lemming sogn, så man kan forstå, det har været en såre tyndt befolket egn herude nordlig i Hids herred - næppe mere end 40 hjem i hele sognet.

Befolkningen, som næsten kun bestod af landmænd, har knyttet sig sammen i små by/gårdsamfund. Eksempler på dette findes i Lemming Vesterby, Lemming Østerby og i selve Nisset.

Befolkningen

Ved Danmarks første folketælling i juli 1787 blev befolkningen i Lemming og Nisset også optalte. Hver person skulle oplyse om fulde navn, alder, stand, embede og næringsvej. I Lemming var der 40 familier/husstande med ialt 183 personer, og i Nisset var der 17 familier/husstande med 92 personer. Man får et ganske godt indtryk af sognets beboere ved at læse folketællingslisten igennem, som er skrevet med en sirlig håndskrift, hvor jeg flere gange har været i tvivl om, hvad der skulle stå. Jeg håber, mit skøn blev det rigtige.

Folketællingen 1/7 1787

Lemming

- 1) Hans Jensen Birk, 41 år, 1. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Maren Nielsdatter, 48 år, 2. ægtesk. og madmoder.
Mette Gregorsdatter, 18 år og datter af 1. ægtesk.
Niels Gregorsøn, 11 år og søn af 1. ægtesk.
Anders Kristensen, 22 år, ugift og uægte.
- 2) Niels Jensen Elling, 53 år, 1. ægtesk., bonde og gårdbeb.
Anne Nielsdatter, 52 år, 1. ægtesk. og madmoder.
Jens Nielson, deres søn, 21 år og ugift.
Anne Nielsdatter, deres datter og 14 år.
Johanne Nielsdatter, deres datter og 10 år.
- 3) Søren Sørensen, 49 år, 1. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Anne Nielsdatter, 48 år, 1. ægtesk. og madmoder.
Søren Sørensen, deres søn og 19 år.
Anna Sørensdatter, deres datter og 16 år.
- 4) Peder Jensen, 32 år, 1. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Anne Kristensdatter, 32 år, 1. ægtesk. og madmoder.
Anna Pedersdatter, deres datter og 7 år.
Jens Pedersen, deres søn og 6 år.
Kresten Pedersen, deres søn og 1 år.

Maren Kristensdatter, 36 år, tjenestepige og ugift.

- 5) Kresten Holk, 39 år, ugift, bonde og gårdbeboer.
Mette Jacobsdatter, 62 år, hans moder og enke.
AnnKirstine Sørensdatter, 36 år, hans søster og ugift.
Anne Sørensdatter, 24 år, hans søster og ugift.
Kierstine Sørensdatter, 20 år, hans søster og ugift.
- 6) Jens Sørensen Holk, 32 år, 1. ægtesk., bonde og gårdbeb.
Kærstine Pedersdatter, 32 år, 1. ægtesk. og madmoder.
Peder Mikkelsøn, 66 år, hendes fader og 1. ægtesk.
Karen Kristensdatter, 72 år, 2. ægtesk. og hendes moder.
- 7) Peder Pedersen, 40 år, 1. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Maren Jensdatter, 30 år, 1. ægtesk. og madmoder.
Jens Pedersen, deres søn og 2 år.
- 8) Peder Hansen, 33 år, 1. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Maren Sørensdatter, 23 år, 1. ægtesk. og madmoder.
Anne Pedersdatter, deres datter og 1 år.
Maren Sørensdatter, tjenestepige og 16 år.
- 9) Peder Bondgaard, 69 år, 1. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Anne Nielsdatter, 50 år, 1. ægtesk. og madmoder.
Niels Pedersen, deres søn, 24 år og ugift.
Jens Pedersen, deres søn og 13 år.
Karen Pedersdatter, deres datter, 26 år og 1. ægtesk.
Peder Nielssen, hendes søn og 2 år.
- 10) Peder Jensen Dal, 50 år, 2. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Kiersten Sørensdatter, 55 år, 1. ægtesk. og madmoder.
Anne Pedersdatter, deres datter, 26 år og ugift.
Anmarie Pedersdatter, deres datter, 23 år og ugift.
- 11) Peder Jensen Birk, 57 år, 1. ægtesk., bonde og gårdbeb.
Kiersten Jensdatter, 54 år, 1. ægtesk. og madmoder.
Maren Pedersdatter, deres datter, 24 år og ugift.

Jens Pedersen, deres søn og 20 år.
Ivar Pedersen, deres søn og 13 år.
Kirsten Pedersdatter, deres datter og 9 år.

12) Kresten Simonsen, 70 år, 1. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Anne Larsdatter, 55 år, 1. ægtesk. og madmoder.
Lars Krestensøn, deres søn, 33 år, ugift og soldat.
Anna Krestensdatter, deres datter, 19 år og ugift.

13) Jens Jensen, 40 år, 1. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Johan Gustavsdatter, 29 år, 1. ægtesk. og madmoder.
Gustav Jenssøn, deres søn og 2 år.
Peder Hanssøn, 58 år, 1. ægtesk. og på aftægt.
Anna Hansdatter, 50 år, 1. ægtesk. og på aftægt.
AnMarie Pedersdatter, deres datter og 13 år.
Jens Pedersen, deres søn og 10 år.

14) Peder Jensen Giessing, 54 år, 3. ægtesk., bonde og gårdb.
Maren Eriksdatter, 34 år, 1. ægtesk. og madmoder.
Søren Pedersen, hans søn af 1. ægtesk., 24 år og ugift.
Poul Pedersen, hans søn af 3. ægtesk. og 12 år.
Søren Pedersen, hans søn af 3. ægtesk. og 7 år.
Niels Pedersen, hans søn af 3. ægtesk. og 4 år.

15) Erik Pedersen, 65 år, 1. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Kiersten Nielsdatter, 60 år, 1. ægtesk. og madmoder.
Niels Eriksøn, deres søn, 24 år og ugift.
Peder Eriksøn, deres søn, 22 år og ugift.
Lars Eriksøn, deres søn, 19 år og ugift.

16) Søren Jensen, 74 år, 2. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Johan Jensdatter, 64 år, 1. ægtesk. og madmoder.
Jens Sørensen, deres søn, 30 år og ugift.
Maren Sørensdatter, deres datter, 28 år og ugift.

17) Jens Nielsen, 52 år, 1. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Kiersten Pedersdatter, 44 år, 1. ægtesk. og madmoder.

Peder Jensen, deres søn og 13 år.
Niels Jensøn, deres søn og 9 år.

18) Mette Pedersdatter, 55 år, enke efter 1. ægtesk.,
bondehustru, gårdbeboer og madmoder.
Maren Hansdatter, hendes datter, 30 år og ugift.
Niels Hanssøn, hendes søn, 27 år og ugift.
Lars Hanssøn, hendes søn, 21 år og ugift.
Kiersten Hansdatter, hendes datter og 8 år.

19) Niels Krestensen, 54 år, 1. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Anne Jensdatter, 44 år, 1. ægtesk. og madmoder.
Kresten Nielssøn, deres søn og 17 år.
Inger Nielsdatter, deres datter og 15 år.
Johanne Nielsdatter, deres datter og 11 år.
Kiersten Nielsdatter, deres datter og 8 år.
Peder Nielssøn, deres søn og 5 år.
Hans Nielssøn, deres søn og 6 år.
Mette Nielsdatter, deres datter og 3 år.
Niels Nielssøn, deres søn og 1 år.

20) Lars Sørensen, 46 år, 1. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Anne Nielsdatter, 57 år, 2. ægtesk. og madmoder.
Niels Sørensen, søn af 1. ægtesk., 23 år og ugift.
Maren Sørensdatter, datter af 1. ægtesk. og 15 år.
Søren Larssøn, deres søn og 13 år.

21) Peder Sørensen, 33 år, 2. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Maren Didriksdatter, 33 år, 1. ægtesk. og madmoder.
Kiersten Pedersdatter, datter af 1. ægtesk. og 7 år.
Søren Pedersen, søn af 1. ægtesk. og 2 år.
Maren Didriksdatter, hendes søster, 23 år og ugift.
Mette Rasmusdatter, tjenestepige, 20 år og ugift.

22) Mads Jensen, 74 år, 1. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Johan Eriksdatter, 75 år, 1. ægtesk. og madmoder.
Jens Jenssøn, tjenestekarl, 35 år og gift med

Maren Madsdatter, tjenestepige, 34 år og 1. ægtesk.
Ivar Jenssøn, deres søn og 3 år.
Anders Jenssøn, deres søn og 1 år.
Jens Sørensen, tjenestedreng og 13 år.

23) Nicolaj Wedel, 56 år, 1. ægtesk. og sognets degn.
Anne Jensdatter, 40 år, 1. ægtesk.
Peder Nicolajsen, deres søn og 14 år.
Maren Pedersdatter, tjenestepige og 17 år.

24) Maren Krestensdatter, 65 år, enke efter 1. ægtesk.
Maren Pedersdatter, tjenestepige og 18 år.

25) Mikkel Sørensen, 37 år, 1. ægtesk., husmand og smed.
Kiersten Sørensdatter, 44 år, 1. ægtesk.
Søren Mikkelsøn, deres søn og 14 år.
Søren Mikkelsøn, deres søn og 13 år.
Johan Mikkelsdatter, deres datter og 11 år.
Niels Mikkelsøn, deres søn og 6 år.
Anne Mikkelsdatter, deres datter og 3 år.

26) Isaak Andersen, 41 år, 1. ægtesk., bonde og husmand.
Karen Andersdatter, 40 år, 1. ægtesk.
Dorthe Isaaksdatter, deres datter og 14 år.
Søren Isaakssøn, deres søn og 12 år.
Mette Isaaksdatter, deres datter og 4 år.

27) Søren Krestensen, 62 år, 2. ægtesk. og byens hyrde.
Mette Clausdatter, 58 år, 1. ægtesk.
Kristen Sørensen, deres søn, 30 år og ugift.
Hans Sørensen, deres søn og 12 år.

28) Niels Nielsen Dal, 69 år, 1. ægtesk., bonde og husmand.
Kiersten Hansdatter, 65 år, 2. ægtesk.
Peder Mikkelsen, 58 år, ugift og går på dagleje.
Anna Sørensdatter, 45 år, ugift, nyder almisse af sognet.
Søren Hansen, et plejebarn og 7 år.

Søren Giøndsøn, 50 år, 1. ægtesk. og inderste
Mette Nielsdatter, 55 år, 1. ægtesk.

29) Peder Krest. Bonde, 78 år, 2. ægtesk., bonde og husbeb.
Mette Jensdatter, 55 år, 1. ægtesk.

30) Jørgen Jensen Birk, 44 år, 2. ægtesk., husm. og snedker.
Maren Sørensdatter, 34 år, 1. ægtesk.
Jens Jørgensen, deres søn og 1 år.

31) Jens Jensen, 53 år, 1. ægtesk., husmand og daglejer.
Maren Eriksdatter, 60 år, 2. ægtesk.
Maren Jensdatter, mandens søster, 47 år og ugift.

32) Søren Iversen, 38 år, 1. ægtesk., husmand og gør brænde.
Mette Pavelsdatter, 28 år, 1. ægtesk.
Pavel Jørgensen, hendes far, 73 år og 1. ægtesk.
Karen Jensdatter, hendes mor, 66 år og 1. ægtesk.

33) Jens Krestensen, 40 år, 1. ægtesk., husmand, går i dag-
leje samt gør murerarbejde.
Maren Jensdatter, 22 år, 1. ægtesk.
Karen Mikkelsdatter, hendes moder, 58 år og enke.

34) Søren Fruerlund, 42 år, 1. ægtesk., husmand og gør brænde.
Maren Mikkelsdatter, 54 år, 1. ægtesk.
Kresten Sørensen, deres søn og 8 år.
Niels Sørensen, deres søn og 7 år.
Mikkel Nielsen Degn, hendes fader, 80 år, enkemand og
nyder hjælp til affald.
Johan Gustavsdatter, mandens moder, 78 år, enke og nyder
almisse af sognet.

35) Erik Dal, 42 år, 1. ægtesk., husmand og andet.
Giertrud Jensdatter, 54 år, 1. ægtesk.

- 36) Søren Nielsen, 54 år, 1. ægtesk., husmand og daglejer.
Anne Sørensdatter, 48 år, 1. ægtesk.
Thomas Sørensen, deres søn og 11 år.
- 37) Peder Sørensen Holk, 53 år, 1. ægtesk., husmand og hyrde.
Kiersten Pedersdatter, 44 år, 1. ægtesk.
Bertel Pedersen, deres søn og 12 år.
Maren Pedersdatter, deres datter og 9 år.
Hanna Pedersdatter, deres datter og 8 år.
Kiersten Pedersdatter, deres datter og 4 år.
- 38) Peder Knudsen, 75 år, 2. ægtesk., inderste og nyder hjælp.
Inger Krestendatter, 45 år, 1. ægtesk.
Kiersten Pedersdatter, deres datter og 13 år.
Kristian Pedersen, deres søn og 7 år.
- 39) Birthe Bak, 45 år, enke efter 1. ægtesk., nyder hjælp.
Mette Krestensdatter, hendes datter og 11 år.
- 40) Niels Larssøn, 76 år, enkemand efter 3. ægtesk. og nyder almisser af sognet.

Nisset

- 1) Niels Sørensen, 54 år, 3. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Magrethe Krestensdatter, 32 år, 1. ægtesk. og madmoder.
Hans Nielssøn, hans søn af 1. ægtesk., 19 år og ugift.
Anne Nielsdatter, hans datter af 1. ægtesk. og 21 år.
Søren Nielssøn, hans søn af 1. ægtesk. og 17 år.
Anne Nielsdatter, hans datter af 2. ægtesk. og 9 år.
Jens Nielssøn, hans søn af 2. ægtesk. og 6 år.
Kristian Nielssøn, hans søn af 3. ægtesk. og 4 år.
- 2) Kresten Jensen, 37 år, 1. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Johan Nielsdatter, 57 år, 2. ægtesk. og madmoder.
Ivar Pedersen, hendes søn af 1. ægtesk. og 21 år.
Anne Pedersdatter, hendes datter af 1. ægtesk. og 22 år.
Mette Pedersdatter, hendes datter af 1. ægtesk., 15 år.

- 3) Søren Johansen, 46 år, 1. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Maren Madsdatter, 32 år, 1. ægtesk. og madmoder.
Johan Sørensen, deres søn og 8 år.
AnMarie Sørensdatter, deres datter og 6 år.
Mads Sørensen, deres søn og 3 år.
Kresten Sørensen, deres søn og 2 år.
Hans Johansen, 24 år, tjenestekar, ugift og soldat.
Hanna Pedersdatter, 22 år, tjenestepige og ugift.
- 4) Rasmus Rasmussen, 46 år, 1. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Magrethe Andersdatter, 63 år, 2. ægtesk. og madmoder.
Anders Rasmussen, hendes søn af 1. ægtesk. og 24 år.
Birthe Rasmusdatter, hendes datter af 1. ægtesk., 26 år.
Minna Rasmusdatter, hendes datter af 1. ægtesk. og 17 år.
- 5) Søren Pedersen, 49 år, 1. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Anne Jensdatter, 39 år, 1. ægtesk. og madmoder.
AnMarie Sørensdatter, deres datter og 17 år.
Peder Sørensen, deres søn og 13 år.
Maren Sørensdatter, deres datter og 11 år.
Mads Sørensen, deres søn og 8 år.
Søren Sørensen, deres søn og 6 år.
Jens Sørensen, deres søn og 3 år.
- 6) Peder Pedersen, 43 år, 1. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Anne Nielsdatter, 68 år, 3. ægtesk. og madmoder.
Niels Nielssøn, 38 år, tjenestekar og ugift.
Ivar Sørensen, 13 år og tjenestedreng.
Maren Sørensdatter, 18 år og tjenestepige.
- 7) Niels Sørensen, 35 år, 2. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Maren Pedersdatter, 33 år, 1. ægtesk. og madmoder.
Maren Nielsdatter, hans datter af 1. ægtesk. og 11 år.
Peder Nielssøn, hans søn af 1. ægtesk. og 5 år.
Johanne Jensdatter, 24 år, tjenestepige og ugift.

- 8) Mads Krestensen, 67 år, 1. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Anne Pedersdatter, 57 år, 1. ægtesk. og madmoder.
Peder Madssøn, deres søn, 24 år og ugift.
Kiersten Madsdatter, deres datter, 17 år og ugift.
- 9) Jens Elling, 49 år, 1. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Anne Rasmusdatter, 42 år, 1. ægtesk. og madmoder.
AnKatrine Jensdatter, deres datter og 16 år.
Rasmus Jenssøn, deres søn og 14 år.
Johanne Jensdatter, deres datter og 10 år.
Hanna Jensdatter, deres datter og 7 år.
Søren Jenssøn, deres søn og 3 år.
- 10) Niels Nielsen, 55 år, 1. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Magrethe Rasmusdatter, 54 år, 1. ægtesk. og madmoder.
Anna Nielsdatter, deres datter, 29 år og ugift.
Niels Nielssøn, deres søn, 24 år og ugift.
- 11) Peder Moesgaard, 49 år, 3. ægtesk., bonde og gårdbeboer.
Marie Kierstine, 48 år, 2. ægtesk. og madmoder.
Anders Pedersøn, 21 år, hans søn af 1. ægtesk.
AnJohanne Pedersdatter, hans datter af 2. ægtesk., 16 år.
Anna Kierstine Pedersdatter, hans dt. af 2. ægtesk., 9 år.
- 12) Anders Larssøn, 40 år, 1. ægtesk., husmand og snedker.
Giertrud Larsdatter, 30 år, 1. ægtesk.
Hanna Andersdatter, deres datter og 8 år.
Anne Andersdatter, deres datter og 6 år.
Lars Anderssøn, deres søn og 4 år.
Monna Andersdatter, deres datter og 2 år.
- 13) Peder Nedergaard, 65 år, 2. ægtesk. og husmand.
Karen Andersdatter, 48 år, 1. ægtesk.
Maren Pedersdatter, deres datter og 9 år.
Anders Pedersøn, deres søn og 6 år.

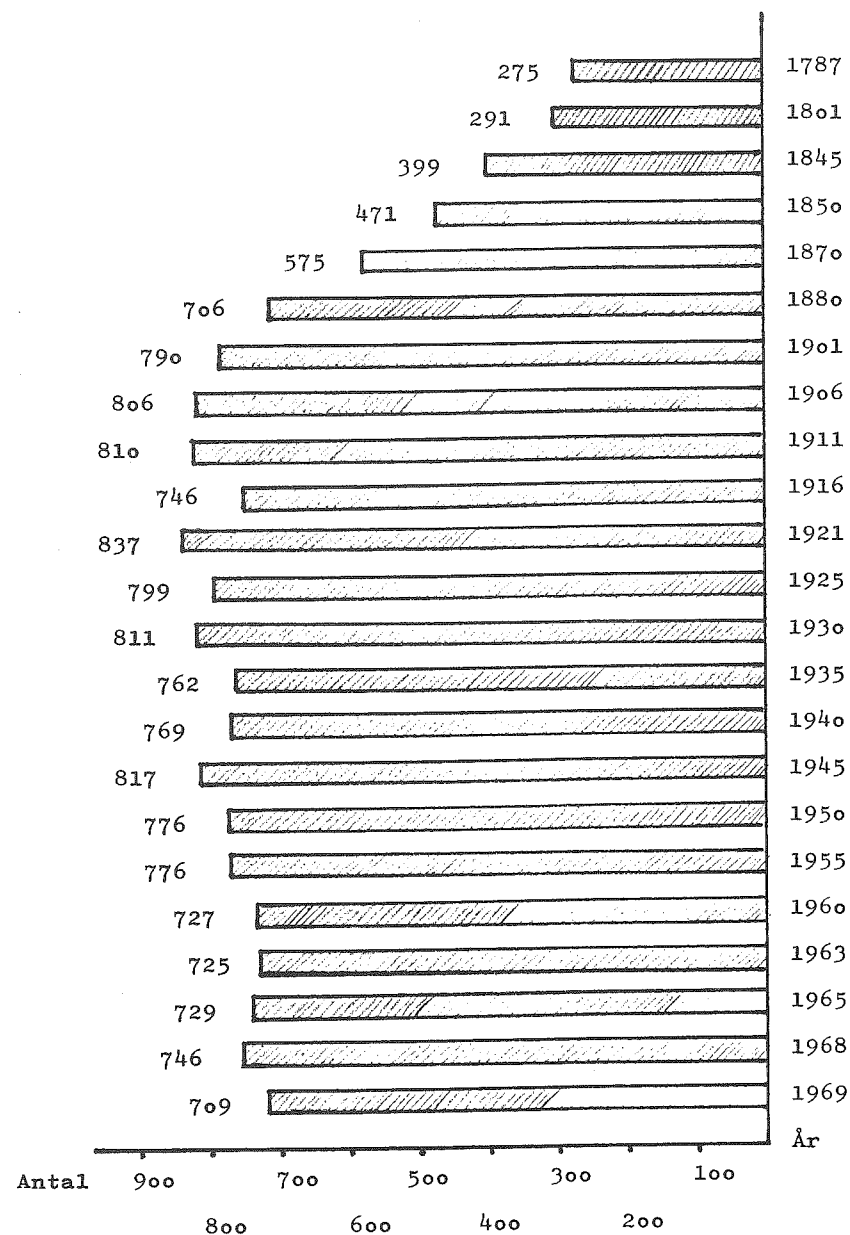
- 14) Mette Nielsdatter, 61 år, enke efter 1. ægtesk.
Mette Kristiansdatter, hendes datter, 39 år og ugift.
Ivar Kristiansøn, hendes søn, 30 år og ugift.
Jens Kristiansøn, hendes søn, 17 år og ugift.
- 15) Søren Pedersen, 40 år, 1. ægtesk. og husmand.
Mette Jensdatter, 42 år og 1. ægtesk.
Peder Sørensen, deres søn og 11 år.
Anna Sørensdatter, deres datter og 9 år.
Ivar Sørensen, deres søn og 5 år.
Maren Sørensdatter, deres datter og 2 år.
- 16) Peiter Nielsen, 44 år, 1. ægtesk., husmand og hyrde.
Mette Jensdatter, 35 år og 1. ægtesk.
Maren Peitersdatter, deres datter og 11 år.
- 17) Søren Povelsen, 49 år, 1. ægtesk. og husmand.
Anne Nielsdatter, 48 år og 2. ægtesk.
Anne Kiersten Sørensdatter, deres datter og 12 år.
Anders Sørensen, deres søn og 10 år.
Karen Sørensdatter, deres datter og 3 år.

Seerup Præstegaard den 29 Juli 1787 - Thomas Aaboe

Ved Danmarks anden folketælling i 1801 var der i Lemming sogn 291 personer, som fordelte sig på 56 familier/husstande. I Lemming var der 39 familier/husstande og 206 personer. I Nisset var der 17 familier/husstande og 85 personer.

Befolkningstallet i Lemming sogn kan aflæses i det følgende diagram. Toppunkterne i 1921 og 1945 skyldes de to krige (1. og 2. verdenskrig), hvor der i Lemming sogn har været en stor tørvefabrikation. Dertil behøvede man en stor arbejdsstyrke, som blev indført fra andre sogne.

Befolkningstallet

Sognets 729 indbyggere i 1965 fordelte sig på 214 husstande. Befolkningen fordelte sig på følgende måde efter erhverv i 1966:

landbruget	selvstændige	118
	ialt	174
håndværk og industri	selvstændige	14
	ialt	49
handel og omsætning	selvstændige	9
	ialt	25
transport-virksomhed	selvstændige	7
	ialt	14
administration	selvstændige	3
	ialt	11
andre		6
uoplyst		4

Det giver ialt 283 erhvervsbeskæftiget.

Befolkningstallet ialt fordelt på erhvervsgrenene:

selvstændige	154
medhjælpende hustruer	2
funktionærer	24
arbejdere	103
kvinder i erhverv	25
rentenydende	54
gifte husmødre	177
fremmed hushjælp	16
døtre som hushjælp	3
børn og studerende	194

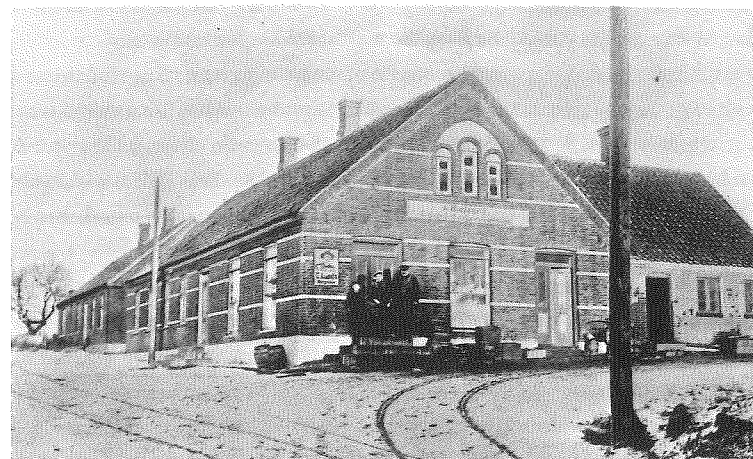
Det giver ialt 752 stillinger. Men da der kun er 729 indbyggere, må der være personer, der har opgivet to stillinger.

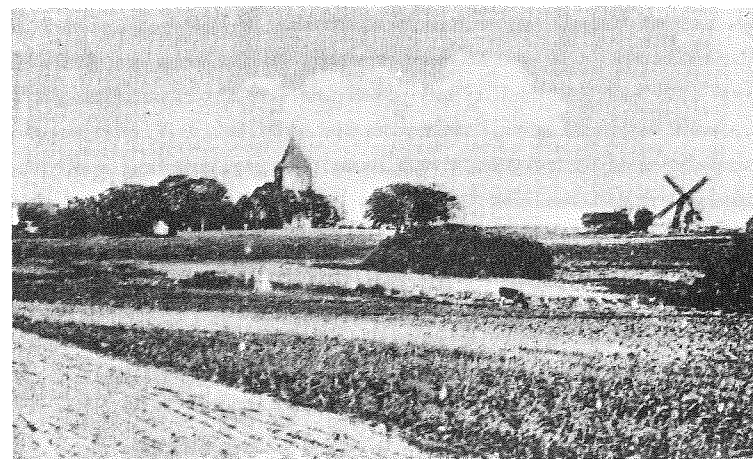
Lemming Café ca. 1910

Ca. 1916. T.v. ses smedebygningen som senere blev omdannet til Lemming Brugs.

Nisset Købmandsforretning ca. 1900.

Ca. 1900. T.h. ses Lemming Mølle, som blev revet ned i 1958.

Det gamle mål-, mønt- og vægtsystem

Til forklaring af de i bogen brugte mål-, mønt- og vægt-systemer skal der her gives en nærmere forklaring på dem. I Silkeborg lens jordebog 1586 på første side har revisoren oplyst, at mønten i jordebogen var den, som før gik, 4 mark dansk på 1 gammel daler. På hver mark gik der 16 skilling, og på hver skilling 3 albi. I jordebogen bruges også en enkelt gang betegnelsen 1 grot = $\frac{3}{4}$ skilling.

Ligeledes på jordebogens første side oplyses det, at 1 læst var det samme som 30 tdr. rug, 36 tdr. byg og 60 tdr. havre, og at hver tønne rummede 8 skæpper. Da man regnede med 10 skæpper rug, 12 skæpper byg og 20 skæpper havre til 1 ørtug, svarede 1 læst af samtlige sorter korn altså til 24 ørtug eller 1 mark. Mel måltes på samme måde som rug.

En jævnføring af summene af smørafgifterne i flere herreders jordebøger viser, at 1 læst smør var det samme som 12 tdr. á 4 fjerdinge eller 8 ottinger, og at der gik 24 mark på 1 pund smør. Pund eller hardbopund bruges om det samme. Desuden findes der to andre smørmål i jordebogen, Viborg- eller letpundet og smørskæppen.

I jordebogen 1596 er Viborgpundene i jordebogen 1586 ofte omregnet til hardbopund efter taksten 1 Viborgpund = $\frac{1}{2}$ hardbopund; men sædvanligvis regner man med, at 1 Viborgpund var det samme som $\frac{1}{18}$ tønne. Hvad smørskæppen angår, svarede 1 skæppe smør til mellem $\frac{1}{8}$ og $\frac{1}{4}$ tønne.

Gryn måltes man i tønder og skæpper (1 tønne = 8 skæpper), og æg talte man i snese og ol (1 ol = 4 snese). Honning, saltede ål, salt, øl og kul måltes i tønder. Tørrede fisk talte man i snese, og lysegarn og hår vejede man i mark. Havre måltes i trav og hø i læs.

Datidens skatter, landgilde, var lagt på jorden. Som målestok for skattens størrelse benyttedes de hartkornsbeløb, hvormed man var opført i godsejernes jordebøger over landgilde. Hartkorn var fællesbetegnelser for rug og byg (hårdt korn i modsætning til havre, der kaldes blødt korn). Hartkornet blev under matrikuleringsarbejdet fundet på følgende

måde:

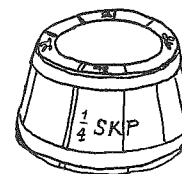
Jorden opmåltes ager for ager med den sjællandske alen, som i forhold til den senere danske alen var en anelse større. På 1000 var den 7 længere. Det fastsættes, at der skulle beregnes 14000 sjællandske kvadratalen til 1 tønne korns udsæd; deraf kommer begrebet tønder land. 1 tønne land i landmålingen 1681-83 svarede således til 14196,686 senere gældende kvadratalen á $0,4 \text{ m}^2 = 5678,744 \text{ m}^2$ eller 0,57 ha. Sammen med opmålingerne blev jorden takseret efter godhed, idet man gik ud fra skala på 6 klasser: allerbedst, god, middel, skarp, ond og allervørst. Til "allerbedst" henførtes jord af så høj kvalitet, at der kun gik 2 tdr. land til 1 td. hartkorn, "god" krævede 4, "middel" 6, "skarp" 9, "ond" 12 og "allervørst" 16-20 tdr. land til 1 td. hartkorn. Jordvurderingerne blev udført af stedlige og edsvorne bonitetsmænd, til hvis erfaring og dømmekraft der herskede fuld tillid.

Engene blev delt i fire klasser til henholdsvis 10, 16, 24 og 32 læs pr. 1 td. hartkorn. Ringeste kvalitet var altså 32 læs pr. td. hartkorn.

Skovene vurderedes efter det antal svin, de årlig kunne fede med bog og agern, idet 24 svins olden regnedes for 1 td. hartkorn.

Endelig skal nævnes, at hartkornet kunne deles: 1 tønne hartkorn (td.) = 8 skæpper (skp.) = 32 fjerdingkar (fdk.) = 96 album (alb.). En ejendoms jordværdi kunne altså f.eks. være 3 td. 6 skp. 2 fdk. 1 alb. hartkorn.

Som man kan se, er der mange størrelser at holde sammen på, når man beskæftiger sig med de gamle måleenheder.

De første skatte og bøndernes opstand

Det er først ved reformationen, da Silkeborg len blev kongeligt len, og Hids herred herved 1542 blev lagt under dette len, at man kan finde oplysninger, der angår Lemming sogn.

Det skal dog lige anføres at i Optegnelsesbog fra Kristian I's og Hans's "kancelli" nævnes Hids herred flere gange.

Den 21/11 1481 sendes brev til ærkebispens, alle bisper, prælater, riddere og svende om at møde i Kalundborg for at vælge en ny konge efter Kristian I. Hids herred skal stille "tre værger til hest". Det er ellers mest skatteregnskaber, man finder her. 1486 udskrives gengjerd, en afgift, der i reglen blev betalt i naturalier. Det kunne f.eks. være levnesmidler. Hids herred skulle betale fire, men der står ikke, hvad der er for fire.

Fra den 10/7 1507 findes regnskab over "landehjælp (skat) som oppebæres anno domini 1507 i Judlandt". Både her og i følgende eksempler er det Niels Clemmensen, der opkræver skatten i Hids herred, der her kaldes Hysseherreth.

Den samme landehjælp udskrives igen den 21/11 s.å. Her står Hisehæret. Det har åbenbart også undertiden kunnet knibe med at få skatten ind dengang. Da Niels Clemmensen skal opkræve skatten næste år, står der, at han skal indsamle "de fleste han kan". Møntenheden kaldes her pending. Et sted står Mark pendinge.

Der er nøjagtigt regnskab over indtægten af landehjælpen 1524/26. (Her skrives mark).

For Hids herreds vedkommende ser det sådan ud:

Gødvad (Gedwadt) kirke betaler	11 mark
Balle kirke betaler	8 mark
Kragelund kirke betaler	11 mark
Lemming kirke betaler	10 mark
Sejling kirke betaler	10 mark
Serup kirke betaler	13 mark
Sinding kirke betaler	10 mark
Svostrup kirke betaler	12 mark

Funder kirke betaler 10 mark

Ialt 95 mark

Det ser altså ud til, at skatten betales over kirkeregnskabet.

1524 findes også regnskab over Århus stigt. Tallene er de samme. Da stigt ifølge ordbøger over gammelt sprog kan betyde stift, er der her altså tale om en skat til Århus bispestol, altså en slags kirkeskat.

I Kristian II's (1513-1523) åbne breve nævnes i et brev fra 1513, at "min frues nåde fik lov til at beholde til et år efter næstkommende mortensdag bl.a. Hids herred med al kgl. rent og rettighed".

Dette brev hentyder sikkert til, at kong Hanse's enke, dronning Christine, som tidligere anført, bl.a. fik Hids herred som livgeding.

Omkring 1534 var der næsten borgerkrig i Danmark. Vi kender den som Grevens fejde. Kristian II's trofaste forkæmper Skipper Klement drog til sin hjemegn i Vendsyssel og rejste bønderne til oprør mod adelen, som i Ry havde fået valgt Kristian den Tredie (1534-1559) til konge mod bøndernes vilje. Bondeoprøret bredte sig over hele Jylland. Overalt gik de forbitrede bønder til angreb på herregårdene, myrdede, plyndrede og stak gårdene i brand.

Men snart efter blev det anderledes. Den nyvalgte konge sendte sin hærfører, den dygtige og hårdføre Johan Rantzau, mod bønderne. Han sejrede hurtigt over bønderne, og tilbage stod nu straffen over oprørerne. Lederne blev henrettet, hvilket var den almindelige fremgangsmåde dengang, og bønderne måtte herved for herred sende fuldmægtige, der i Viborg skulle hylde Kristian den Tredie som konge. Tilbage stod straffen over de menige deltagere i oprøret. De kunne slippe for at blive hængt eller halshugget ved at betale "hals-løsning".

I begyndelsen af 1535 blev bønderne i de herreder, der havde deltaget i oprøret, tiltalt for Viborg landsret og dømt fra liv og gods, "uden at (=medmindre) den udvalgte

konge ville dem anderledes benåde".

Det har dog næppe været meningen, at man ville henrette samtlige bønder i de pågældende herreder. Kongen havde brug for penge og ikke for massehenrettelser. Meningen med den summariske dom synes at have været, at de, der imod hyldningen i Ry i juli 1534 havde gjort oprør mod den udvalgte konge, havde som oprørere forbrudt liv og gods, medmindre kongen ville benåde dem - og da på hans betingelser.

I 1536 dømtes alle mænd i de 49 oprørske herreder nord og vest for Gudenåen ved landstinget fra liv og gods, hvis de ikke med adelsmænd som vidner kunne bevise deres uskyld, eller den udvalgte konge ville benåde dem. 2 adelsmænd drog rundt til hvert herred for at forhandle om og modtage halsløsning af både købstadmænd, selvejerbønder og fæstere, kronens som adelens. Der blev delvis betalt med øksne, ifølge en bevaret liste over de oprørske herreder undtagen Lysgård og Hids 5000. 1542 fulgte anden fase: konfiskation af selvejernes gårde. Også her undtoges de to herreder, der endnu udgjorde et selvstændigt len. Først 1553 kom turen til dem. Men i Hids herred må alle på nær 2 have kunnet bevise deres uskyld eller genkøbe deres gårde. Ved den lejlighed gav kongen ordre til, at de skyldige bønder skulle sættes i landgilde og indskrives i jordebogen som fæstere, da de havde været med i opløbet under fejden og af Viborg landsting blev tildømt kronen.

Hidtil er bønderne blevet forskånet for at få deres bondegods sat for landgilde som andre bønder, der var med i samme oprør. Nu skal de møde for de nævnte "gode mænd", når og hvor de tilsiges, og lade sig sætte for årlig landgilde og indskrive i kronens registre og jordebog, hvorefter de årlig skulle yde deres landgilde til kongens lensmand, hvilket for Lemming bøndernes vedkommende vil sige lensmanden på Silkeborg slot. Også selvejerbønderne i disse herreder synes at være sluppet billigere end andre steder.

Af Silkeborg lens jordebog 1586

Silkeborg lens jordebog 1586 ligger i Rigsarkivet i samlingen Lensregnskaber 1559-1660. I jordebogen er ført de til lenet hørende ejendomme og deraf flydende indtægter.

På jordebogens første side står der: "Med yngre hånd SILKEBORG JORDEBOG 1586". Her skal kun føres lenets besiddelser i Lemming og Nisset og deres ydelser i den rækkefølge, som de kommer i bogen.

Lemming

Jens Dinuffsen. Rug 1 ørtug, byg 1 ørtug, haffre 1 ørtug, smør 1 fjerding, gæsteri byg 1 ørtug, suin 1, wiidt 23 les, foernød 1, haar 1 mark, gæsteri 26 skilling 2 albi.

Anne Lassis. Rug 1 ørtug, byg 1 ørtug, haffre 1 ørtug, smør 1 otting, suin 1, jernn 2 cloder, gæsteri 2 mark 10 skilling 2 albi.

Jenns Niellsen. Huss 2 mark.

Hanns Dinuffsen. Gæsteri byg 1 ørtug, suin 1, wiid 23 les, foernød 1, haar 1 mark, gæsteri 21 skilling 2 albi.

Per Madtzen. Smør 1 fjerding, suin 1, haar 1 mark, gæsteri 20 skilling.

Christen Madtzen och Niells Michellsen. Rug 1 ørtug, byg 1 ørtug, haffre 1 ørtug, smør 2 pund, suin 1, haar 1 mark, gæsteri $3\frac{1}{2}$ mark.

Per Jennsen. Rug 1 ørtug, byg 1 ørtug, haffre 1 ørtug, smør 2 pund, suin 1, haar 1 mark, gæsteri $3\frac{1}{2}$ mark.

Rasmus Simensen. Rug 1 ørtug, byg 1 ørtug, haffre 1 ørtug, smør 2 pund, suin 1, haar 1 mark, gæsteri $3\frac{1}{2}$ mark.

Christen Eskiissen. Rug 1 ørtug, byg 1 ørtug, haffre 1 ørtug, smør 2 pund, suin 1, haar 1 mark, gæsteri $3\frac{1}{2}$ mark.

Rasmus Madtzen. Smør 1 fjerding, suin 1, haar $\frac{1}{2}$ mark, gæsteri 20 skilling.

Lass Persen. Rug 1 ørtug, byg 1 ørtug, haffre 1 ørtug, smør 2 pund, suin 1, haar 1 mark, gæsteri $3\frac{1}{2}$ mark.

Jenns Niellsen. Huspenge 2 mark 10 skilling 2 albi.

Lass Niellsen. Huspenge 2 mark.

Nisitt

Christen Christensen. Rug $\frac{1}{2}$ ørtug, byg $\frac{1}{2}$ ørtug, haffre $\frac{1}{2}$ ørtug, smør 1 pund 9 mark, suin 1, haar 1 mark, gæsteri 28 skilling.

Lemming

Her Jenns Simensen. Gæsteri 3 ørtug, suin 1, jernn 2 cloder, wintherskatt 9 skilling 1 albi, ledinng 2 skilling.

Søffren Christensen. Gæsteri byg 3 ørtug, suin 1, jernn 2 cloder, wintherskatt 9 skilling 1 albi, ledinng 2 skilling.

Anne Madtzis. Gæsteri byg $1\frac{1}{2}$ ørtug, suin 1, leding 1 skilling.

Aff Leming sougen smør 1 tønde.

Nissitt

Mogenns Sørensen. Gæsteri byg 3 ørtug, suin 1, jernn 2 kloder, wintherskatt 8 skilling, leding 4 skilling.

Søffren Bundt. Gæsteri byg 3 ørtug, suin 1, jernn 2 kloder, wintherskatt 10 skilling, leding 4 skilling.

Niels Persen. Gæsteri byg $1\frac{1}{2}$ ørtug, suin 1, jern 2 kloder, leding 1 skilling.

Michell Niellsen. Rug $\frac{1}{2}$ ørtug, byg $\frac{1}{2}$ ørtug, haffre $\frac{1}{2}$ ørtug, smør $1\frac{1}{2}$ pund, suin 1, leding 1 skilling.

Kiercki haffre

Hidtzt herritt

Grødvadt kiercke 1 ørtug, Kragelund kiercke 1 ørtug, Seerup kierck 1 ørtug, Leming kierck 1 ørtug, Suostrup kierck 1 ørtug.

Som man kan se af retskrivningen, har man haft lydskrift på denne tid. Man skrev det, som man udtalte det. Og det samme ord skrives flere gange forskelligt. Dette ses bl.a. af ovenstående.

Til sidst skal det nævnes, at gæsteri var en pligt til at modtage jorddrottens folk, heste og hunde i indkvartering og underholde dem. Det blev senere afløst som her af en årlig afgift.

Landsbyvedtægter, som kaldtes vider, blev vedtaget af bymændene på deres gadestævne og blev ofte stadfestet af herremanden eller læst på tinget. Vider bestemmer i første række om landsbystyret og om markfællesskabet, særlig beskyttelsen af markafgrøderne. Dernæst har adskillige vider bestemmelser om afholdelse af fælles spise- og drikkegilder m.v. og om indbyrdes hjælpsomhed.

Nisset vide er tinglyst 3. juli 1683 og findes indført i Hids herreds justitsprotokol 1683-85, som findes på Landsarkivet i Viborg. Her følger den direkte oversat:

Winde - Morten Lauridzen och Madtz Rasmusen i Nesett paa dieres egne och mienige Niset byemends wegne. Att forskreffne Morten Lauridzen och Madtz Rasmusen stod her i dag for tingsdom, fremblagde, lod læse och paaschriffue it wndertegnede grandbreff, huoreffter de wahr tingswinde begierindes saalydendis.

Wj effterschreffne mend, Anders Christensen och Søren Nielsen, Jens Sørensen, Niels Jensen, Søren Jensen, Peder Jensen, Madtz Rasmusen, Morten Lauridzen och Rasmus Lauridzen, Palle Pedersen, Peder Ibsen, Søren Sørensen, Anders Knudsen, forskreffne mend boendis i Nesett kiendis och gjør witterlig for alle, at wj haffuer wedtagen end wiide och grandelouff at holde, som effter følger:

- 1) Huer hest eller øg, som kommer i eng eller koren, schall schriffuis for 1 schilling. Huer nød for 1 schilling. 1 svin - 1 schilling. Fiere faar - 1 schilling.
- 2) Item huo som fører sin heste eller øg eller femon i eng eller koren om nattertiide, da schriffuis for 1 tønd øll huer gang det røbis och bliffuer dennem offuerbeuiist.
- 3) Item schall der ingen tyre dieres heste eller kyør imellem schoren korenn, som er i kierffuen paa marchen, huo det gjør schall schriffuis for huer høfuid - 8 schilling, huer gang det røbis.
- 4) Item maa der ingen driffue i woris indmarch med dieres kiør fra St. Woldborig dag och til wi fanger woris høe aff

voris borrar. Huo derimod gjører schall schriffuis for $\frac{1}{2}$ tønd øll paa viide.

- 5) Och schall wi sambtlig holde en hiord och en hierd.
 - 6) Item huo som slaer leder obenn eller klyffuer offuer anden mands gierder eller gjører nogen wloulig weye offuer eng eller koren, da schriffuis for 1 schip biug huer gang det befindes.
 - 7) Item maa der ingen indist haffue nogen thyring i woris indmarch fra St. Woldborig dag och til marchen worder opgiffuen. Huo det gjør schriffuis for 1 march.
 - 8) Item schall der ingen maa driffue nogen seerdrøfft i woris indmarch den stund, den er heignidt. Huo derimod gjør schriffuis for 1 tønd øll for huer gang det røbis.
 - 9) Huo som driffuer i anden mandz stuber, før det bliffuer reffuen, med dieres femon eller slaer det woreløs, før ind wangen er thomb, da schriffuis for $\frac{1}{2}$ tønd øll huer gang det røbis.
 - 10) Item schall voris gierder vere ferdig otte dage før St. Woldborig dag.
 - 11) Huer floch gies, som kommer i eng eller korenn, schall schriffuis for 4 schilling. Er det fliere end thi, da schriffuis for 6 schilling.
 - 12) Seed och høst schall wi sambtlig grander wedtage, naarde schall slae och høste i huer wang. Huo derimod gjører schriffuis for $\frac{1}{2}$ tønd øll.
 - 13) Och schall widebreffuenn och opschiar eller gonis følge wiidstaffuen. Huo derimod gjør schall schriffues for $\frac{1}{2}$ tønd øll.
- Opskør er navnet på et lille høstgilde, holdt den dags aften, da kornet var blevet høstet. Videstaven var den bykøb eller stok, som fulgte oldermanden og hvorpå bønderne (mest i øl) blev indskårne i form af indhak for hver bonde, der havde forset sig imod byens lov og orden. En goins var en udstoppet figur, der sendtes fra hus til hus til dem, der ikke var færdige med høstarbejdet. Den blev opbevaret hos oldermanden fra år til år. Byggoins betyder sidste bygneg.

- 14) Och schall der ingen maae haffue gieder i voris bye. Huo herimod giør, schall schriffuis for 1 tønde øll.
- 15) Schall der ingen maa thage nogen fremit Queg eller femon imod granders sambtøche.
- 16) Naar wj wedtager, da schall voris femon ad gade och forte i en hiord och hierd. Huo derimod giør, schriffuis for $\frac{1}{2}$ tønd øll.
- 17) Huis wasser paa gaden och i forten och i leder, huor wj schall kiøre och driffue, schall wj holde ferdig som for-suarligt schall vere. Huo derimod giør, schriffues for $\frac{1}{2}$ tønd øll.
- 18) Huilchen gierde, som iche er ferdig til forskreffne tiid och der ganger nogen Queg eller femon derigiennem, da schall den lide wiide derfor der gierden eyer.
- 19) Huis hørfrøeseed er annlangendes, da schall wj tage wdj indtegter som det falder effter den indtegt, vj haffuer i aar.
- 20) Huer tønd øll, der bliffuer schreffuen paa staffuen, schall giffuis i steden 6 march, en half tønd øll 3 march, 1 schip biug - 4 schilling. 1 gierd schriffuis for 1 schip biug, er 4 schilling.
- 21) Faarhierd schall wj haffue - 10 faar til huer dag at voght for. Huo, det iche giør, schriffuis for 8 schilling.
- 22) Dersom marchmanden døller med nogen, da schriffuis hand for 4 schilling huer gang det schier.
- 23) Huo, der fører lægen paa wiiden, och det bliffuer hannem offuerbeuist, da schriffuis for $\frac{1}{2}$ tønd øll.
- 24) Och schall der ingen maa binde tør korenn i nogen wang, før di fligst vedtager, miere end en traw koren. Huo, derimod giør, schriffuis for $\frac{1}{2}$ tønd øll.
- 25) Och schall wj forclare wiidstaffuen paa St. Staffens dagh. Huo, det iche da forklare, schriffuis for $\frac{1}{2}$ tønd øll, och huilcken der iche da møder och leger sin partt, som hand er schreffuen for, da at stande diell til hidzherridstinng først tirsdag derpaa, eschis wden warsell och schudzmaall i alle maader.
- 26) Och bepligter wj os alle och enhver forskreffne breff at

holde och wnderschriffue, och forziegelle til witterlig-hed i alle maader.

Datum Nisett aar 1670 den 24. may. Och stod unterschreffuen paa samme wiidebreff I.S.S., Niels Jensen egen hand, R.S., S.I.S., M.S., M.R.S., S.S.S., P.I.S., P.I.S., P.P.S., N.S.S., som samm widbreff i sig sielff wduiiser.

Dernest bestod Christen Mortensen och Rasmus Madzen i Nesit wed æd effter recessen, att di i dag trej wgger gaff huer mand i Nesit warsell til dieres boepell for denne wiiede her i dag til forskreffne ting att tage.

Matriklen af 1688

Som grundlag for de hartkornsskatter, der pålagdes i tiden efter enevældens indførelse, lod regeringen indrette de såkaldte matrikler; først kom kommissionsmatriklen 1661-62, og da denne fandtes utilfredsstillende, kom amtsstuematriklen i 1664. Den kaldes også Frederik III's matrikel. Denne var man heller ikke tilfreds med, hvorfor den afløstes af en ny matrikel i 1688. Den blev lavet for at skaffe et bedre grundlag for beskatningen end landgildematriklen af 1664. Regeringen foretog i begyndelsen af 1680'erne en omfattende opmåling og taksering af al landets jord. Resultatet fik man i landmålingsmatriklen af 1688, også kaldet Christian V's matrikel, der var i kraft i over 150 år og først afløstes af matriklen 1844.

Jorden blev målt, som tidligere omtalt, i tønder, skæpper, fjerdingkar og album. Når der ved en gård står 6 4 3 0, betyder det, at gården i hartkorn har 6 tønder, 4 skæpper, 3 fjerdingkar og 0 album. 1 tønde = 8 skæpper, 1 skæppe = 4 fjerdingkar og 1 fjerdingkar = 3 album.

Proprietarius	Nr.	Navn	Hartkorn
		Lemming sogn og by	
Vinderslevgård	1	Annex	5 5 3 2
Vinderslevgård	2	Søren Eriksen	3 1 2 1
		Svinolden	0 1 0 1
Vinderslevgård	3	Niels Jensen	
		Laurits Rasmussen	
		Jens Jensen	5 7 0 2
Generalmajor	4	Peder Sørensen	
Rantzau		Jens Hansen	
		Knud Jensen	6 1 2 0
Generalmajor	5	Niels Sørensen	
Rantzau		Mads Jensen	
		Jens Mikkelsen	5 2 3 0
Generalmajor	6	Rasmus Sørensen	3 2 2 1
Rantzau			

Proprietarius	Nr.	Navn	Hartkorn
Generalmajor	7	Anders Sørensen	
Rantzau		Søren Kristensen	
		Ludvig Jensen	
		Mikel Mikelsen	6 0 3 2
Generalmajor	8	Niels Rasmussen	
Rantzau		Jens Andersen	6 0 0 1
Generalmajor	9	Jens Sørensen	
Rantzau		Søren Jacobsen	
		Jens Ebbesen	6 0 3 1
Generalmajor	10	Mads Jensen	
Rantzau		Peder Jensen	6 3 1 0
Generalmajor	11	Laus Laursen	
Rantzau		Jens Sørensen	6 1 2 0
	12	Peder Sørensen	5 7 2 2
	13	Niels Hansen	
		Mikel Sørensen	2 6 0 0
		Svinolden	<u>1 4 3 0</u>
			71 0 2 0

		Nisset by	
Generalmajor	1	Laurits Andersen	4 3 1 0
Rantzau		Niels Sørensen	
Ryttergods		Svinolden	0 2 0 2
Ryttergods	2	Jens Sørensen	
		Niels Jensen	4 4 3 1
		Svinolden	0 2 0 2
Ryttergods	3	Morten Laursen	
		Mads Rasmussen	4 6 2 1
		Svinolden	0 3 1 1
Ryttergods	4	Palle Pedersen	1 1 3 2
		Svinolden	0 0 3 2
.	5	Rasmus Lauritzen	1 1 0 0
		Svinolden	0 0 3 2

Proprietarius	Nr.	Navn	Hartkorn
Generalmajor	6	Søren Jensen	1 6 1 2
Rantzau		Svinolden	0 0 3 0
P	7	Peder og Lars Jensen	1 7 1 0
		Svinolden	0 1 1 2
Generalmajor		Mads Hansen	
	8	Søren Sørensen	1 7 1 0
		Husmænd	
		Jens Salomonsen	0 0 1 1
		Laurits Nielsen	0 0 1 1
		Bjørn Almind	<u>0 0 1 0</u>
		Summa Nisset	23 3 0 1
		Summa Lemming	<u>71 0 2 0</u>
Lemming sogn ialt			94 3 2 1

I Lemming var der 269 tønder land dyrket areal, og i Nisset var der 162,8 tønder land dyrket areal. Dette giver sammenlagt 431,8 tønder land i Lemming sogn. Det bliver i gennemsnit pr. gård 20,6 tønder land.

Da matriklen blev lavet, var der kun 3 selvejergårde i Lemming. Det var matrikelnummerne 2, 5 og 10. I Nisset var der 4 selvejergårde. Det var matrikelnummerne 2, 3, 6 og 8. Disse selvejere ophører i løbet af 1700tallet og kommer ind under Vinderslevgård. I 1744 var alle gårde lagt under Allinggård.

Slagsmål i Nisset 1693

Det var i 1693, det foregik. Det stod mellem bymændene Mads Rasmussen og søn, Laurids Madsen, på den ene side og Morten Lauridsen, Nisset Overgaard, med søn på den anden. Og det gik ret hårdt til, "med vold og overlast" som tingbogen siger. At de to parter var beslægtede, idet Mortens søster var gift med Mads, synes ikke at have afdæmpet sammenstødet.

Om årsagen til dette forlyder det i tingbogens forhør således: "Morten er en morgenstund på vej til sin søstersøn, som måske har gården, medens faderen er gået over til at blive aftægtsmand. På vejen træffer han den første på toppen af et læs hø, og her får han lejlighed til at aflevere ham nogle ubehageligheder, som han måske først havde tænkt at blive kvit hjemme i gården. Han spørger ham: "Hvorfor sætter I jeres "svintrou" (svinetrug) for min agerende? - visselig et meget mærkeligt sted at anbringe dette apparat." Endvidere bebrejder han ham, at de lader deres svin boltre sig i hans "roug" (rug) og hans "bowejord" (vest nærmest græsmark), hvilket jo også er steder, hvor svin ikke hører hjemme. Han slutter bebrejdelsen med et irettesættende: "Skam få I for eders umage!". Herfor kvitterer søstersønnen med noget, der måske kan pege tilbage mod tidligere ubehagelige mellemværende i familien. Han siger: "Gid I få skam selv!"

Ordvekslen fortsættes med, at Morten stiller i udsigt, at hvis truget ikke fjernes, og svinene ikke holdes hjemme, "skal de få et andet sted at stå på", hvilket sandsynligvis skal antyde, at begge dele vil blive "taget i hus" og blive at udløse med daløre og skillinger. Hertil bemærker søstersønnen meget uhøfligt: "Slik du både mig og svinene "aabag" (bagi), en anmodning vi - i en lidt grovere omskrivning - kender fra nutidens uhøfligheder.

Hermed hører de mundtlige ubehageligheder op, og Morten går løs på slægtningen med et apparat, som i tingbogen kaldes "en Løve", og bearbejder dermed en legemsdel, hvis navn ikke behøves at oversættes, nemlig "hans rumbpe". Dette afbetaler Laurids Madsen med at overdænge - "ved hjælp af forken" - far-

broderen med hovedet, især ned over hovedet, så at han "besvimed døed ned", det vil sige, at han, som måske var en meget gammel mand og stod dårligt på benene, faldt om og kunde ikke rejse sig igen. Nu kommer Mads Rasmussen også til og tager del i bataillen, og fader og søn hjælpes begge med at traktere Morten henholdsvis med forken og gærdestav - -.

Mortens hustru havde nu fået øje på, hvad der foregik, og hun råbte højt "og bad", "at de måtte vide at give hendes mand hans liv", hvilket kan omsættes til en bøn om, at de ikke måtte slå ham ihjel. Ved råbet kom også ægteparrets søn til, som gik ovre på Ebstrup mark og "medede", d.v.s. høstede. Han kom "rendende" og greb ind. Han skilte de to gamle ad, "såsom den unge allerede havde sluppen!"

Resultatet af sammenstødet gør tingbogen meget nøjagtigt op, efter at tilkaldte vidner har taget syn på sagen. Det gik altså ikke på livet løs, men det er i alt fald for Mortens vedkommende meget respektabelt. Både forken og gærdestaverne har sat mange og kendelige spor på Mortens overflade. Tingbogen gør det således op:

- 1) En stor åben sår på siden af hans hoved.
- 2) Et "blåslag" (blåfarvet) på hans højre øje.
- 3) En åben sår på hans venster arm.
- 4) Et "blåslag" på den venster axel (skulder).
- 5) Et "blåslag" på den højere axel.
- 6) En blå wabel på den venster hånd.

Skaderne blev her "afhjemlet for en fuld vinde" (afsagt af påbudt vidne) på to: Knud Moustén og Anders Madsen, og der har altså været en hel del at syne.

Men der optræder også adskillige andre vidner, som har fulgt slagets forløb. En kan bevidne ét, en anden et andet. Det ser næsten ud, som om det ganske Nisset er kommet til stede. Mette Jensdatter har set Morten blive "slået til falds", da han beder Laurids slikke sig og dyrene bagi - -.

Niels Mortensen - som gik og medede ved siden af sin broder på Ebstrup mark - havde naturligvis været særlig agtpågiven. Han meddeler bl.a., at han tog en hest og red faderen til hjælp, og da han kom til valpladsen, havde Mads Rasmussen an-

bragt sig ovenpå hans fader - -.

O. s. v.

Fjorten dage efter tager tinget atter sagen op; men det ses ikke, hvor højt retten takserer skaderne. Måske har også Morten og sønnen fået lejlighed til at give så godt igen, at man har ment, det kunde gå lige op.

En ting kan man dog sikkert slutte sig til: At affæren ikke har forbedret forholdet mellem de to familier.

Som det ses af ovenstående sprog, er det taget direkte fra tingbogen, for at man kan få et indtryk af sproget som blev brugt den gang.

Nogle begivenheder fra 1600-tallet

I 1600-tallet var Lemming sogn som tidligere nævnt under Silkeborg len. Ved gennemlæsning af Silkeborg Slots historie støder man flere gange på beretninger, som angår Lemming sogn.

Imkring år 1600 har der for retten verseret store skovsager. En mand ved navn Linnert Dyrvogter havde fældet træer i skove, som tilhørte lensmanden i Silkeborg, og solgt dette til bønder i Lemming og Grønbæk. Bønderne har nok vidst, at træet var stjålet, for de må for deres ulovlighed både henholdsvis 8 og 18 daler.

Da Chr. IV rustede sig til Kalmarkrigen 1611-1613, mærkedes det også i egnen omkring Silkeborg. I lensregnskaberne fremgår det, at der har været tale om store indkøb bl.a. madvarer. Men der blev også sendt flere sendinger og hjulbører til København. I regnskabet er en gang nævnt en sending på 500 stk., som bønderne har fået 6 sk. pr. stk. for at lave, og smedene i Lemming og Funder har fået 4 sk. pr. stk. for at beslå dem.

Også på anden vis mærkedes Kalmarkrigen i Silkeborg. Slottet skulle huse fire svenske fanger. Alle fire mænd havde overordnede stillinger i hæren. I en skrivelse af 6. oktober 1611 til lensmand Christian Holch pålægges det denne, at fangerne skal holdes i god forvaring på slottet. Han skal give dem daglig to måltider mad, og til hvert måltid skulle der være tre retter med dansk øl. Mod dette traktement kan der ikke indvendes noget. Det var ikke almindelig fangekost. Det blev lavet et bestemt kammer til dem på slottet, skønt der var fangetårn og fængselskælder på slottet. Niels Jensen, der var fangetårn og fængselskælder på slottet, fik med 8 dages varsel ordre til at som var smed i Lemming, fik med 8 dages varsel ordre til at sørge for, at kammeret var solidt lukket. Der blev brugt 16 pd. jern, som smeden fik 2 rigsdaler for. Af dette jern kunne der laves adskillige svære jernstænger til vinduerne og smedes stærke låse til dørerne. De fire fanger ankom til slottet den 15. oktober 1611, og den 15. oktober 1612 fik

Chr. Holch ordre til at sende dem til København.

I 1615 dømtes et par folk i Thorning til hængning. Det var Christen Sørensen og Bodil Lasdatter. De havde stjålet hos fru Kirsten Juel. Godset, som det hedder "fandtes udj deres boe epther Ransagelse". De blev ikke sat fast på slottet i Silkeborg. Fængslet der har måske været belagt med andre eller måske været under reparation. De to syndere bliver i stedet overladt til Anders Skriver i Lemming. Hans "lukkelse" har sandsynligvis været lidt mådelig og ikke vanskelig for et par stærke og fingernemme mandfolkehænder at uskadeliggøre. Christen brød ud og rømte, mens Bodil blev i saksen og blev "dømt fra hendes Hals och Rettet". I denne tidsperiode er der mange eksempler på, at tyve blev hængt.

Om efteråret foregik der store svineslagtninger på Slottet. I 1641 opgives 849 flæskesider og 425 svinehoveder. Til disse slagtninger behøvede man en stor arbejdskraft, og denne blev hentet fra de omkringboende bønder. Slagtningerne og de påfølgende nedsaltninger tog selvfølgelig lang tid. Man kendte jo ikke de moderne slagteriers hjælpemidler ved dette arbejde. Det synes da også, som om man af og til har måttet tage aftenen og natten til hjælp; hovbønderne kendte ikke til normalarbejdsdage.

En del af flæsket blev røget. Dette skete i reglen på slottets eget røgloft. Men en del sendtes også på landet og blev imprægneret i bøndernes skorstene. Man ved således under Kalmarkrigen, at de 14 svinehoveder og 20 svinerygge, som Madtz Leime i Lemming havde fået at røge, blev brændt til ligemed hans hus. For at slottet kunne være sikker på at få sit eget flæsk tilbage og ikke noget dårligere og magrere bondeflæsk, sættes der et stempel på sværet.

Under Svenskekrigen 1658-59 var der indkvarteret brandenburgske tropper i Lemming. Disse, som var vore hjælpere, opførte sig meget værre end fjenden. De begik, som det siges, mangfoldige skændselsgerninger.

Det var ikke krig, men kriser, der gjorde bønderne til fæstere. Skipper Klementsoprørret 1534 havde ingen indflydelse, men landbrugets økonomiske sammenbrud ca. 200 år senere med stadig synkende kornpriser, misvækst og kvægpest samt stavnsbånd og landmilitis bragte selvejerne over i fæsternes grå rækker.

Det er givet, at der under tiden kunne være så stor fattigdom i sognet, at mange måtte leve af at tigge, og værre blev det naturligvis, hvis der kom et dårligt høstår. Det skete f. eks. 1690, og selv om der ikke er fundet mange oplysninger om det, ser man dog, at regeringen undersøger, hvorledes det står til i landet. Den 4. oktober modtager biskoppen i Århus en kgl. skrivelse om, at han hos herredsprovsterne skal erkyndige sig om, hvordan korn af alle slags og andre afgrøder er faldet ud i Århus stift. Der spørges både om rug, byg, havre, ærter og boghvede. Ligeledes skal han skaffe oplysninger om, hvor meget kirke og præst har fået i tiende, og hvor meget en trave yder i skæpper. Biskoppens svar er desværre ikke anført, så man kan ikke se, hvor slemt det har været.

Misvækst var ikke det eneste, der kunne gøre forholdene værre for bønderne. Med mellemrum blev landbruget ramt af kvægsyge, som medførte betydelige reduktioner af kvægbestanden. De største kendte tab forårsagedes af kvægpest i 1700-tallet. Den kom første gang til Danmark 1745 og hærgede da til 1751. 1745 døde på øerne og i Århus og Viborg stifter ca. 120.000 stk. kvæg, og indtil 1751 var tallet vokset til 3-400.000. Mange landbrugere mistede hele kvægbestanden, nogle endda flere gange, da sygdommen adskillige gange kom igen.

Hvor meget det gik ud over sognene i Hids herred, kan ikke helt anføres, men det ser ud til, at herredet slap nogenlunde uskadt i årene 1746-49. En oversigt over kvægdøden i Nørrejylland i disse år nævner 28 nordjydske herreder, der tilsammen har mistet et hoved pr. td. hartkorn, i gennemsnit 5 stk. kvæg pr. gård, og her er Hids herred ikke nævnt. Sygdommen rasede igen 1762-63. Da udstedte Frederik V d. 17. december 1762 nogle kgl. forordninger angående kvægsygen. Bønder, der mærker

til kvægsyge, skal straks meddele det til øvrigheden, ellers får de deres fæste forbrudt, eller de skal straffes på kroppen. Løse hunde og katte skal ødelægges. De sunde kreaturer skal hindres i at komme til sygt kvæg. Et "Quægs-Hoved", der af sygdommen vorder angrebet, skal ufortøvet skilles fra det sunde, og den, som har haft med det at gøre, må ikke komme til sundt kvæg, før han har skiftet klæder og røget sig med malmurt (måske = malurt), enebær eller lignende.

Et fæhus, hvorfra der er udbragt sygt kvæg, skal flittigt renses, gødningen straks bringes ud og kastes i en grøft og tildækkes, så ingen damp kan stige op derfra til fæhuset. Vægene skal kalkes, træværket skures med skarp lud, fornødne trækhuller gøres, så luften kan være fri, og der skal røges med enebær, malturt og lignende. Huden skal aftages i det fri, dyret skal graves tre alen i jorden. Huden skal bestros med kalk eller aske, tørres i luften og henligge på et tørt sted, hvor intet kreatur kan komme, og huden må - under høj straf - ikke bringes andre steder hen, før seks uger i det mindste efter at kvægsygen på samme sted er ophørt. Den rå tælle skal på stedet smeltes, førend den til huset vorder hjembragt.

Ingen bissekræmmere, glasmagere, skærslibere eller deslige må vandre rundt på landet. Gør de det, har de forbrudt alt det medbragte til den, der angiver dem. Ingen må huse sådanne om-løbende og ukendte folk. Til vartegn for fremmede skal der rejses en lang stang med et flag. De fremmede må helst ikke komme i de byer, hvor sygdommen findes, men må de endelig passere igennem, må de ikke komme ind i noget hus.

1769-1772 raser kvægsygdommen igen. I begyndelsen synes Silkeborgegnen at være blevet skånet. Den 12. juni 1769 skriver amtmanden over Silkeborg, Dronningborg og Mariager amter, at "for nærværende tid er udi de mig allernådigst anfortroede amter - Gud være lovet - ikke nogen grasserende smitsom syge blandt hornkvæget, og skal det ungefær være fem år siden, berørte kvægsyge grasserede her i amterne". Den sidste bemærkning tyder på, at sygdommen 1762-63 har raset i disse amter. Det sidste store anfald af kvægsygdom var i årene 1779-81, som førte til oprettelsen af veterinærdirektoratet.

Andre ting spillede imidlertid også ind. Efter svenskekrigene var kongen kommet i stor gæld bl.a. til vinskænk Chr. Fischer, som derfor 21/12 1661 og 19/8 1664 fik overladt Silkeborg slot med over 1500 tdr. hartkorn gods i omliggende herreder. Sammen med kronens fæstegods fik han også herlighedsretten eller overejendomsretten i selvejernes gårde i Gødvad, Balle, Svostrup, Sejling, Sinding og Funder sogne, mens Serup sogns selvejere på samme tid kom under Søbygård, Lemming sogns under Vinderslevgård, og Kragelund sogns selvejere kom gennem Laurits Lihmes enke i Helsingør og flere andre proprietærer dels under Vinderslevgård og dels til borgmester Jørgen Hansen Høgsbro i Horsens.

Chr. Fischer døde barnløs i 1677, og hans søskende kunne intet unde hans enke Mette Harder, der først efter retssag fik 2000 rdl., som skulle udredes af arvingerne med 400 rdl. for en broderlod. Broderen Daniel Fischer fik Silkeborg og gods (282 tdr. htk.) syd herfor, en anden broder Rasmus fik den nordligste del omkring Allinggård, der fra at være en fæstegård på over 20 tdr. htk. ophøjedes til Hids herreds første hovedgård.

Chr. Fischers søster Karen var gift med hr. Niels Pedersen Holst, kapellan i Skanderborg. De arvede 141 tdr. htk. i Svostrup og Sejling sogne og var ene lodsejer i førstnævnte sogn, hvor alle ejerlav var under samme reb (havde deres agre mellem hinanden). Deres eneste barn Lisbeth Nielsdatter, begravet 19/7 1700, var gift med skovrider Henrik Andersen Vendelbo, der ejede et par bondegårde i Grauballe; hans bedstefar, dyrvogter Peder Vendelbo sad 1613 på den ene gård som fæster, og 1633 havde faderen, dyrvogter og skovrider Anders Pedersen Vendelbo en halvgård i fæste, men ejede tillige en bondepart i skoven, hvori der gik 34 olden svin; da han skyldte 746 daler bort, prøvede han at sælge 2 selvejergårde i Skellerup, som han havde giftet sig til, men kronen, der havde herligheden, overtog dem og lagde dem under Silkeborg slot. 1642 fik han kongebrev på kirketienden af Svostrup sogn, og 1666 ejede Anders Vendelbo bondeskylden af en halvgård, en lille have og 5 små stk. jord i Grauballe. Af dette, Henrik Vendelbos egen på-

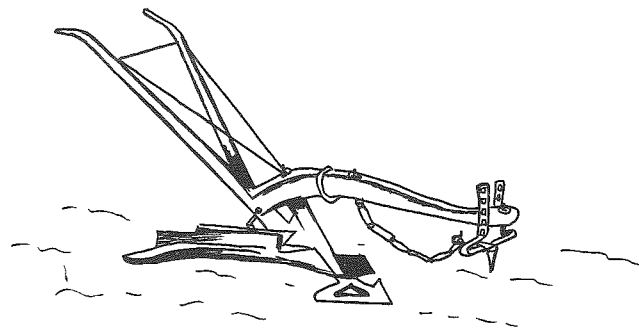
boende gård og arven efter Lisbeths forældre oprettedes 1677 hovedgården Grauballegård, men Henrik døde 1684, og enken, giftede sig 1685 med løjtnant Jens Jensen Augsburg, der var enkemand og inden sin død 1706 giftede sig 3. gang 1702 med Johanne Kras, en præstedatter fra Nibe, der døde en månedstid efter manden. Bønderne i Lemming sogn har således været fæstere under de tre nævnte gårde: Vinderslevgård, Allinggård og Grauballegård.

Fire faktorer fik afgørende indflydelse på fæstebøndernes stilling: fogeden, herremanden, kongen og domstolene. Fogeden repræsenterede i det daglige herskabet, krævede afgifterne, lod dem tilsige til hoveri, så efter, om gårde og marker var ved hævd, tiltalte dem for fæsteforsømmelser, værnede dem mod andres overgreb og i det hele taget var det ham, der hyppigst greb ind i deres daglige liv. Herremanden var deres herskab og overlod dem gårdene mod landgilde og hoveri og stod bag alle fogedens krav på dem og ved påbud og forbud kunne regulere væsentlige sider af deres liv. Kongen repræsenterede samfundet, der lovgav for dem. Til ham kunne de klage, når de følte sig forurettede. Domstolene skulle endelig sørge for, at de fik en lovlig og rimelig behandling.

Landgilden bestod oprindeligt i afgifter af jordens brug, men den blev i 1500-tallet smeltet sammen med afløsning af gæsteri, hoveri m.m. og betød faktisk enhver fast, årlig afgift, som fæsteren skulle yde husbonden. Endnu omkring 1550 kunne gæsteriet ydes in natura og opfattes som en særlig afgift, men det blev efterhånden helt afløst og gik i et med landgilden. I almindelighed leveredes landgilden på hovedgården til fogeden, men husbonden kunne forlange den leveret i nærmeste købstad til en købmand. Når bonden afleverede landgilden, blev den afskrevet i godsets regnskabsbog, eller han fik en kvittering, som gerne var udstedt af fogeden. Leveredes landgilden til en af husbonden anerkendt købmand, kunne denne kvittere, og begge former for kvittering var det afgørende bevis for, at bonden havde ydet. Hvis landgilden eller dele af den ikke blev leveret til tiden, kunne bonden tiltales på fæstet. Restancer kunne kræves flere år efter, at de var indløbet.

I mange fæstebreve og love står der, at fæstebonden skal give og gøre. Den sidste del af dette udtryk betyder, at han skal gøre ægt og arbejde, eller som det navnlig i en senere tid hedder hoveri eller hovning. Hovning er en stor pligt for bonden, og den omfatter både hovedgårdens vedligeholdelse og markarbejde, men derudover kunne den også omfatte rydninger, gravning, tørvebjærgning, lyngslet, tærskning og skovarbejde. Hoveriet hvilede på gården, og bonden kunne derfor sende andre for sig til hovarbejdet. Selv om der er et par eksempler på, at husbonden har krævet et bestemt arbejde, f.eks. såning, udført af bonden selv, har det i almindelighed været nok, når hovarbejdet blev ordentligt udført, hvadenten det var bonden selv, hans familie eller hans tyende. Selv om hoveriets størrelse varierede efter bondens evne til at yde og svingede fra tid til anden og fra gods til gods, stod det dog i forhold til brugets størrelse d.v.s. landgilden.

Blev et enkelt hovarbejde forsømt eller dårligt udført, kunne herremanden lade tage syn på arbejdet, og bonden blive tiltalt for denne enkelte forsømmelse. Bonden kunne have en rimelig undskyldning for sin forsømmelse, men mange gange kunne der være en almindelig modvilje overfor arbejdet.

svingplow ca. år 1790

Tiden omkring landboreformerne i 1780'erne

Før udskiftningen i slutningen af det 18. århundrede var agerjorden delt i nogle få mærker, der som regel var udlagt som fælles græsning de samme år. Hver mark bestod af flere åse, der igen var delt i en række som oftest lange og smalle agre. Gårdene lå samlet inde i landsbyen. Til hver enkelt gård hørte lidt jord, som man kaldte gårdtoften. Dette stykke jord var bondens eget og indgik ikke i byfællesskabet. Kvæget blev passet af byhyrden, som havde ansvaret for hver enkelt kreatur, som gik i en samlet flok på den mark, der var udlagt til græsning eller overdrevet.

I henhold til Rentekammerets breve af 29/7 1670 blev der i 1683 foretaget landmålinger i Lemming sogn i forbindelse med matriklen af 1688. Disse opmålinger blev af Landvæsenkommissionen for Silkeborg amt optaget i protekoller, hvoraf der for Lemming sogns vedkommende på Landsarkivet i Viborg kun er opbevaret opmålinger for Nisset by. På dette tidspunkt var der i Nisset 8 gårde og 3 husmænd. Disse er beskrevet i matriklen af 1688. I Nisset var der 11 åse, som var følgende:

1) Neder agre ås	indeholdt	39 agre
2) Norrest agre ås	"	33 "
3) Rist Høys agre ås	"	37 "
4) Crasnap ås	"	40 "
5) Heed agre ås	"	48 "
6) Støls agre ås	"	44 "
7) Lycken ås	"	53 "
8) Grandschou ås	"	25 "
9) Rajegi ås	"	42 "
10) Schinnet ås	"	85 "
11) Tofterne ås	"	106 "

Til hver gård hørte der et bestemt antal agre fra hver ås alt efter gårdens størrelse. En gård havde således sin jord jævnt fordelt over hele byjorden således, at den gode og dårlige jord blev ligeligt fordelt mellem gårdene. I det

følgende kan ses, hvilke agre, de enkelte gårde havde i de forskellige åse.

Gård nr. 1: Laurits Andersen og Niels Sørensen

- 1) Neder agre ås: 2. 10. 17. 25. 33.
- 2) Norrest agre ås: 1. 9. 17. 25. 32.
- 3) Rist Høys ås: 1. 9. 17. 26. 34.
- 4) Crasnap ås: 3. 10. 17. 26. 34.
- 5) Heed agre ås: 6. 13. 22. 30. 38. 46.
- 6) Støls agre ås: 5. 13. 21. 29. 37.
- 7) Lycken ås: 4. 11. 17. 25. 26. 33. 43.
- 8) Grandschou ås: 2. 10. 18.
- 9) Rajegi ås: 2. 13. 22. 32. 37.
- 10) Schinnet ås: 1. 13. 22. 28. 37. 45. 53. 60. 67. 71. 79.
- 11) Tofterne ås: 1. 6. 7. 10. 14. 16. 17. 18. 19. 24. 25. 26.
27. 28. 34. 35. 36. 37. 38. 40. 41. 42. 46.
48. 50. 53. 54. 55. 57. 59. 62. 64. 66.

Gård nr. 2: Jens Sørensen og Niels Jensen

- 1) Nedre agre ås: 3. 11. 18. 26. 34.
- 2) Norrest agre ås: 2. 10. 18. 26. 33.
- 3) Rist Høys ås: 2. 18. 27. 35. 10.
- 4) Crasnap ås: 4. 11. 18. 27. 35.
- 5) Heed agre ås: 7. 15. 23. 31. 39. 47.
- 6) Støls agre ås: 6. 38. 14. 22. 30.
- 7) Lycken ås: 5. 12. 18. 27. 34. 44. 48.
- 8) Grandschou ås: 3. 11. 19.
- 9) Rajegi ås: 3. 14. 23. 33. 38.
- 10) Schinnet ås: 2. 14. 22. 29. 38. 46. 54. 61. 68. 72. 80.
- 11) Tofterne ås: 2. 3. 4. 5. 8. 11. 12. 13. 15. 20. 21. 22.
23. 29. 30. 31. 32. 33. 39. 43. 44. 45. 47.
49. 57. 52. 56. 58. 60. 63. 65.

Gård nr. 3: Morten Laursen og Mads Rasmussen

- 1) Neder agre ås: 5. 13. 20. 28. 36.
- 2) Norrest agre ås: 4. 13. 20. 27.
- 3) Rist Høys ås: 4. 12. 20. 29. 37.
- 4) Crasnap ås: 6. 13. 20. 21. 29. 37.
- 5) Heed agre ås: 2. 8. 17. 25. 33. 41.
- 6) Støls agre ås: 8. 16. 24. 32. 40.

7) Lycken ås: 7. 14. 20. 29. 36. 46. 50.

8) Grandschou ås: 5. 13. 14. 21.

9) Rajegi ås: 5. 9. 16. 25. 35. 40.

10) Schinnet ås: 4. 16. 24. 31. 32. 40. 48. 56. 70. 74.
82. 83.

11) Tofterne ås: 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93.
101. 102. 104.

Gård nr. 4: Palle Pedersen

- 1) Neder agre ås: 6. 14. 21. 29. 37.
- 2) Norrest agre ås: 5. 12. 21. 28.
- 3) Rist Høys ås: 5. 13. 21. 30.
- 4) Crasnap ås: 7. 22. 30. 38.
- 5) Heed agre ås: 3. 9. 18. 26. 34. 42.
- 6) Støls agre ås: 1. 9. 17. 25. 33. 41.
- 7) Lycken ås: 8. 15. 21. 30. 47.
- 8) Grandschou ås: 6. 22.
- 9) Rajegi ås: 6. 18. 41.
- 10) Schinnet ås: 5. 8. 17. 25. 33. 41. 49. 57. 62. 75. 84.
- 11) Tofterne ås: 96. 97. 98. 99. 103.

Gård nr. 5: Rasmus Lauritzen

- 1) Neder agre ås: 7. 22. 30. 38.
- 2) Norrest agre ås: 6. 14. 22. 29.
- 3) Rist Høys ås: 6. 14. 22. 23. 31.
- 4) Crasnap ås: 14. 23. 31. 39.
- 5) Heed ager ås: 10. 19. 27. 35. 43.
- 6) Støls agre ås: 2. 10. 18. 26. 34. 42.
- 7) Lycken ås: 1. 16. 22. 27. 40. 57.
- 8) Grandschou ås: 7. 15. 23.
- 9) Rajegi ås: 7. 10. 19. 26. 36. 42.
- 10) Schinnet ås: 6. 9. 18. 26. 34. 42. 50. 58. 63. 76. 85.
- 11) Tofterne ås: 82. 94. 100.

Gård nr. 6: Søren Jensen

- 1) Neder agre ås: 8. 15. 23. 31. 39.
- 2) Norrest agre ås: 7. 15. 23. 30.
- 3) Rist Høys ås: 7. 15. 24. 32.
- 4) Crasnap ås: 1. 8. 15. 24. 32. 40.
- 5) Heed ager ås: 4. 11. 20. 28. 36. 44.

- 6) Støls agre ås: 3. 11. 19. 27. 35. 43.
- 7) Lycken ås: 2. 9. 23. 31. 38. 41. 52.
- 8) Grandschou ås: 8. 16. 24.
- 9) Rajegi ås: 8. 11. 20. 27. 30.
- 10) Schinnet ås: 7. 10. 19. 27. 35. 43. 57. 59. 65. 77.
- 11) Tofterne ås: 71. 72. 73. 74.

Gård nr. 7: Peder Jensen og Lars Jensen

- 1) Neder agre ås: 1. 9. 16. 24. 32.
- 2) Norrest agre ås: 8. 16. 24. 31.
- 3) Rist Høys ås: 8. 16. 25. 33.
- 4) Crasnap ås: 2. 9. 16. 25. 33.
- 5) Heed agre ås: 5. 12. 21. 29. 37. 45.
- 6) Støls agre ås: 4. 12. 20. 28. 36. 44.
- 7) Lycken ås: 3. 10. 24. 32. 39. 42.
- 8) Grandschou ås: 1. 9. 17. 25.
- 9) Rajegi ås: 1. 12. 17. 21. 28. 31.
- 10) Schinnet ås: 11. 12. 20. 36. 44. 52. 64. 66. 78.
- 11) Tofterne ås: 67. 68. 69. 70.

Gård nr. 8: Søren Sørensen og Mads Hansen

- 1) Neder agre ås: 4. 12. 19. 27. 35.
- 2) Norrest agre ås: 3. 11. 19.
- 3) Rist Høys ås: 3. 11. 19. 28. 36.
- 4) Crasnap ås: 5. 12. 19. 28. 36.
- 5) Heed agre ås: 1. 14. 16. 24. 32. 40. 48.
- 6) Støls agre ås: 7. 15. 23. 31. 39.
- 7) Lycken agre ås: 6. 13. 19. 28. 35. 45. 49.
- 8) Grandschou ås: 4. 12. 20.
- 9) Rajegi ås: 4. 15. 24. 34. 39.
- 10) Schinnet ås: 3. 15. 23. 30. 39. 47. 55. 69. 73. 81.
- 11) Tofterne ås: 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81.

Husmænd

- Nr. 1: Jens Salomonsen
Tofterne ås: 105.
- Nr. 2: Lauritz Nielsen
Tofterne ås: 106.
- Nr. 3: Bjørn Almind
Lycken ås: 53.

Rajegi ås: 29.

Da landbruget i 1730'erne var inde i en alvorlig krise, blev godsejerne bange for, at de ikke kunne skaffe folk til de fæsteledige gårde og arbejdskraft til deres fæstere. Problemet var så meget mere brændende, som de lave kornpriser medførte, at udbudet af arbejdskraft ikke blev så stort, idet de unge foretrak at "sidde på egen hånd", altså ikke ville tage fast tjeneste, fordi de billige kornpriser gjorde det lettere for dem at slå sig igennem ved hjemmeindustri eller tilfældigt arbejde. Og på grund af de forringede indtægter havde bonden vanskeligere end før ved at betale de høje lønninger til tjenestefolkene. Under disse forhold gik regeringen med til at imødekomme godsejernes ønske om at genoprette landmilitsen. Ved forordningen af 4/2 1733 blev det påbudt, at bønderkarlene skulle forblive på det gods, hvor de var født, indtil de var 36 år. I 1735 blev det slået fast, at stavnsbåndet skulle gælde fra det 14. år, fra 1742 ændret til det 9. år og i 1764 til det 4. år. Fra 1742 blev stavnsbåndet udstrakt til det 40. år, og i 1746 blev det bestemt, at også landsoldater, der havde udtjent deres værnepligt, var forpligtet til at nedsætte sig på det gods, hvorfra de var udskrevet.

Fra omkring 1750 opstod der stærk interesse for forbedring af landbruget, og under påvirkning af de nye ideer i udlandet rejste der sig en stærk uvilje mod bondens dårlige stilling, først og fremmest imod stavnsbåndet, der følte nedværdigende i en tid, hvor erkendelsen af det enkelte menneskes ret om menneske begyndte at vågne ude i Europa. Og de økonomiske forhold var nu helt anderledes end i 1733. De bedre økonomiske tider gjorde ikke tjenestefolkspørgsmålet så brændende som før. Ved forordningen af 20/6 1788 blev stavnsbåndet ophævet.

I løbet af det 18. århundrede blev man klar over, at vejen til bedre økonomiske kår for bondestanden var den, at man måtte bort fra fællesbruger, så hver mand fik sin egen jord at dyrke. Enkelte foregangsmænd blandt godsejerne havde allerede på eget initiativ begyndt en sådan udskiftning på deres godser, og den 23. april 1781 udsendtes en kgl. forordning

om jordfællesskabets ophævelse med flere foranstaltninger til landvæsenets forbedring i Danmark. Da den fylder ca. 35 sider i "Schous Forordninger", kan der kun blive tale om at fremhæve enkelte punkter.

Der gøres opmærksom på, at kongen først har opmuntret til og siden befalet fællesskabets ophævelse som det første skridt til landvæsenets og agerdyrkningens dermed forbundne forbedring.

Hvis en mand må afgive et stykke jord og får mindre god i stedet, skal han til gengæld have et større stykke - og omvendt.

Der skal derfor foretages en taksation af uvildige mænd, der udnævnes af retten og foretager taksationen under den til delingen antagne landmåler eller landinspektør. Når den er foretaget, skal samtlige lodsejeres tilståelse (godkendelse) indhentes, om de er tilfreds med den, inden nogen udskiftning og deling kan foretages. Er de ikke tilfreds indgiver de deres erklæring, og de kan forlange ny taksation med dobbelt så mange taksationsmænd. Jordegodsejerne svarer for deres bønder, men i visse tilfælde skulle også fæstebøndernes erklæring indhentes. Hvis enighed ikke kunne opnås, gik sagen til højere instanser. Ingen deling og udskiftning kunne iværksættes, før alt dette var i orden.

Taksationsmændene skulle være gårdmænd og avlsbrugere, men ikke husmænd og inderster. De fik 48 sk. for hver dag, der medgik til taksationen, og den dag, de skulle møde i retten for at afhjemle taksationen.

Der gives en masse regler. Bl.a. bestemmes, at almindelige hovedveje, som er anlagt, ikke må forandres. De mindre veje mellem landsbyerne og til kirke og mølle såvel som nødvendige fodstier anlægges mellem og uden om lodderne, hvor det er muligt, uden at vejen bliver længere. Ingen gammel vej må afskaffes, før den nye er anlagt og i forsvarlig stand.

Når jorden er udskiftet, og hver skal have sin mark indhegnet, har alle halv hegnspligt. Det er dog ikke meningen, at der absolut skal hegnes med ståltrådshegn eller lignende. Der skrives om levende hegn, hvor dette er mest hensigtsmæssigt,

og om grøfter og stengærder. I § 13 står, at hvad indhegningsmåden i sig selv angår, da overlades det til vedkommende lods ejere selv at vælge det hegn, de finder tjenligst.

Om husmændene siges, at da de anses for nyttige såvel for det almindelige som i særdeleshed for gårdmændene, skal amt-mænd og landvæsenskommissærer overlægge og afgøre med lods-ejerne, hvorledes man kan tillægge dem en forholdsvis græsning til erstatning for det, som fratages dem ved udskiftningen, og da degne og skoleholdere de fleste steder hidtil har været berettiget til nogen græsning, skal der på belejlige steder tildeles dem hver et lille stykke jord, som tillige skal indhegnes for dem.

Overgangen fra fæste til selveje var livligst i perioden 1788 - 1818, da omtrent halvdelen af landets fæstejord gik over på bondehænder. Men senere kom der igen en landbrugs-krise i 1820'erne, og en del bønder blev atter fæstere. I 1850 var 80% af bønderne selvejere. Og først henimod århundredeskiftet var alle bønderne selvejere.

[illegible]

Begyndelsen og Slutningen af Stavnsbaandsforordningen af 20. Juni 1788, som den forefindes i Rigsarkivet.

enhang, deres ladu laka og foel yndur. Samfund
 af det Christendoms ind. Opmaal kongedg.
 af det. Dend. Med. H. obenhavnd. 24. H. 1888.

Under För Kungelige Beordring

Christian Rex

Deben

[illegible]

Verordnung von Kammersekretär K. von Grotthaus
Landes-Mandats-Verwaltung

Dagligdagen i 1800-tallet

Før at kunne danne sig et nogenlunde fyldestgørende billede af vore forfædres liv og vilkår, er det ikke tilstrækkeligt at søge kendskab dertil gennem oplysninger om det mere udadvendte og officielle liv. Vi må prøve at få et kig ind bag det, som overlevende dokumenter og lignende kan fortælle: dagliglivet i arbejde, fest, sorg, slid, glæde og besvær.

Det følgende skulle være sådanne glimt fra dagliglivet, som det formede sig gennem århundredet.

Fra tiden langt tilbage påhvilede der de danske bønder en forpligtelse til indenfor deres herred at besørge kørsel for kongelige personer, når disse, som det ret ofte skete, var på rejse. Denne ret tyngende pligt udvidedes eller forandre- des efterhånden til at omfatte al kørsel for personer, der i offentligt eller embedsmæssigt hverv havde ærinde i egnen, samt den kørsel, som det påhvilede det offentlige at besørge. Befordringen af militære personer udgjorde til tider en stor del af denne kørsel.

På Landsarkivet i Viborg findes der en befordringsprotokol 1842 - 1875, hvor denne slags kørsel blev opført. Når rejssende eller kommandoer efter amtstuens anvisning skulle have befordring, blev der ved såkaldte "Bojfogder" sendt bud til sognefogden om den fornødne befordring. Det kunne til tider være ret tunge byrder for beboerne at efterkomme. Her er eksempler fra befordringsprotokollen:

1842. 2. juni måtte der således stilles en vogn i Grønbæk
for at køre dr. Hoff til Sejling.

1843. 5. juli måtte man stille med en vogn i Gødvad for at køre dr. Hoff til Tange.

10. juli blev der af Ramontes rekvireret to forspandsheste og 5 vogne. De skulle møde et sted, som kaldes Høning og køre de 2 mil til Svstrup. Det var en kongelig kørsel.

1845. 8. august skulle der stilles en vogn for at køre dr. Jørgensen til Gødvad, og senere skulle der stilles en anden vogn til at hente ham. 13. september skulle der

møde to vogne i Ans for at transportere dr. Sindberg 3 mil.

1864. Måtte Lemming sogn overlade 42 vogne til hæren.

1875. 24. juli skulle man stille med 12 forspand og tre vogne for at køre 5. Bataillon med bagage fra Lemming til Sofiendal. Samme dag skulle en anden vogn køre nogle skytter fra Lemming til Alken.

Med hensyn til næringsvejene må jordbruget betragtes som det vigtigste. Men der har også været brug for smeden, hjulmanden og bødkeren. Det almindeligste trækdyr var stude, heste var mer sjældne. Husmændene brugte ofte kørerne. Hjordrengene måtte ofte i flere år af deres liv tilbringe hele sommeren ved at vogte får og kvæg på de ensomme hede- og engarealer yderst i sognet.

Gårdene var næsten alle byggede af sten, mange af kamp. Kun en del husmandsboliger var opført af ler. Midt i gården fandtes i reglen en mødding, og indgangen til stuehuset var oftest en dør i to halvdele over hinanden. I gangen var der i reglen stenpikning, i stuerne ofte lergulv, bilæggerovn og et langt bord med fast bæk under vinduerne. Hængeskabe og tallerkner af tin eller fajance fandtes langs væggene, og på dragkisten stod krus, tinkander og kaffekopper. I storstuen, der havde brædegulv, stod en opredt seng og et par kister. Alkoven og hyllsklæder var det almindeligste.

De få landbrugsprodukter, der blev afsat, blev bragt til torvedage i Silkeborg, hvor der bl.a. blev solgt smør og tørv.

I sammenligning med vore dage var levemåden naturligvis enkel og tarvelig. Til davre (morgenmad) og nadver (aftensmad), også kaldt for dover og nætte, spistes ofte bygmelsgrød med mælk til. Undertiden mælkebrød eller kartofler med mældypelse.

Ved brylluper og begravelser var det almindeligt, at de indbudte gæster i forvejen sendte bidrag i form af smør, æg, høns og mælk. Også brød sendtes til gilder, hvor det især var vigtigt, at der ikke på et brudebord savnedes sigtekage; ellers ville de nygifte senere komme til at savne det daglige brød.

Indtil omkring 1800 var det skik at holde vågestue over en afdød. Hver nat samledes man i sørgehuset indtil begravelsen. Der blev da beværtet, snakket og sunget natten igennem, mere ugenert, end man nu ville synes om.

Angående klædedragten ser det ud, som om man allerede tidligt har forladt de gamle nationaldragter. For mændenes vedkommende var det skindbukser om vinteren og lærredsbukser om sommeren. For kvindernes vedkommende var det vadmel og hvergarn, som senere blev afløst af vide bukser og bomuldstøj. Til konernes klædedragt hørte også kyser.

Naturligvis havde vore forfædre også lyst og trang til fornøjelser. Til de mere faste af den slags hørte gilderne ved jul og fastelavn og ved Mikkelssdagstide (høstgilderne). Desuden var der de mere tilfældige som ved bryllup og barsel samt legestuerne om vinteren. Bryllupsgilderne kunne hos gårdfolk være af et overordentligt omfang. De varede ofte i flere dage, og der var umådelige mængder af spise- og drikkevarer. Til de oplivende morskaber hørte nytårsløjerne, der undertiden kunne blive drevet lovlig vidt. Nytårsaften var det skik at gå om i nabolaget og skyde samt at putte ting for hinanden. Man anvendte ofte en flintebøsse. En mand ladede sin bøsse, gik til næste nabo og fyrede af. Naboen ladede og fulgte med til den tredje, denne med til en fjerde nabo, og til sidst var der ofte en snes. Nu skulle løjerne rigtig gå for sig. Og så gik turen til familier, man havde et godt øje til.

Matriklen 1844

Efter landboreformerne var matriklen af 1688 helt forældet, og da der under krigen blev nødvendigt at udskrive nye skatter, måtte man tage fat på at udarbejde en ny matrikel. Rente-kammerets plan hertil forelå i 1804, og samme år begyndte forarbejderne. Selve markarbejdet blev ikke afsluttet før i 1827, og først i 1844 kunne den nye matrikel sættes i kraft.

Fra markarbejdet var afsluttet i 1828, og til matriklen trådte i kraft i 1844, blev der udstykket jord fra de nye matrikelnumre. Det drejer sig i Lemming om matriklerne 9, 14, 18 og 34. I Nisset drejer det sig om matriklerne 1, 4 og 6.

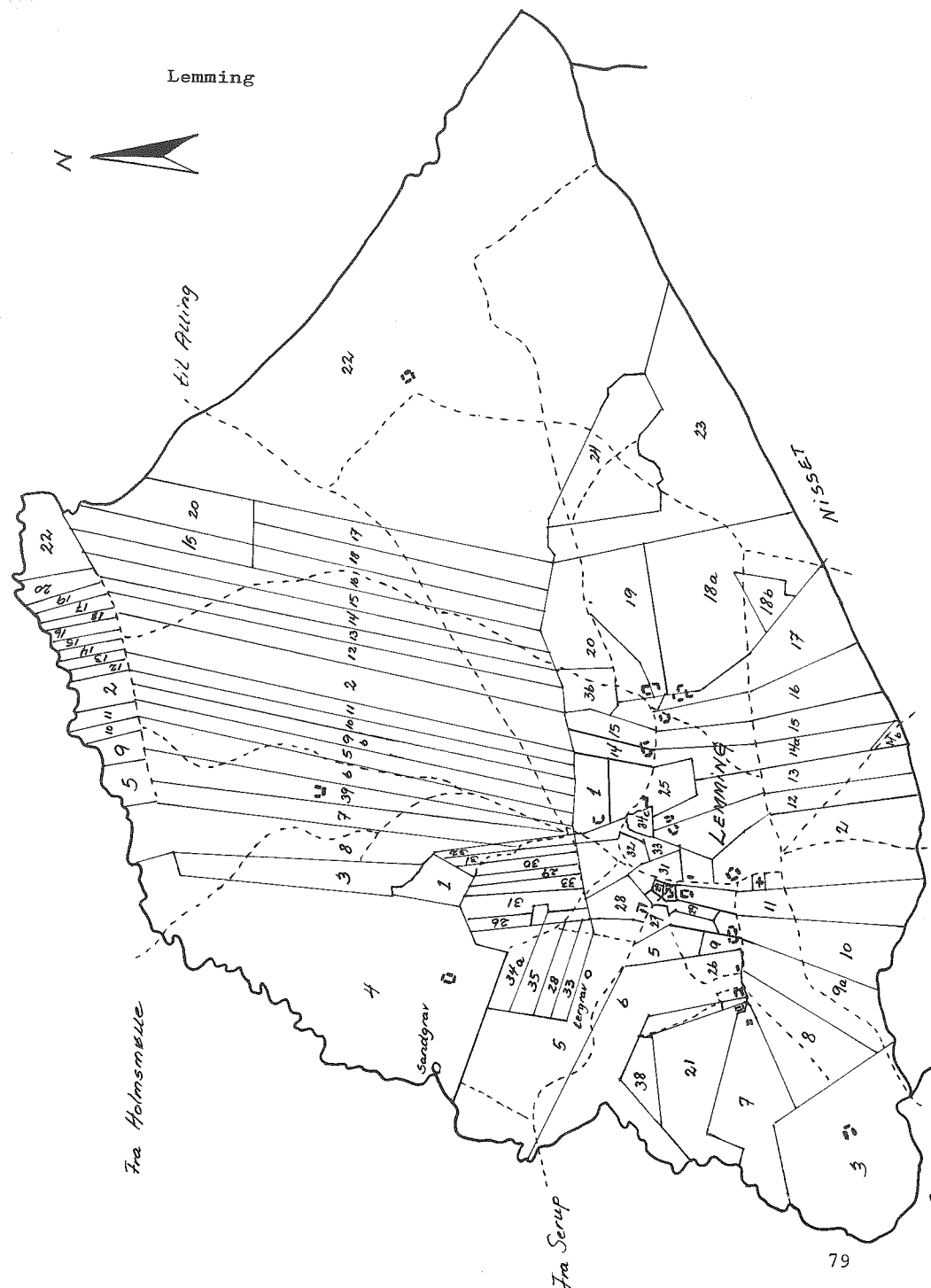
I forbindelse med jorden omkring gårdene havde en gård ofte et hedelod samt et engtilliggende. Endvidere havde hver gård et tørveskifte ude i moserne. Der var her ikke tale om eje af jord som ved hedeparcellerne og engparcellerne, men gården havde kun ret til at lave tørv på tørveskiftet.

I Lemming lå hedeparcellerne på Lemming Nørrehede, og engparcellerne lå mod nord i sognet i Nørkær. I forbindelse med det senere jernbaneanlæg ved Lemming Ådal blev der fra matrikel nr. 5 udstykket matrikel nr. 40, hvor stationen blev bygget. De enkelte matrikelnumres placering i sognet fremgår af vedlagte kort.

Lemming sogn

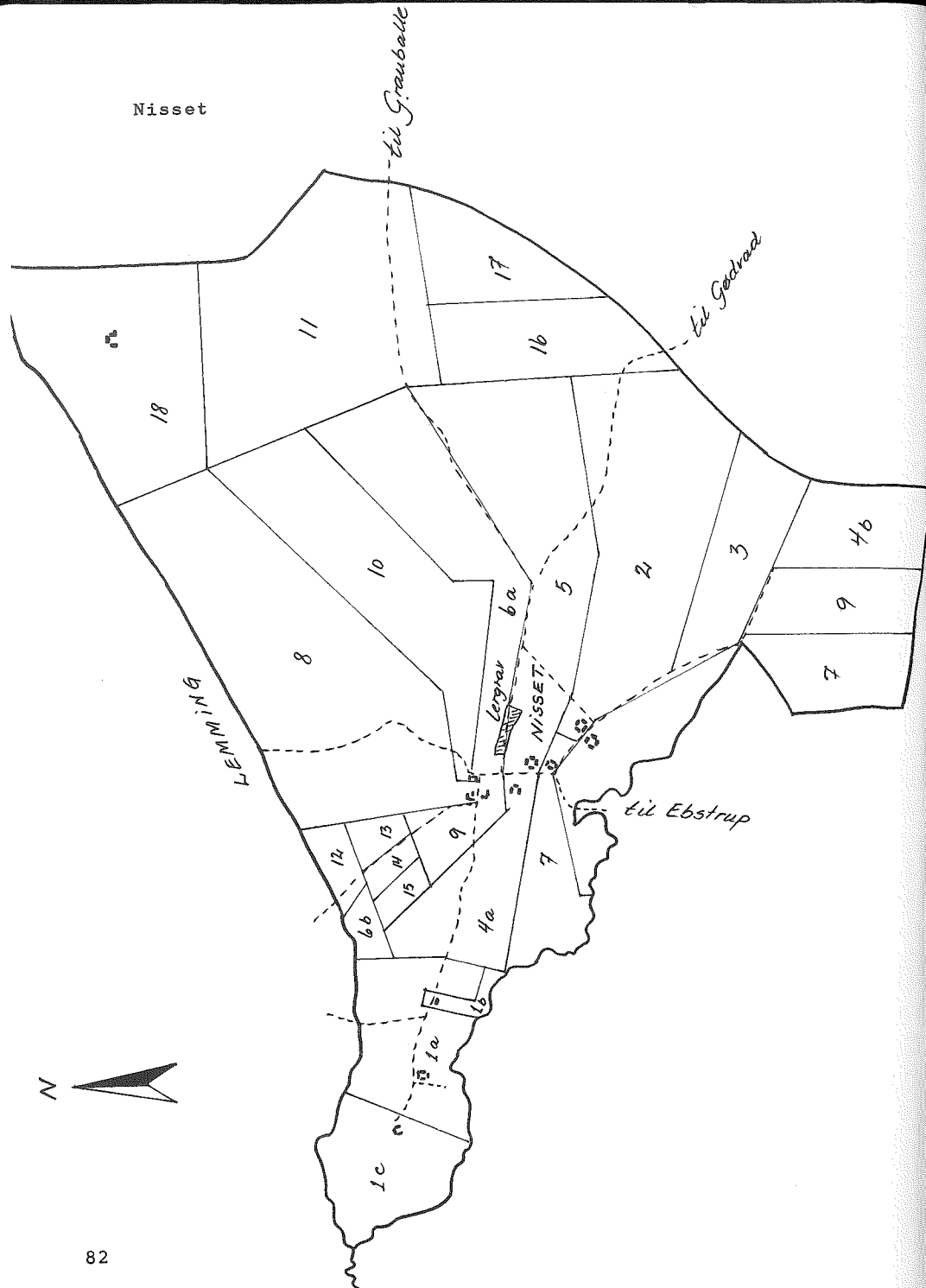
Lemming

Nr.	Ejeren	Tønder hartkorn	
		Gammel	Ny
1	Skolelærerembedet		0 5 1 1 $\frac{1}{4}$
2	Gustav Jensen	5 6 0 1 2 $\frac{3}{4}$	6 0 1 1
3	Peder Eriksen	3 2 0 0	3 5 0 2 $\frac{1}{2}$
4	Niels Andersen	2 7 0 0	3 0 1 2 $\frac{3}{4}$
5	Søren Thomasen	2 7 0 0	2 6 2 2
6	Søren Sørensen	2 7 0 0	2 5 3 1 $\frac{1}{4}$
7	Ole Nielsen Helstrup	2 7 0 0	2 3 2 2 $\frac{1}{2}$
8	Peder Nielsen Nedergård	2 7 0 0	3 0 2 1
9a	Peder Kjeldsen	2 3 1 1 $\frac{1}{4}$	2 4 3 $\frac{1}{2}$
9b	Poul Sørensen	0 3 2 1 $\frac{3}{4}$	0 3 2 0

		Gammel	Ny
10	Christen Pedersen	2 7 0 0	3 2 2 1
11	Peder Laursen	2 7 0 0	3 0 3 $\frac{1}{2}$
12	Anders Christensen	2 7 0 0	2 6 2 $1\frac{1}{2}$
13	Erik Pedersen	2 7 0 0	2 6 3 0
14a	Niels Gregersen	2 4 1 1	2 2 2 $1\frac{1}{2}$
14b	Distriktet	0 2 2 2	0 2 3 $\frac{1}{4}$
15	Jens Pedersen Bøndergaard	2 7 0 0	2 6 3 0
16	Lars Sørensen	2 7 0 0	2 7 1 $1\frac{1}{4}$
17	Peder Jensen	2 7 0 0	2 4 1 $1\frac{1}{4}$
18a	Hans Nielsen	2 2 3 $2\frac{3}{4}$	2 4 0 2
18b	Christian Pedersen	0 4 0 $\frac{1}{4}$	0 4 1 $\frac{1}{2}$
19	Jens Sørensen	2 7 0 0	2 5 0 $\frac{1}{4}$
20	Jens Nielsen Nedergaard *	2 7 0 0	2 6 2 $2\frac{3}{4}$
21	Søren Hansen	2 1 1 0	1 7 3 $2\frac{1}{4}$
22	Niels Christensen Jensen	3 2 1 $2\frac{3}{4}$	3 5 0 $1\frac{3}{4}$
23	Thøger Berthelsens enke	1 0 2 $\frac{1}{4}$	1 0 0 $1\frac{1}{2}$
24	Jacob Dvenger	1 0 0 0	1 3 0 $1\frac{1}{4}$
25	Hans Peder Larsen	0 3 2 $\frac{1}{2}$	0 5 3 $1\frac{1}{4}$
26	Christen Christensen	0 1 3 $1\frac{1}{3}$	0 3 2 $\frac{1}{2}$
27	Christen Sørensen	0 2 0 0	0 3 3 $1\frac{1}{4}$
28	Poul Sørensen	0 1 3 $1\frac{1}{3}$	0 3 3 $\frac{1}{2}$
29	Peder Jensen Bonde	0 1 2 $2\frac{1}{3}$	0 2 2 $\frac{1}{4}$
30	Peder Jensen	0 2 0 1 $1\frac{1}{3}$	0 3 3 $1\frac{1}{4}$
31	Peder Nielsen	0 1 1 $2\frac{1}{2}$	0 5 2 2
32	Anders Olesen	0 1 2 1	0 4 0 $1\frac{1}{2}$
33	Johan Sørensen	0 2 3 $5\frac{1}{6}$	0 4 0 0
34a	Mikkel Rasmussen	0 1 1 0	0 2 3 1
34b			0 0 2 2
34c	Hans Peder Larsen	0 0 2 $5\frac{1}{6}$	0 1 0 $1\frac{1}{4}$
35	Jens Jørgen Beck	0 2 0 1 $2\frac{1}{3}$	0 4 1 $1\frac{1}{2}$
36	Christen Nielsen Kjellerups
enke	0 1 2 2 $2\frac{1}{3}$	0 3 2 $2\frac{3}{4}$
37	Christen Sørensen	0 0 0 2 $2\frac{1}{3}$	0 0 2 0
38	Niels Mogensen	0 1 3 2 $\frac{1}{4}$	0 2 1 $\frac{1}{4}$
39	Jens Nielsen Elling	0 3 3 $\frac{1}{4}$	0 2 3 $1\frac{1}{2}$
	+ tre lergrave, en sandgrav,
gaden og syv vandinger samt		

		Gammel	Ny
	Kirkegården	69 1 2 2	74 1 1 $1\frac{3}{4}$
	Nisset		
Nr.	Ejeren	Gammel	Ny
1a	Johan Hansen	1 0 0 0	2 0 2 $\frac{1}{4}$
1b	Niels Sørensen Riis	0 5 0 0	1 3 2 $\frac{1}{2}$
1c	Søren Hansen	0 4 0 0	1 3 2 $\frac{1}{4}$
2	Christen Nielsen	2 1 0 0	2 7 0 $2\frac{1}{2}$
3	Johan Sørensen	2 1 0 0	3 2 1 0
4a	Jens Sørensen	1 3 1 $\frac{1}{4}$	2 4 1 1
4b	Proprietær Stabel	0 2 2 $2\frac{1}{4}$	0 0 2 2
5	Poul Sørensen	1 6 0 0	2 4 3 $\frac{1}{4}$
6a	Peder Nielsen	1 1 3 0	2 3 0 0
6b	Niels Sørensen Hjulmand	0 2 2 0	0 5 1 $2\frac{1}{2}$
7	Søren Jensen Elling	1 6 0 0	2 6 0 $\frac{1}{4}$
8	Peder Sørensen	2 1 0 0	3 2 2 0
9	Mads Jensen	1 1 2 0	1 6 0 $2\frac{1}{2}$
10	Mads Pedersen	1 1 0 0	2 3 1 $\frac{1}{4}$
11	Niels Jensen	1 7 0 0	3 0 3 $\frac{1}{4}$
12	Christian Sørensen	0 2 2 0	0 6 3 $\frac{1}{4}$
13	Søren Andersen	0 2 2 0	0 5 0 $\frac{1}{4}$
14	Niels Sørensen Hjulmand	0 2 2 0	0 4 3 $\frac{1}{2}$
15	Jens Jensen Grønbæk	0 2 2 0	0 4 3 1
16	Søren Sørensen	0 3 2 $\frac{1}{2}$	0 4 2 $2\frac{1}{2}$
17	Lars Jensen	0 3 2 $\frac{1}{2}$	0 3 2 $1\frac{1}{2}$
18	Peder Jensen	0 1 3 0	0 3 2 $1\frac{3}{4}$
	+ en lergrav		
Total for Nisset		21 6 2 1	36 7 2 $1\frac{1}{2}$
Total for Lemming		69 1 2 2	74 1 1 $1\frac{3}{4}$
Total for Lemming sogn		91 0 1 0	111 1 0 $\frac{1}{2}$

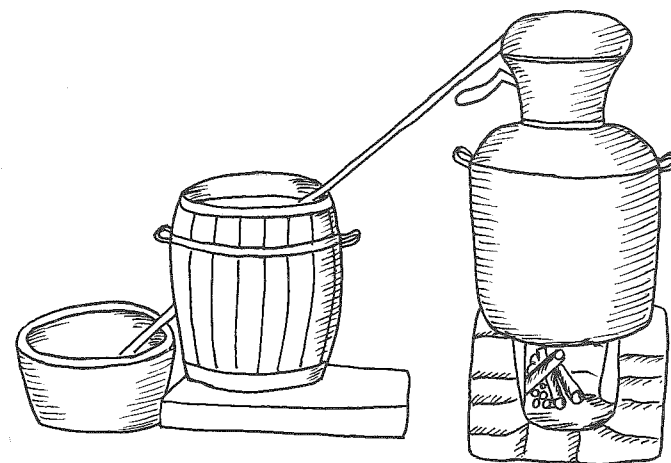
Brændevinsbrænding

Brændevinsbrænding var tidligere ganske almindelig i egnen omkring Lemming, og i en mængde gårde blev en del af kornavlen og kartoflerne anvendt hertil.

I 1845 blev denne fabrikation forbudt. Men endnu i flere år derefter blev denne brænding drevet i smug, og når der da af toldvæsenet blev foretaget eftersøgning for at finde de ulovlige brænderier, blev der vist stor hjælpsomhed for at dække over de skyldige, thi straffen var konfiskation af brændevinen og brændevinsredskaberne og høje bøder.

Denne hjemmelavede brændevin var naturligvis af en tarvelig beskaffenhed, men kunne dog sælges med fortjeneste, og bærmen var et værdifuldt fodermiddel for kreaturerne.

De gamle brændevinsredskaber kan i dag ses på Kjellerup museum.

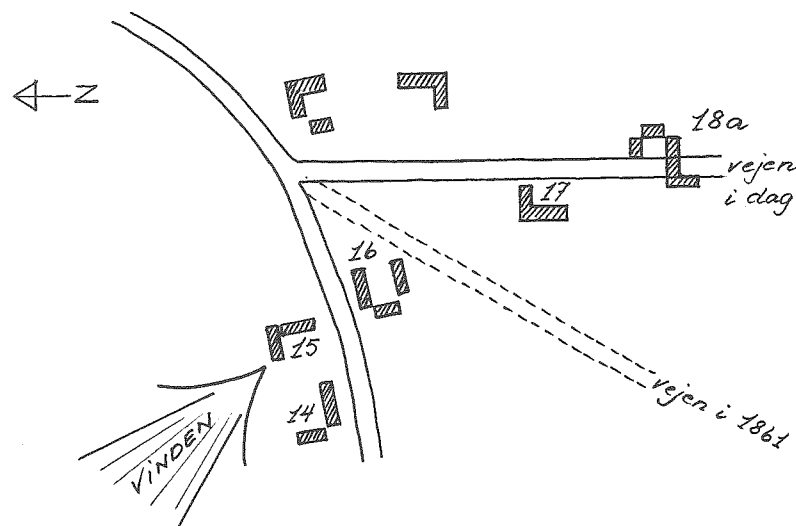

Gamle brænderinsredskaber

Branden i Lemming Østerby 1861

I september måned 1861 opstod der en storbrand i Lemming Østerby, hvor fem gårde totalt nedbrændte. Af nedenstående skitse fremgår gårdenes beliggenhed i 1861, samt deres matrikelnummer. Deres nøjere angivelser fremgår af matriklen af 1844.

Lemming Østerby

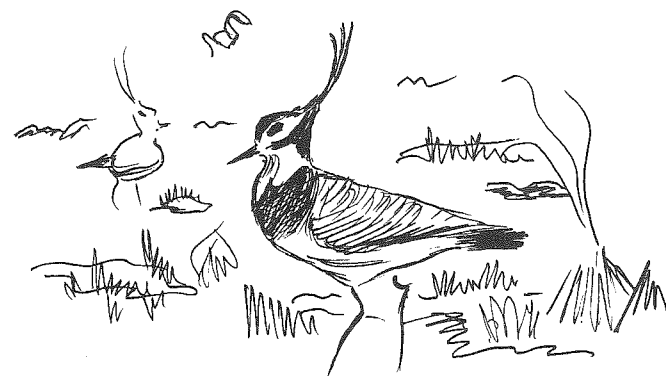

Branden opstod under et forfærdeligt tordenvejr, hvor et lyn slog ned i gård nr. 15, som tilhørte Peder Bøndergaard. Alle gårdmændene var til marked i Ans med undtagelse af Peder Bøndergaard. Alle gårdene var belagt med stråtag, og da der var en kraftig nordenvind og dårlig med slukningsmandskab, kunne ilden snart få fat. Efter lynnedslaget på gård nr. 15 bredte ilden sig hurtigt til gårdene 14 og 16, og til sidst sprang ilden over på gårdene 17 og 18a. Alle fem gårde nedbrændte til grunden. Til alt held var høsten endnu ikke kommet i hus.

Under genopbygningen af gårdene blev gård nr. 14 flyttet ca. 500 m mod syd. Denne ejes i dag af gårdejer Børge Ramsø. Gård nr. 17 blev flyttet ca. 400 m mod syd, og ejes i dag af

gårdejer Agner Nielsen. De andre tre gårde blev genopbygget på deres tidligere beliggenhed. Gård nr. 15 ejes i dag af gårdejer Børge Pedersen, gård nr. 16 af gårdejer Vagn Kjeldsen og gård nr. 18a af gårdejer Svend Østergård. Ligeledes er vejen blevet flyttet, samt der blev byttet jord mellem gårdene nr. 14 og 15. Derved fik hver gård sin jord samlet bedre omkring sig. De nuværende matrikler fremgår af kortet sidst i bogen.

De gamle gårde var meget brandfarlige. Og da de lå tæt samlet, kunne der hurtigt ske katastrofer i tilfælde af brand. Man var altid på vagt, når der var tordenvejr, og om natten blev man siddende oppe, hvis der var fare for lynnedslag. Således er der forekommet mange brande gennem tiderne i Lemming sogn. I 1910 var der brand flere steder i sognet.

Kirken

Lemming sogn grænser op til sognene Serup, Hinge, Svostrup, Gødvad og Sejling.

Kirkerne i de fleste nabosogne ligner hinanden meget, men de er da også alle bygget i den romanske stilperiodes tid 1100-1250. Skibet og koret i Lemming kirke er opført af store granitkvadre på skråkantsokkel. Men 1727 er ydermurerne sat om, hvorfor det oprindelige præg er forsvundet, idet såvel de oprindelige indgange som de karakteristiske små vinduer er forsvundne.

En undtagelse danner dog de rester af den oprindelige hovedindgang, hvis smukke romanske søjleportal, som består af to fritstående søjler og to halvsøjler, nu er anbragt om vestindgangen i tårnet, medens dens tympanon, som vistnok oprindeligt var glat, ligger foran døren som tærskelsten. Over døren er muret en hvelving af granitkvadre. I sengotisk tid fik koret krydshvelvinger, og korbuen ændredes.

Vore middelalderkirker fik ikke tårne, inden de var over 300 år gamle. I slutningen af 1700-tallet blev tårnet opført af røde mursten i munkestensformat. Årstallet 1786 i vindfløjen samt bogstavet F fortæller, at bygherren var Fischer til Allinggård. Tårnrummet tjener som våbenhus. I modsætning til selve kirken er tårnet tækket med bly.

Under Christian den Fjerde (1588-1648) regeringstid fik lensmanden i Silkeborg, Frantz Rantzau ordre til at tage sig af omegnens kirker. Mange af kirkerne i lenet blev vedligeholdet; men der findes intet om Lemming kirke. I 1602 må lensmanden i altfald på kongelig befaling lade nedtage nogle kirkeklokker i Silkeborg len. Man har fra dette år en skrivelse, der lyder således:

"Anno 1603 den 18. Juli haffuer erlig och welbiurdig Mann Frantz Rantzau til Rodingdorff, Høffuidtsmand paa Silkeborg ladet offuergiffue och indlegge her udj Kong. Maytz Rentekammer en Annders Hannssøn, Schriffuer paa Bremmerholmen her for Kiøbenhaffens Slodt hans Beuis dateret Kiøbenhaffen den 23. Martij Anno 1602 Inndhollandis af forn

Frantz Rantzau haffuer ladet leuere till forn Annders Hannssøn dissi effteschreffuen Klocker som effter Kong. Mayts naadigst Schriffuelse och Befalning ere udtagnen af de Kircher der udj Silcheborg Leenn som erre aff Limminge (Lemming) Kirche 1 Klocke wogh 1 Skpd. 7 Lpd., aff Hammel Kirche 1 Klocke wogh 4 Lpd., aff Lhenow (Linå) Kirche 1 Klocke wogh 10 Lpd."

Skrivelsen er bl.a. undertegnet af rentemester Enevold Kruse. Klokkerne er rimeligvis, som det er sket så ofte før og siden, blevet støbt om til kanoner. Christian den Fjerde var jo allerede da igang med sine forberedelser til Kalmar-krigen 1611-13.

Under lensmand Chr. Holch må kirken igen have haft en klokke, for der findes følgende skrivelse til lensmanden fra omkring 1630: I Lemming kirke er "Klockuerchet aldelis forraadend och forfalden, at Klocken ickj kand ringis uden stuer Fare".

Før tårnet blev bygget, var klokken ophængt i et klokketårn af træ, som altså har været gennemrådnet. Den nuværende klokke, der er støbt af Reimer i Randers 1786, bærer mindeskrift for Chr. Fischer til Alling og Grauballegård samt medaljoner med portrætter af danske konger. På klokkenes øverste rand ses 14 oprakte mandshænder. Mindeskriftet lyder:

"Til Æreminde efter Døden og forhen levet højædle og velbaarne Hr. Christian Fischer, Herre til Alling, Grauballe og flere Gaarde, født paa Silkeborg 6. Marts 1683 og død paa Allinggaard 17. Juni 1774 er det ved Lemming Kirkeklokke ved Støbning paasat 1786. Han var en bekendt retsindig Mand, der elskede Gud over alle Ting og kendte Menneskene for Brødre, hvorom hans milde Stiftelser vidner. Støbt af Reimer i Randers. Nr. 23.

O Gud, I vare vise,
I skulde faa Forstand,
I skulde betænke eders Ende."

Prædikestolen er i renessancestil med tilhørende smuk lyd-himmel.

Døbefonten fra omkr. 1550 er en romansk granitfont med

messingdåbsfad. Det er et såkaldt jagtfad, idet udsmykningens motiv såvel på den inderste som yderste kant er en springende hjort, der forfølges af en hund. Fadet bærer følgende indskrift: Foræret til Lemming Kirke af Her Anders Hvas og Anna Elisabeth Rhodie, Anno 1713.". Anders Hvas var den daværende præst i Lemming.

Altertavlen er ikke kirkens oprindelige. Denne findes nu på Nationalmuseet. Den således hengemte altertavle var rødmalet med forgyldte lister og udskårne figurer. Foroven var den en malet fremstilling af opstandelsen, medens midterpartiet er en ligeledes malet fremstilling af korsfæstelsen. På sidefløjene var nadverindstiftelsesordene malet med gyldne bogstaver.

Den nuværende altertavle i renæssancestil havde til at begynde med intet alterbillede. En tid lang var der i midterpartiet opstillet en kristusfigur af gips, men i 1905 malede kunstneren Poul Steffensen det nuværende alterbillede, der af søjler deles i tre dele. Det store midterparti forestiller Kristus som den gode hyrde. Fløjen til venstre viser en fredelig græssende hjord, og fløjen til højre viser ulven, der skjulende lister sig til sin hule mellem klipperne. Alterstagerne er fra omkring århundredeskiftet.

På pulpituret, der har et smedjernsgelænder fra 1727, står orglet. Smedjernsgelænderet, som antagelig fra første færd har været brugt som alterskranke, er også skænket af Anders Hvas, hvis initialer også findes på gelænderet.

I 1877 fik kirken et nyt egetræsmalet inventar. Det blev domarkitekt Vig-Nielsen, Viborg, som rådgivende leder.

I 1936 kom så endelig den længe tiltrængte restaurering af hele kirken. Kirken blev lukket i det halve år, restaureringen stod på. I den udstrækning, det var nødvendigt, ydermurerne sat om, men først og fremmest blev alt inventar fornyet af det, der var opstillet i 1877. Ved nedbrydningen af dette fandt man en bjælke, der bærer årstallet 1877 og følgende inskription:

"Dette Digt er lavet af vi to underskrevne Svende af bare Ærgrelse over vor provisoriske Finanslov. Er-

bødigst Kristian Andreassen og Jens Peter Nielsen.

De Bønder de talte og sagde for sandt:

Træet er jo flosset i hver en Kant,

og til hinanden de sagde tit:

de Kirkestole er lavet skidt.

En Dag, de kom, var det svært, hvor de fnøs,

Hveranden Stol den staar jo løs.

Men saa blev det synet af klogere Mænd,

og saa blev det hele taget god igen.

Aaret 1877 er disse Stole opført af nye af Snedkermester Anders Kemose af Truust og stillet op her i Lemming af Jens Kristian Andreassen og Jens Peder Nielsen."

En anden indskrift fortæller:

Der mangler nogle linjer i et følgende "Digt", men endnu kan læses:

--- re medlidende mod de stakkels

--- ng og eftergive dem 50 Daler som en smuk Almisse.

Øjensynligt har der været utilfredshed med de opstillede stolestader, og håndværkerne har da eftergivet "de stakkels bønder i Lemming" 50 daler af betalingen i 1877.

Efter samråd med domarkitekten forsynede en af Nationalmuseets folk, kunstneren P.J. Bagger, alt kirkens inventar med nye, friske farver.

Orglet blev flyttet af Frobenius & Co. fra Horsens, der samtidig forsynede det med elektrisk blæsbælg. Et nyt varmesystem blev anskaffet fra Morsø Jernstøberi. Snedkerarbejdet blev udført af tømmermester Poulsen fra Lemming, og malerarbejdet af malermester Andersen fra Lem. Hele restaureringen kostede 12.000 kr. I 1957 kom der nyt tag og spir på tårnet. I 1974 arbejder menighedsrådet med planer om et nyt orgel.

Fontinguer
 qua
 for
 voir
 Evoluans
 capitelerede
 publice absoluerede
 indi
 Scerops og Lemming
 Annegisner
 fra A^o 1716.

[illegible]

På de følgende to sider vises eksempler fra en kirkebog, som dækker perioden omkring 1850. Her havde Lemming fået sin egen kirkebog.

De to sider omhandler konfirmerede drenge og skal læses sammen. De ses som højre og venstre side i kirkebogen. Ved en konfirmation skulle præsten altså i kirkebogen for hver konfirmand udfylde 7 kolonner:

1. Årstal
2. Konfirmandens navn og opholdssted
3. Forældrenes navne og bopæl
4. Dato og år for konfirmandens dåb
5. Dom angående kundskab og opførsel
6. Når og af hvem vaccineret
7. Henført til register

Pigerne blev ført på tilsvarende måde senere i kirkebogen. Angående kolonne 5 gik man senere over til ug - sletskalaen ved den overhøring, som fandt sted ved konfirmationen. Ved vore dages konfirmation gives der ingen standpunktskarakter eller opførselskarakter.

En kirkebog indeholder bl.a. følgende afsnit:

1. Fødte mandskøn
2. Fødte kvindekøn
3. Konfirmerede drenge
4. Konfirmerede piger
5. Indgåelse af ægteskab
6. Døde mandskøn
7. Døde kvindekøn
8. Tilgangslistes
9. Afgangslister

Confirmerede

No.	Confirmandens Navn og Opholdssted.	Forældrenes eller Huusbondens, Hustruens eller Hustruens Navn og Bopæl.
1850	1. Peter Christensen af Lemming	Forældrene: Hans Christensen og Hustru Johanne Christensen af Lemming
	2. Larsen Johansen af Lemming	Forældrene: Hans Christensen og Hustru Johanne Christensen af Lemming
1851	1. Peter Christensen af Lemming	Forældrene: Hans Christensen og Hustru Johanne Christensen af Lemming
	2. Hans Christensen af Lemming	Forældrene: Hans Christensen og Hustru Johanne Christensen af Lemming
	3. Jens Christensen af Lemming	Forældrene: Hans Christensen og Hustru Johanne Christensen af Lemming
	4. Christen Christensen af Lemming	Forældrene: Hans Christensen og Hustru Johanne Christensen af Lemming
1852	1. Niels Christensen af Lemming	Forældrene: Hans Christensen og Hustru Johanne Christensen af Lemming
	2. Niels Christensen af Lemming	Forældrene: Hans Christensen og Hustru Johanne Christensen af Lemming

Dreng.

| Confirmandens Alder efter Dag og Datum,
adskilt ved Tegn. Aftest. | Dom angaaende Rindstaf
og Epforset. | Naar og af hvem vaccineret. | Hvor anført i det
alm. Jerns. Reg. |
|--|--|--|---------------------------------------|
| Løst den 28 ^{de} Marts 1841
i Rindstaf, Søstergade | Mogens god for Rindstaf
Mogens god for Rindstaf | Mogens god for Rindstaf
Mogens god for Rindstaf | Dato 249, s. 22. |
| Løst den 7 ^{de} September
1846 i Rindstaf | Mogens god for Rindstaf
Mogens god for Rindstaf | Mogens god for Rindstaf
Mogens god for Rindstaf | Dato 249, s. 22. |
| Løst den 1 ^{ste} Marts 1846
i Rindstaf | Mogens god for Rindstaf
Mogens god for Rindstaf | Mogens god for Rindstaf
Mogens god for Rindstaf | Dato 249, s. 22. |
| Løst den 6 ^{de} November 1841
i Rindstaf | Mogens god for Rindstaf
Mogens god for Rindstaf | Mogens god for Rindstaf
Mogens god for Rindstaf | Dato 249, s. 22. |
| Løst den 1 ^{ste} April 1842
i Rindstaf | Mogens god for Rindstaf
Mogens god for Rindstaf | Mogens god for Rindstaf
Mogens god for Rindstaf | Dato 249, s. 22. |
| Løst i Rindstaf, Søstergade
Marts 1841 | Mogens god for Rindstaf
Mogens god for Rindstaf | Mogens god for Rindstaf
Mogens god for Rindstaf | Dato 249, s. 22. |
| Løst den 28 ^{de} Marts 1842
i Rindstaf | Mogens god for Rindstaf
Mogens god for Rindstaf | Mogens god for Rindstaf
Mogens god for Rindstaf | Dato 249, s. 22. |

Lemming blev anneks til Serup ifølge kongebrev af 2/10 1558. Præsten har altid boet i Serup. Præster ved Lemming kirke siden reformationen fremgår således:

- 1) Peder Hvas (Hvadtz) 15..
- 2) Jens Christensøn Hadderup (Haderup) 15..
- 3) Jens Simonsøn 1598-1602
Han var rektor i Randers.
- 4) Jørgen Nielsen 1602-1662
Han var fra Vindum. Han var gift med Else Christensdatter fra Hadderup. De havde 13 børn. En søn, Niels Jørgensen, blev sognepræst i Them, og en anden, Christen Jørgensen, sognepræst i Glenstrup. Det fortælles i tingbogen om en krigerisk degn - her er det Hans i Serup, der fordrister sig til at slå præsten Hr. Jørgens kone. Han slipper med en daler i krigsomkostninger. Måske var præstekonen selv årsag til overfaldet. Jørgen Nielsen døde 1662.
- 5) Manderup Christophersøn 1657-1682
Han var vistnok født i Hovelbjerg. Han døde 1682.
- 6) Rimbolt Rimboltsen Schytte 1682-1686
- 7) Arnt Jensen Printzler (Prensler) 1686-1695
Han var fra Øster Tørslev. Han var første gang gift med Marie Winde, anden gang med P.A. Thorning; han døde 1695.
- 8) Anders Jensøn Hvas 1695-1734
Han er født i Århus 10/8 1665. Faderen, Jens Andersen Hvas, var inspektør over domkirkens gods. Moderen hed Karen Frantsdatter. Anders Hvas blev student fra Århus Latinskole 1685, var hører og kantor i Århus 1691, blev kaldet til sognepræst i Serup-Lemming 1695, gift første gang med Anna Elisabeth Hansdatter Rhodie af Aaby i

Århus Domkirke, de havde 3 sønner og 1 datter. Hun døde 1731. Anden gang blev han gift med Kirstine Marie Mangor. Han døde 1755. 1713 forærede han Lemming kirke det før omtalte døbefad.

9) Ulrich Christian Frederik Schnell 1734-1784

Han blev født i Thisted i 1706, blev student 1724, kandidat 1728, gift 1835 med Magdalena Cathrine Andersdatter Hvas. De havde 3 sønner og 3 døtre. Han blev provst 1746 og døde 1784.

I året 1748 visiterede biskop Hygom fra Århus Serup og Lemming menigheder, hvoraf han giver følgende beskrivelser:

"Provsten, Hr. Ulrich Schnell, prædikede ulastelig og tydelig. Hans øvrige Omgængelse var stille og sagtmodig og en Lærer velanstændig. Iblandt Sogdenes Ungdom fandtes her og der nogle, som kunde svare forstandigt, andre derimod var helt vankundige".

10) Thomas Aaboe 1784-1801

Født den 27/12 1752 i Gødvad præstegård. Hans fader var Michael Aaboe, sognepræst i Gødvad og Balle, og moder Jytte Krag Fischer. Han blev demitteret fra Viborg skole 1770 med rektor Peter Jessens testemonium (vidnesbyrd), blev immatrikuleret ved universitetet den 25/7 s.å. Den 26/9 1771 tog han filosofikum og den 14/9 1774 den teologiske eksamen, hvor han forblev i København til den 20/5 1775. Derefter rejste han til Jylland. I 1779 blev han kaldet og beskikket som kapellan for Torslev og Lendum menigheder i Ålborg stift. Han blev ordineret den 11. juni 1779. Den 22/4 1784 blev han af Jean Arnold Fischer til Allinggård kaldet til sognepræst for Serup og Lemming menigheder. Den 20/10 1786 giftede han sig med Elisabeth Sophie Guldager, som var datter af sognepræst Niels Guldager i Astrup, Rostrup og Storarden menigheder i Viborg stift. I ægteskabet var der 7 børn, hvoraf to var dødfødte og to døde som ganske unge, 22 og 23 år. I 1799 blev Aaboe beskikket til provst for Hids herred.

Den 8/6 1801 blev der atter meddelt ham kaldsbrev af Jean Arnold Fischer til Allinggård tilladt at være sognepræst for Grønbæk og Svostrup menigheder. Han døde den 18/9 1831.

11) Thomas Schatt Rørdam 1801-1806

Han blev født på Sct. Thomas i Vestindien den 3/2 1776. Hans fader var den gang præst for den lutherske menighed på Sct. Thomas og Sct. Jan, og han blev senere provst for Vardanger i Norge. Moderen var Marie Elisabeth Schatt. I året 1790 blev han sat i Roskilde latinskole, hvorfra han fik eksamen i 1892. I april 1793 tog han den filologiske prøve. Derefter opholdt han sig som huslærer i landsbyen Thostrup på Sjælland for præsten Peter Theilmanns tre sønner til 1797.

Den 1/5 1800 tog han teologisk embedseksamen. Han forblev i København endnu et år, hvor han underviste de unge teologistuderende. Den 19/9 1801 modtog han kaldsbrev på Serup-Lemming menigheder af Jean Arnold Fischer til Allinggård. Den 2/12 s.å. blev han ordineret i Århus af biskop Janson, og den 25/12 holdt han sin tiltrædelsestale i Lemming kirke. I 1802 blev han gift med Cathrine Georgia Theilmann, som var datter af sognepræsten i Tølløse på Sjælland. Der var tre sønner i ægteskabet, Peter Rørdam, biskop Thomas Skat Rørdam og dr. H.C. Rørdam.

Den 25/10 1806 blev han kaldet til at være sognepræst for Ondløse og Søndersted menigheder på Sjælland. Han blev provst i 1824 og døde 1831. Han ligger begravet på Ondløse kirkegård, hvor der er rejst en stor mindesten.

12) Anton Frederik Christian Lauritzen 1806-1832

Før Lemming var han præst i Øster og Vester Alling. Da han rejste fra sognet, blev han sognepræst i Voldum og Rud. Han blev 83 år, han var gift og havde 4 sønner og 4 døtre. Det siges, at han tilhørte den gamle tid. Ved hans 50-årsjubilæum blev der holdt en stor sognefest i Voldum - Rud.

13) Peter William van Wyllich 1832-1837

Han er født den 27/6 1802 i København. Faderen var overkommisær, regimentskvartermester ved livjægerkorpset, grosserer Peter Frederik van Wyllich, og moderen var Marie Elisabeth Ehrhardt. Blev privar student 1820, kandidat 1824. Efter sin ansættelse i Lemming flyttede han i 1837 til Næstelsø som præst. Det siges, at han var en gammeldags præst. Han viede i 1857 en fraskilt, hvad den samvittighedsfulde mand senere fik svære anfægtelser over. Han fremdrog spørgsmålet offentlig på en så indtrængende og alvorlig måde, at det i lang tid var genstand for drøftelser på konventer og i kirkelige blade. Han skal have været model for præsten i Henrik Scharlings "Nøddebo præstegård". Han døde 4/4 1881.

14) Christen Bondrop 1837-1874

Født den 16/6 1803, hans fader var landmand og småhandler og hed Niels Bondrop, hans moder hed Birgitt Christensdatter Møller. Han blev student fra Ålborg latinskole 1823, kandidat 1829, samme år lærer ved en drengeskole i Ålborg, hvorefter han blev kaldet til præst i Serup og Lemming i 1837. I 1852 blev han også præst i Hinge og Vinderslev, men han fik tilladelse til at blive boende i Serup, hvorfra han rejste i 1874. Han døde den 11/3 1888 ugift i København.

15) Christian Ohnsborg Holbeck 1874-1879

Han blev født den 15/11 1833 på Bygholm i Hatting sogn. Hans fader var godsforvalter Niels Holbeck, senere ejer af Albæk Hovedgaard i Suldrup sogn. Hans moder hed Cathrine Steenstrup. Han blev student fra Borgerdydskolen i København 1852, men måtte på grund af dårligt syn, som skyldtes en sygdom, afholde sig fra læsning i 7 år. En tid rejste han til Skotland, England, Frankrig og Tyskland. Det var dels som landmand, men dog formentlig af helbredshensyn. Efter sin hjemkomst tog han atter fat på læsningen og blev kandidat i 1864. I 1867 blev han kapel-

lan i Aarby og 1874 blev han så kaldet til præst for Serup og Lemming. I 1867 blev han gift med Ludovika Frederikke Marie Thune, som var datter af Jacob Thune i Gauerslund. I 1879 flyttede han til Snoldelev. Han døde den 22/1 1912.

16) Adolf Carl Gottfried Thiell 1879-1901

Han fødtes den 15/6 1843 på Simonsborg i Alsted sogn ved Sorø. Hans fader var propriter Heinrich Vilhelm Thiell, der var student fra Rostock og studerede teologi i Jena. Hans moder var Bertha Scherzer. Han blev student fra Sorø 1863, kandidat i 1870, kapellan 1872 i Haarslev, 1873 hjælpepræst i Nordrup og 1874 kapellan i Stenmagle. Samme år blev han gift i København med Sofie Frederikke Francisca Hyrup, som blev født 1850 og var datter af artillerikaptajn Martin Hyrup, der også en tid studerede teologi. I 1879 blev han kaldet til præst i Serup og Lemming. I 1901 blev han forflyttet til Kvislemark på Sjælland. Han døde den 6/6 1927.

17) Carl Andreas de Place 1901-1923

Blev født den 23/9 1860 i København. Forældre var gæstgiver Carl de Place og Johanne Emilie Smith. Blev student 1878, kandidat 1884. Blev gift den 9/10 1891 med Emilie Iversen. I ægteskabet var der 1 dreng og 1 pige. Han havde været præst i Skagen, før han kom til Lemming. Han døde den 25/3 1929.

Pastor C.A. de Place var af spansk herkomst, med sydlandsk udseende, lille og svær. Han havde i Skagen været ude for et uheld, idet han var faldet af en vogn og havde slået hovedet, hvilket gav ham en psykisk skade, som han ofte led under. Han tilhørte indre mission, men var ikke vækkelsesprædikant og havde måske ikke rigtig forståelsen for vækkelsen i Skagen, og når der ikke kom vækkelse i Lemming sogn som i flere nabosogne, kunne man fra indre missions side sige, at "hans forkyndelse virkede som en vandstråle over vækkelsens ild." Han var ellers både

luthersk og bibelsk i sin indstilling, og hans prædikener val vel udarbejdet og gode, ofte med træk fra missionsmarken eller oplevelser blandt Skagens fiskere. Han var en fredsommelig natur, venlig over for alle, men tilbageholdende, deltog ikke i sognenes liv ud over den kirkelige tjeneste. Da indre missions leder engang henvendte sig til ham for at få et ungdomsarbejde i gang, afviste præsten det og erklærede, at han i stedet ville holde nogle foredrag om Luther, hvad han også gjorde. Han dannede en sangforening, men manglede lederevner og virkede heller ikke inciterende, så der kom ikke videre ud af det. Han deltog i missionshusets møder, men var selv passiv. I de første år mødte han af forskellige grunde lidt modvilje imod sig i Serup (en tid efter sin ankomst var han suspenderet på grund af forskellige rygter, en streng tid for ham, men sagen endte godt). Efterhånden blev forholdet bedre. Hertil bidrog måske en lille episode: Bisoppen havde indkaldt langfredagsprædikener fra alle stiftets præster. En gårdejer i Serup, som var præstens fortrolige, attesterede, at Places langfredagsprædiken var holdt efter det indsendte manuskript, og de Place fik megen ros for denne prædiken, der teologisk og menneskeligt hævdede sig blandt de bedste i stiftet.

Præstefruen så man sjældent. Der var ingen børn i ægteskabet, men en plejesøn, som voldte sine plejeforældre sorg og modgang. Al modgangen satte dybe spor i de Places liv, men hans menneskeforståelse vandt i dybde derved. Kirkegangen vedblev at være god, på nær måske lige det sidste år. Som emeritus prædikede han jævnligt i den barakkerke, som senere blev afløst af Grøndalskirken, København. (S. Andersen, Aadum).

Da han blev begravet i påsken 1929, blev det betonet, at "denne præst, som havde så fast et stade, var præget af et mildt og kærligt sind". Det siges, at han kendte hvert barn, han mødte, og de kom tillidsfuldt hen til ham. Han var børneven. Han var også skattet medlem af præstekonventet, skriver en nabopræst.

I 1903-1904 var J.A. Thorsøe hjælpepræst hos pastor de Place.

18) Otto Ludvig Vilhelm Sommer 1923-1930

Han er født den 28/4 1891 i Grindsted. Faderen var sognepræst i Veflinge. Blev student i Odense i 1909. Opholdt sig i København i 1910-1911, kandidat 1915, journalist 1915-1916, kapallan i Jetsmark 21/8 1916, sognepræst i Skivum 20/4 1918, hvorefter han blev kaldet til præst for Serup og Lemming menigheder i 1923. Han døde den 24/10 1931.

Han blev gift den 28/4 1917 med Maren Emilie Rasmussen Brinth, som blev født den 28/10 1895 i Ornebjerg.

Udgået af en gammel præsteslægt valgte pastor Sommer præstegerningen som en selvfølge, og han havde den lykke altid at kunne glæde sig over velbesøgte kirker, ligesom han var en meget benyttet taler ved kirke- og missionsuger; ved sin tidlige død havde han talt knapt i 100 af landets kirker.

Pastor Sommer var konservativ og regnede sig som centrumsmænd; han indstillede sig i reglen af grundtvigianerne og stod sig derefter bedst med indre mission, i hvis arbejde han tog aktiv del. Pastor Sommer var meget flittig, udarbejdede uge for uge omhyggeligt sine temmelig lange prædikener og aflagde mange hus- og sygebesøg, ligesom han samlede både gamle og unge til møder i sine præstegårde. Pastor Sommer var meget musikalsk, og også dette prægede hans gudstjenester, under hvilke han deltog i salmesangen gående op og ned ad kirkegulvet.

I 14 år virkede pastor Sommer i Jylland, og her fik han sine bedste arbejdsår. Under det 3. nordiske præstemøde i Nidaros 1930 rammes han af en hjerneblødning, og fra da af gik hans helbred stadig tilbage. Han kom således syg her til, hvor han kun nåede at prædike 34 gange, før sygdommen for alvor tog overhånd og medførte døden. Nogle dage før sin død bestemte han selv, at der ved hans begravelse skulle tales over Rom. 11,29, hvilket skriftsted han også

havde ladet indsætte over hoveddøren til Serup præstegård. Hans begravelse på Fuglebjerg kirkegård var en af de største, der er set på denne egn.

Tidligt nærede pastor Sommer en stærk interesse for præstehistorie og kirkelig statistik, og hans udprægede ordenssans og nøjagtighed i forbindelse med en usædvanlig god hukommelse og en letflydende pen gjorde ham til en skattet medarbejder ved Kristeligt Dagblad, og adskillige provinsblade.

Allerede fra studenterårene tog pastor Sommer aktiv del i konservativ partipolitik besjælet af en stærk nationalfølelse og forsvarsvenlighed. Han hejste således flaget på vore nationale mindedage såvel som på søn- og helligdage for at understrege deres betydning og højtid. Også den sønderjyske sag og de nationale problemer i grænselandet lå ham stærkt på sinde og måtte naturligt gøre det, da hans forældre begge var fødte i Sydslesvig og fordrevne derfra i 1864. (Otto Sommer).

19) Peter Rugholm 1930-1938

Født den 8/4 1893 i Sterup. Faderen var sognefoged Lars Christian Rugholm og moderen Hansine Marie Hansen. Han blev student i Ålborg 1914, kandidat 1921. Var derefter sognepræst i Nors før han kom til Lemming-Serup. Han blev gift 27/8 1927 med Hulfred Theodora Høyer-Nielsen, som var født 16/4 1902 i Hune. Pastor Rugholm døde den 6/5 1938.

Peter Rugholm voksede op i et grundtvigsk præget hjem. Han viste tidligt lyst til at læse, tog en smuk studentereksamen, og var ligesom sin klassekammerat, senere prof. Carsten Høeg, interesseret i klassiske sprog, han mestrede latin, græsk og hebraisk, så hans kammerater misundte ham. Han var en dygtig teolog, klar i tanken og systematisk i sit arbejde. Lige efter sin eksamen kom han som førnævnt til Nors, hvor kirkelivet ganske var præget af indre mission, og hvor han snart efter stødte sammen med indremissionær Søren Knattrup Nikolajsen, der

var en stejl og krævende type, ganske modsat den stille Rugholm. Rugholm, som gerne ville arbejde sammen med alle troende mennesker i sognet, blev her vaccineret mod indre mission. Hans forkyndelse var klar og luthersk, mere oplysende-opbyggende end vækkende.

Efter Nors var han en kort overgang præst i Als sogn, men han følte sig ikke hjemme der, og kom derefter til Lemming-Serup. Her befandt han sig godt. Han mødte forståelse og gik godt ind i mange hjem, havde en god kirkegang og kunne udtale sig med sit gamle lyssyn. Men han havde den knusende sorg, at hans lille dreng døde 1933, efter at have drukket nikotin af en flaske, der lå i haven. Og til sidst kom så den snigende sygdom; han blev indlagt til hjerneundersøgelse på Militærhospitalet, og var i de sidste år før sin død 1938 meget syg. (Poul Nedergaard).

Pastor E. Dalberg var hjælpepræst hos pastor Rugholm i 1936-1937.

20) Laurs Bentzen 1938-1969

Pastor Bentzen blev født den 12/7 1900 i Dejret på Mols. Hans fader var landmand. Han blev student i Rønde 1923, og i 1933 tog han teologisk embedseksamen ved universitetet i København. Han blev gift den 11/10 1938 med Karen Margrethe Bircherod Jensen, født den 12/7 1902 i Århus. I ægteskabet er der to adoptivbørn, Niels og Claus, som er tvillinger og født 1945.

Han blev kaldet til sognepræst for Serup-Lemming menigheder den 12/9 1938, og dette har han røgtet med trofasthed og pligttroskab. Pastor Bentzen blev vidende til, at der i begyndelsen af 60'erne blev bygget en ny præstegård i Serup. Pastor L. Bentzen flyttede i 1969 til Harlev ved Århus, hvor han nu bor.

21) Karen Else Berntsen 1970-

Hun blev født den 6/6 1930 i Skelby på Falster. Faderen er lærer Peter F. Berntsen og moderen Dorthea født Kjær. Begge bor nu hos deres datter i præstegården i Serup. Hun

blev student i 1949 og tog teologisk embedseksamen i 1969.
I mellemtiden havde hun været missionær for Brødremenigheden i Tanzania fra 1953-1962. Hun blev ordineret i Århus domkirke den 7/5 1970.

Karen Berntsen er ugift.

Præsten blev i gamle dage aflønnet efter følgende punkter:

- a) korntiende
- b) kvægtiende
- c) småredsel
- d) offer og accidencer
- e) præstegårdsjordens indtægter

I 1852 var lønnen:

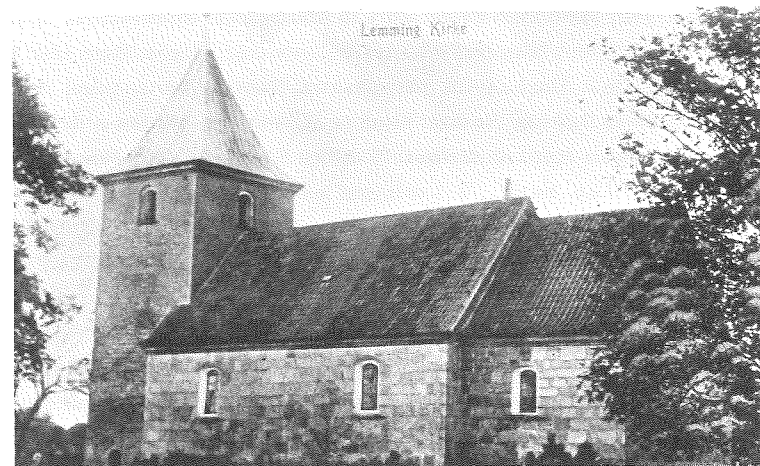
- a) 75 rug, 24 byg, 50 havre
- b) 34 rdl., 5 byg
- c) 12 lpd. ost, 23 sn. æg
- d) 180 rdl.
- e) 80 td. ld. ager, 22 skov (med skovfogedhus), 90 hede og mose. God, bindingsværkspræstegård, ialt 90 fag.

Om kirkegangen er der oplyst følgende:

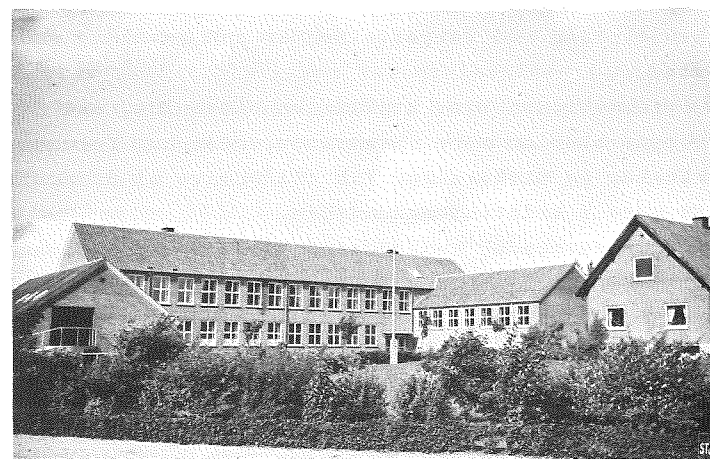
1923 oplyses: god kirkegang i Serup, mindre god i Lemming.
Indre mission i Serup med søndagsskole, KFUM og K. Intet videre kristent liv i Lemming.

1930 oplyses: kirkegangen 13% i Serup og 5% i Lemming. Ikke så mange troende mennesker i Lemming, mange kirkelige, men blandt dem er der megen ligegyldighed.

1935 oplyses: kirkegangen 15% i Serup og 10% i Lemming, gode forhold; sognepræsten leder foredragsforening med godt besøgte møder, godt besøgt ungdomsmenighed, lidt indre mission i menigheden. Kirkegang i 1947 7% og 6%. Kirkegang i 1959 3%.

Lemming kirke ca. 1910

Lemming centralskole 1962

Skolemæssigt var Lemming sogn som i kirkelig henseende også annex til Serup, men degnen boede i Lemming, hvor der var degnebolig i 1735. Skolen lå således i Serup, hvor man i 1735 foreslog, at Lemming og Serup skulle have een skole. I 1741 fik Serup sin egen skoleholder. I 1829 havde Serup-Lemming to skoler med ialt 100 børn. I Lemming er der nok undervist i lejede lokaler rundt i sognet. En ny skole opførtes i 1831 med 6 fag bolig, 3 fag skolestue og 10 fag udhus. Skolen blev bygget i Lemming by. I 1844 var jordlodden 12 tdr. land, hvorpå der holdtes 2 trækstude, 4 - 5 køer og 6 får; men "når lodden bliver mærglet, kan avl og besætning forøges betydeligt". Den næste skole opførtes i 1871, og 1914 opførtes en skolestue, hvor lærerinden i Nisset underviste hver anden dag.

Lærere ved Lemming skole gennem tiderne:

1) Christen Nielsen 1653 - ?

Han blev den 12/10 1653 kaldet til sognedegn i Lemming og underskrev herredsbogen 1690.

Betegnelsen degn fortøner sig helt tilbage i den dunkle middelalder, og det dækkede da den person, som var præsterne behjælpelig ved forretningen af den katolske gudstjeneste.

Efter reformationen blev stillingen bibeholdt, men degnens arbejde blev nu mere omfattende, idet han foruden at være klokke og kirkesanger fik til opgave at undervise sognets unge i kristendomskundskab.

Samtlige degneembeder nedlagdes i henhold til skoleanordningen af 29/7 1814. Deres indtægter tillagdes lærerembederne, og degnens kirkelige forretninger fordeltes mellem lærerne i sognet.

2) Michel Michelsen 16.. - 1722

Han var degn her til sin død den 12/8 1722. Han var gift med Maren Christensdatter, som blev født i 1670 og døde 1727.

3) Peder Dyhr 1722 - 1724

Han blev født 1684. I 1722 blev han degn i Lemming. Han

døde den 27/4 1724.

4) Niels Christensen Tonboe 1724 - 1753

Han er født i 1600-tallet. Hans fader var propritær Chr. Nielsen Tonboe til Jensgård i Glud. Efter edsbogen er han kaldet af Chr. Fischer til degn her i 1722, men det må være fejlskrivning, eller han er ansat som substitut, han boede i lang tid på Allingård i Svostrup.

5) Mogens Nielsen 1753 - 1761

Han blev i 1738 ansat som substitut og 1753 blev han degn her. I 1761 blev han gift for første gang med Marie Elisabeth Gothartzdatter, som døde i 1742. Han blev gift anden gang i 1743 med Maren Rasmusdatter, som døde i 1748. I 1748 blev han gift tredje gang med Anne Margrethe Jakobsdatter fra Engesvang. Hun døde i 1757. Den 28/10 1757 blev han gift fjerde gang med enke Bodil Mortensdatter fra Hinge.

6) Christen Andreasen 1761 - 1785

Han blev født i 1720. I 1740'erne var han skoleholder i Svostrup, hvorefter han i 1761 blev degn her. Han døde i 1785. Han var gift med Mette Nielsdatter, som døde den 12/4 1805. De havde 6 sønner og 2 døtre.

7) Nicolaj Wedel 1785 - 1814

Han blev født i 1733. Han var skoleholder i Ans. I 1785 blev han degn i Serup-Lemming, hvor han gik af i 1814. Han var gift med Anne Elisabeth Primer. De havde 1 søn og 2 døtre.

8) Gustav Lassen 1814 - 1829

Han blev født i 1761. Fra 1799 var han degn i Kragelund-Funder, hvorefter han i 1814 blev degn i Serup-Lemming. Han døde den 20/3 1829. Han blev gift den 5/2 1800 i Grønbæk med Karen Marie Johansdatter. De havde 5 børn.

9) Søren Schweigertt 1829 - 1844

Han blev født i 1803 i Ebeltoft. Blev i 1826 lærer fra Lyngby seminarium. I 1829 blev han lærer og kirkesanger i Lemming. Han gik af i 1844. Han var gift med Nicoline Petrine Swannberg. De havde en søn og en plejedatter.

10) Peder Jensen 1844 - 1862

Han blev født den 2/11 1800 i Klim. Hans fader var husmand. Han blev dimitteret fra Ranum. I 1823 var han huslærer i Farstrup sogn, 1826 på Allingskovgård. Fra 1/11 1828 var han lærer og kirkesanger i Sinding, hvorefter han i 1844 blev lærer og kirkesanger i Lemming til sin død den 5/6 1862. Han blev gift den 27/11 1828 i Linå med Bodil Sørensdatter. De havde 7 børn.

11) Søren Andersen 1862 - 1892

Født den 22/6 1832 i Foldby. Hans fader var lærer. Dimitteret fra Lyngby i 1854. Den 1/10 1854 blev han huslærer i Levring, og i 1858 blev han lærer og kirkesanger samme sted. 28/11 1892 blev han lærer og kirkesanger i Lemming. Han gik af den 31/12 1892 på grund af svagheit, og døde den 30/9 1899. Han blev gift den 18/12 1855 i Foldby med Kirsten Marie Andersdatter. De havde 5 børn.

12) Ole Andersen 1893 - 1931

Født den 7/6 1864 i Kousted ved Randers. Dimitteret fra Jelling seminarium i 1883, 1/10 1883 blev han huslærer i Vium præstegård, 1/3 1884 lærer ved Lysgård friskole, 1/8 1887 lærer ved Almind høj- og friskole, 1/10 1889 elev på Askov højskole, 1/5 1890 til 1/1 1891 studieophold i København, derefter huslærer på Tastumgård, og den 13/3 1893 lærer og kirkesanger i Lemming. I 1902-1903 forstander for Ry højskole, 1/10 1913 til 1/10 1914 var han fristaget for skolen og var da forstander for Vivild højskole. Han døde den 18/1 1931. Han blev gift 27/9 1895 i Vorning med Ane Jensen. De havde 2 sønner, den første blev præst, og den anden lærer.

I de senere år foretog han flere udenlandsrejser, til Island, England, Tyskland, 1925-26 til Argentina, og på rejserne hentede han frugtbare impulser til sine foredrag og skolegerning. I Argentina havde man på den tid ingen dansk præst i Tandil. Her prædikede han efter opfordring juledag og forrettede flere begravelser, ligesom han talte flere gange, bl.a. ved det årlige sommermøde på højskolen i Cascallares. Han gengav ofte de gamle sagaer eller citerede scener af Holberg eller Hostrup.

Han var en usædvanlig belæst og kundskabsrig mand, få kendte verdenslitteraturens hovedværker og nordiske digtere bedre end han. Og ud fra alt dette øvede han en rig skribentvirksomhed, skrev mange tankevækkende artikler i bladene, i hans egen særprægede stil. Som yngre deltog han i politik, han fik tilbudt en valgkreds, men afslog det.

Ole Andersen døde omtrent på samme tid som pastor Otto Sommer. Over 400 deltog i hans jordefærd. Han ligger begravet på Lemming kirkegård.

13) Magnus Nielsen Ginnerup 1931 - 1969

Født den 10/9 1901 i Rødding. Hans fader var smed. Han dimitterede fra Ranum i 1925. 1/6 1927 konstitueret og 1/1 1928 lærer i Opperberby, hvorefter han den 1/5 1931 blev lærer og kirkesanger i Lemming.

Han var meget interesseret i dansk litteratur sammen med, at han var poetisk forfatter. Han fik flere gange offentliggjort digte i Silkeborg Avis, bl.a. ved juletid. Ved den årlige juletræsfest i forsamlingshuset blev han brugt som den udmærkede oplæser, han var. Han kunne også glæde sine elever meget og give dem mange gode oplevelser, når han tit i dansktimerne læste op fra litteraturen. Som ung lærer kom Magnus Ginnerup meget ud blandt sognets beboere og deltog meget i sognelivet. Det blev således også ham, der kom til at starte den nye skole, der blev bygget i 1953. Den 1/11 1969 tog han sin afsked på grund af alder, hvorefter han flyttede til Gl. Balle, hvor han døde den 6/12 1971.

Lærer Ginnerup blev den 28/8 1926 gift med Marie Jensen, som blev født den 6/3 1900 i Ejstrup ved Rødding. Hendes fader var gårdejer. Der var ingen børn i ægteskabet. Hun døde den 24/11 1971. De ligger begge begravet på Lemming kirkegård.

Nisset skole

Fra 1867 blev der undervist i et lejet lokale, og læreren konstitueredes, indtil skolebygningen opførtes i 1869. En for-

skole med bolig blev bygget i 1900, og lærerinden ved denne
forskole underviste også i Lemming skole.

Lærere ved Nisset skole gennem tiderne:

1) O.A.V. Vissing 1867 - 1869

Født den 28/4 1836 i Søby. Hans fader var lærer. Han blev
dimitteret fra Lyngby 1867, vakancelærer i Gerning-Gullev
og Javngyde samt Askhøj i 1 år og 34 uger, 3 mdr. vakance-
lærer i Gødvad, hvorefter han i 21 mdr. var konstitueret
som lærer i Nisset. Den 30/8 1869 blev han konstitueret som
lærer i Ungstrup. Han døde 22/9 1907 i Alderslyst.

Den da 80 år gamle møllebygger S. Sejrsen fortæller i 1914:
"Min plejefader ville have, at jeg skulle være præst, og
til den ende kom jeg 6 år i to skoler. Med de små - som det
hed - i Svstrup, og med de store i Nisset. Læreren i Svo-
strup hed Ottesen. Han var efter min mening en meget dyg-
tig mand. Senere blev han flyttet til Gjærning. Vi var 70
elever i klassen, indtil Asmildgaarde blev bygget, så blev
elevtallet halveret. I Nisset havde vi en lærer Vissing, og
vi havde skolelokale i Niels Kristians overstue. At skole-
gangen havde uheldig indflydelse er let forståelig, for da
jeg kom ud af Nisset skoles øverste klasse, og derefter kun
gik med de små i Svstrup, kunne det ikke undgås, at jeg,
som huskede godt og var lærenem, fik for lidt at bestille,
og derfor lavede kunster i stedet for at følge med."

2) Mads Nicolai Carl Steensgaard 1869-1873

Født den 11/11 1847 i Sdr. Onsild. Hans fader var lærer.
Han blev dimitteret fra Lyngby i 1867. I 1873 rejste han
til Elsted, og han døde den 12/4 1907 i Vejlbj ved Århus.
Han blev gift den 12/10 1871 med Johanne Marie Levring fra
Sjerslev. Hun døde i 1922. I ægteskabet var der ingen børn,
men de fik en adoptivsøn, som også blev lærer.

3) Niels Sørensen 1873-1918

Født den 10/8 1848 i Torrild ved Odder. Hans fader var hus-
mand. Han blev dimitteret fra Lyngby i 1868, hvorefter han
blev højskolelærer og lærer i Gram ved Skanderborg. 1/5
1869 blev han huslærer i Nordby på Samsø, 1/4 1871 blev
han huslærer hos lærer Egeberg i Linå, og derefter blev

han atter huslærer i Nordby den 1/6 1872. Den 3/1 1873
blev han så lærer i Nisset, hvor han afgik den 31/12 1918.
Han døde den 25/4 1926 i Lemming. Han blev gift den 11/6
1873 med Ida Johanne Elisabeth Michelsen, som var fra
Nordby på Samsø. I ægteskabet var der en søn, som blev
lærer.

4) Viggo Mikael Nellesmann Laursen 1919 - 1953

Født den 4/1 1883 i Tulstrup ved Skanderborg. Hans fader
var landmand. Han blev dimitteret fra Silkeborg seminarium
i 1906. Derefter blev han ansat som hjælpelærer i Paarup
skole, hvor han kom til efter et kort ophold som hjælpe-
lærer ved Kølkhøj skole. Den 1/7 1909 blev han ansat ved
Frausing skole i Kjellerup, hvorefter han den 1/3 1919 kom
til Nisset. Han var samtidig organist i Lemming kirke. Den
31/1 1953 gik han af og byggede et hus i Nisset. Han var
i mange år formand for Lemming menighedsråd. Ligeledes var
han i mange år i bestyrelsen for fortsættelsessygekassen.
Han kunne altid finde en god side hos sine børn i skolen.
Han elskede barnesindet, og det gik igennem hele hans ger-
ning. Især var han en god religionslærer, vel nok fordi
det udsprang af hans egen indstilling og tro. Han blev gift
den 3/9 1908 med Inger Ravn fra Paarup. I ægteskabet er
der 2 døtre og en søn. Fru Nellesmann døde den 6/11 1956, og
Nellesmann døde den 18/4 1965. De ligger begravet på Lemming
kirkegård.

Lærerinder

1) Inger Marie Laustsen Dalsgaard 1901 - 1902

Født den 29/3 1879 i Knudstrup. Hendes fader var gårdejer.
Hun blev dimitteret fra Vejle i 1900. Den 1/1 1901 blev hun
lærerinde i Farsø, hvorefter hun kom til Nisset den 4/3
1901. Den 1/9 1902 rejste hun til Løgsted. Hun blev i 1904
gift med tømrer Emil Andersen fra Lemming. Begge udvandrede
til Amerika i 1907. I 1918 boede de i Askov, Minnesota i
USA.

2) Anna Marie Sand 1902 - 1906

Født den 18/3 1868 i Ulfborg. Hendes fader var plantør. Hun
var ueksamineret. I 1898 blev hun lærerinde i Nr. Nebel,

hvorefter hun kom til Nisset i 1902. I 1906 rejste hun til Mejrup Kirkeby, hvor hun afgik den 31/10 1924. Hun døde i 1956.

3) Sofie Frederikke Busk 1906 - 1909

Født den 16/1 1884 i Bælum. Hun afgik i 1909, hvorefter hun blev gift den 19/5 1909 i Grinderslev med gårdejer Johannes Laursen, Lemming Nygård, fra 1912 Grauballegård. Hun døde den 13/3 1922 på Grauballegård.

4) Marie Kirstine Rasmussen 1909 - 1911

Født den 31/1 1886 i Bjerring. Dimitteret fra Th. Lang i 1906, hvorefter hun kom på Vallekilde højskole. Den 1/10 1911 rejste hun til Thorsø.

5) Dagmar Frederiksen 1912 - 1917

Født den 27/3 1886 i Sinding. Hendes fader var gårdejer. Hun blev dimitteret fra Vejle i 1911, hvorefter hun i 1912 blev lærerinde i Nisset og Lemming. O 1917 blev hun gift med mejeribestyrer Rossau fra Houborg pr. Holsted.

6) Marie Thyra Nielsen Terp 1917 - 1952

Født den 19/3 1887 i Stjør. Hendes fader var skræddermester. Hun blev uddannet på Ask højskole, var derefter vikar i Stjør og Stilling, senere årsvikar i Vodskov, hvorefter hun den 1/10 1917 kom til Nisset. Hun gik af den 30/11 1952.

Lemming centralskole

I 1930erne bebyndte man at planlægge den nye fælles skole for Lemming og Nisset. I 1937 kom der en lov om skolebyggeri i Danmark. En grund blev købt af amtet i 1940. Den hørte til jordmoderboligen, og da denne blev nedlagt i 1930, blev der åbnet udvej for en pedelbolig. Sognerådet købte jordmoderboligen.

I 1941 var man klar til at bygge, men så kom krigen. Tyskerne lagde hindringer i vejen, og skønt repræsentanter for sognerådet rejste til København og søgte at bane en vej for byggeriet, måtte man skrinlægge det. Der var ingen materialer. Den 12. juli 1952 kunne der holdes licitation, og i efteråret 1953 stod skolen færdig til brug. Skolen er tegnet af arkitekt

Splittorff fra Viborg. Murerarbejdet blev udført af Murernes Andelsforretning i Silkeborg. Tømmerarbejdet blev udført af Orla B. Nielsen, Lemming, og Jens Jensen i Nisset. Jens Kirkegaard fra Ans har udført snedkerarbejdet i lærerboligen. Elarbejdet er udført af Holger Sivertsen, Silkeborg, og malerarbejdet af Henning Nielsen, Silkeborg. Johs. Hansen & Søn har udført snedkerarbejdet i de to andre lærerboliger. Blikkenslagerarbejdet blev udført af Ronald Winther. Centralvarme og sanitet blev udført af Magnus Hansen og K.K. Krath, Odense. Ingeniør var Nørgaard Nielsen fra Viborg.

Fra starten var skolen 4-klasset skole, hvor der gik 2 årgange i en klasse med undtagelse af første klasse. Der var i alt godt 100 elever.

I dag er skolen opdelt i 7 klasser med hver årgang for sig. Elevtallet er nede på ca. 70, og der er 6 lærerstillinger ved skolen.

Lemming skole har fra starten i 1953 været præget meget af vikarer, som til tider kun har virket ved skolen i 14 dage. Disse korte ansættelser er ikke medregnet i den følgende oversigt.

Lærere ved Lemming centralskole:

1) Magnus Nielsen Ginnerup 1952 - 1969

Er omtalt tidligere.

2) Frederik Brøbech Jørgensen 1953 - 1958

Han blev født den 10/11 1911 i Kastbjerg sogn; blev dimitteret fra Århus seminarium i 1950, og var derefter i en kort periode lærer i Rodskov, før han kom til Lemming. Han fik i 1958 ansættelse ved Silkeborg skolevæsen.

3) Edith Elisabeth Lützen 1953 - 1957

Hun blev født den 31/5 1911 og blev dimitteret fra Vordingborg seminarium i 1953. I 1957 flyttede hun til Sjælland.

4) Bente Lyhne Ottesen 1959 - 1963

Hun blev født i Ålborg og dimitterede fra Th. Langs seminarium i 1959. I 1963 flyttede hun til Engesvang.

5) Hr. Larsen 1959 - 1963

6) Fru Larsen 1959 - 1963

7) Bent H. Thor 1963 -

Han er født den 1/3 1940 i Krstrup ved Randers, og han blev dimitteret i 1963 fra Th. Langs seminarium. Den 1/8 1969 afløste han Magnus Ginnerup som førstelærer ved Lemming sogns skolevæsen.

8) Karen Bang 1963 -

Hun er født den 26/7 1940 i Gylling, og dimitterede i 1963 fra Silkeborg seminarium.

9) Lisbeth H. Thor 1965 -

Hun er født den 2/3 1940 i Thisted, og dimitterede i 1965 fra Th. Langs seminarium.

10) Rudolf Engedal 1966 -

Han er født den 7/11 1939 i Sunds ved Herning, og dimitterede fra Silkeborg seminarium i 1966.

11) Chr. Sørensen 1969 -

Han er født den 31/8 1935 i Hammelev i Sønderjylland, og blev dimitteret i 1960 fra Th. Langs seminarium.

12) Bente Høirup 1971 -

Født den 3/12 1945 i Sundby på Mors, og dimitterede i 1971 fra Th. Langs seminarium.

Ved kommunalreformen i april 1970 blev Lemming central-skole tilknyttet Silkeborg skolevæsen. I 1970 fik skolen sit første skolenavn, som sad i 4 år til 1974. Skolenævnet bestod af følgende: formand Bent Sørensen, Lemming, Else Marie Knudsen, Nisset, Birthe Springer, Nisset, Tage Andersen, Nisset og kommunens repræsentant Søren Mikkelsen, Silkeborg.

Ved skolenævnsskiftet i 1974 kom det nye skolenavn til at bestå af: formand Åse Overgård, Serup, Birthe Springer, Nisset, Henning Nielsen, Lemming, Tage Andersen, Nisset og kommunens repræsentant Keld Nielsen, Silkeborg.

På grund af det dalende elevtal ved Lemming centralskole er skolegrænsen blevet udvidet mod vest. Det er grunden til, at der i dag er et medlem fra Serup i skolenævnet.

Sogneforstanderskab - sogneråd

Tidligere i bogen er der gjort rede for Lemming sogns tilhørsforhold med hensyn til syssel og herred. Syslet styredes af sysselmænd, og herredet af herredsfogeder. Såvel sysselmændens som herredsfogedens væsentligste eller fornæmste gerning var at forestå retsplejen. Som herredsfoged fungerede ofte en bonde.

De praktiske opgaver i sognet blev ordnet på sogninget. Man indkaldte til tinget ved at tude i byhornet, som var hos oldermændene. Ofte var sogninget indrettet omkring et bytræ med rundsatte sten på byens gade eller forte. Her drøftedes byens fælles anliggender, foretoges valg af oldermænd, byhyrde og bysmænd. Man traf bestemmelse om, hvem der skulle holde bytyren, byornen og lignende. Endvidere drøftedes hegnssætning, skadeserstatning for kvæg, der var grebet på andemands jord. Navnlig i forårs- og sommertiden kom mange forhold til drøftelse og vedtagelse. Og når alle alvorlige forretninger var ført til ende, holdt bymændene fælles ølgilde. Omkostningerne ved ølgildet dækkedes gerne gennem bøder for overtrædelser af landsbyens love og regler (byens vide). Nisset vide er gennemgået i et tidligere kapitel.

Efterhånden blev der lagt flere og flere ting ud til bymændenes stillingtagen. Efter reformationen skulle der vælges kirke-regnskabsførere og kirkeværge, og sognemændene magtede også hvervet som taksationsmænd ved forarbejderne til matriklerne. Efter landboreformerne voksede opgaverne i tal og blev mere indviklede. I 1803 kom loven om fattigvæsen på landet. I 1814 kom forordningerne vedrørende skolevæsenets videre ordning i sognekommunerne. I administrationen af disse betydningsfulde sager skulle nu foruden præsten stedlige folk medvirke, og de pågældende personer gik til arbejdet med største alvor.

Den 13. august 1841 kom der så en kongelig anordning, som sagde, at alle kommunale anliggender på landet fra 1. januar 1842 skulle varetages af et sogneforstanderskab. Hvert pastorat udgjorde en kommune. Forstanderskabet skulle bestå af

Det første forstanderskab bestod af følgende: gårdmand Lars Nielsen, Serup, Møller Poul Nielsen, Holms Mølle, gårdmand Michel Christensen, Serup, gårdmand Peder Jensen Nædergård, Lemming, gårdmand Peder Kjeldsen, Lemming, gårdmand Peder Laursen, Lemming og pastor C. Bondrup blev valgt til den første formand.

Aar 1842 den 17de Februar solt Vognforslaand og Labat for See-
 og Lemming Vognen, dets første Møde i See og Vognfogar.
 Og Vognforslaand og Labat i Huskummen indlyst til:
 Oplagning for See og Vogn _____ Gaardmand Peder Rasmussen i Lemming
 Oplagning i id _____ Møller Peder Rasmussen i Møller Mølle
 Sættes forslaud i id _____ Gaardmand Nikolai Christensen i Lemming
 Oplagning i Lemming Vogn _____ Gaardmand Peder Jensen i Gaard i Lemming
 Oplagning i id _____ Gaardmand Peder Christensen i id
 Sættes forslaud i id _____ Gaardmand Peder Christensen i id
 G. L. Torvaldsen forslaud indlyst Vogn og Vognen i Ponder og i id
 Mølle og i id forslaud indlyst angik forslaud indlyst i id
 og i id forslaud og indlyst i id i id og i id forslaud
 i id indlyst i id forslaud i id
 Vogn og Vogn forslaud og Labat for See og Lemming Vogn
 den 17 Februar 1842
 Ponder, Peder Jensen i id
 i id i id i id i id

Som sagt, var pastor C. Bondrup den første sognerådsformand. Han gik ud af sognerådet i 1856. Sognerådet valgte for 1 år ad gangen. Formandskabet gik fra 1/1 til 1/1. Følgende har været formænd for Serup-Lemming sogneråd:

Pastor C. Bondrup	1842 - 1856
Gårdejer Peder Pedersen, Serup	1856 - 1859
Gårdejer Peder Jensen Bøndergård, Lemming	1859 - 1864
Gårdejer Niels Pedersen Kjeldsen, Lemming	1864 - 1868
Gårdmand Peder Jensen Bøndergård, Lemming	1868 - 1871
Møller N.P. Holm, Holms Mølle	1871 - 1874
Husmand Anton Nielsen, Nisset	1874 - 1877
Gårdejer Jens Nielsen, Nisset	1877 - 1880
Gårdejer Lars Mikkelsen, Serup	1880 - 1883
Gårdejer Jens Christiansen, Serup	1883 - 1886
Husmand Peder Sørensen, Nisset	1886 - 1895
Husmand Niels Anton Andersen, Nisset	1895 - 1898
Gårdejer Rasmus Buhl, Nisset	1898 - 1903
Gårdejer Niels Jensen, Nisset	1903 - 1904
Købmand Andersen, Lemming	1904 - 1906
Gårdejer Søren Jensen, Nisset Indelukke	1906 - 1917
Fritz Bak, Resdal	1917 - 1920

I 1920 fik Serup og Lemming hvert sit eget sogneråd. Lemming sogneråd kom til at bestå af 5 medlemmer. Dets formænd gennem tiderne ses af nedenstående:

Gårdejer Niels Jensen Indelukke, Nisset	1920 - 1925
Gårdejer Jens Peter Jensen, Lemming	1925 - 1952
Gårdejer Poul Pedersen, Lemming	1952 - 1962
Købmand Axel Sneftrup, Lemming	1962 - 1970

Ved kommunalreformen den 1/4 1970 blev Lemming kommune lagt ind under Silkeborg kommune. Det sidste sogneråd bestod af: Sofie Vejen, Nisset, gårdejer Søren Søndergaard, Lemming, gårdejer Chr. Mogensen, Nisset, postbud Henry Nielsen, Lemming og købmand Axel Sneftrup, Lemming.

Serup - Lemming Kommunes indtægter og udgifter i året 1878

Indtægter:

Afgifter af tiendefrit hartkorn	6,06 kr
Optaget lån	400,00 "
Påliggende skatter på hartkorn	4662,10 "
heraf i naturalier:	
rug 18 td. 3 skp. 1 $\frac{1}{4}$ fdk.	220,98 kr
byg 18 td. 3 skp. 1 $\frac{1}{4}$ fdk.	220,98 "
hø 6144 pd.	245,76 "
halm 9216 pd.	276,48 "
tørv 108 læs	<u>270,00 "</u>
	1234,20 kr
på formue og lejlighed (1/3)	2343,65 kr
Afgifter efter næringsloven	155,84 "
Indkomne skolemulkter	0,60 "
Salg af fattiges efterladenskaber	72,06 "
Salg af gamle materialer	0,25 "
Vejrefusion	250,00 "
Refusion af skat	108,00 "
Bøder m.m.	<u>57,76 "</u>
	<u>8056,32 kr</u>

Udgifter:

Underskud fra 1877	616,88 kr
Renter og afdrag på lån	690,56 "
Udgifter til de fattiges forsørgelse	2037,43 "
heraf i naturalier:	
rug 19 td. 2 skp. 1 fdk.	231,38 kr
byg 14 td. 0 skp. 2 fdk.	<u>173,25 "</u>
	404,63 kr
skolelærernes løn, bolig og emolument	2618,66 kr
heraf i naturalier:	
hø 6144 pd.	245,76 kr
halm 9216 pd.	276,48 "
tørv 108 læs	<u>270,00 "</u>
	792,24 kr

Skatter og tiender af skolerne	63,66 kr
Materialer	86,27 "
Materialer og arbejder	214,27 "
Afgifter	19,00 "
Vedligeholdelse af broer og stenkister	59,50 "
Materialer til veje og stier	153,82 "
Transport af materialer til veje og stier	446,73 "
Anlagt gangsti	527,04 "
Gangstier vedligeholdt	45,64 "
Vandsyn	2,00 "
Lys og varme til sognerådsmøderne	15,33 "
Tilskud til amtsfattiggassen	8,62 "
Tilskud til fattiggassen	100,00 "
Bidrag til fængselselskabet	10,00 "
Bidrag til Hedeselskabet	10,00 "
Udgifter til branddamme	50,00 "
Til Serup - Lemming Læseforening	10,00 "
Præstegården	13,54 "
Verholdelige kommuneskatter for 1878	<u>34,74 "</u>
	7834,19 kr
Beholdning	222,13 "
heraf i naturalier:	
rug o td. 2 skp. 1½ fdk.	3,56 kr
byg 3 td. 3 skp. 1¼ fdk.	<u>40,97 "</u>
	44,53 kr
Balance	<u><u>8056,32 kr</u></u>
I regnskabsåret 1896/97 var beløbene vokset til:	
Indtægter (brændevinsafgift 700,00 kr)	13722,73 kr
Naturalier	<u>850,18 "</u>
	<u><u>14572,91 kr</u></u>
Udgifter	13859,08 kr
Beholdning	<u>713,83 "</u>
Balance	<u><u>14572,91 kr</u></u>

Sognefogder

Allerede i 1500-årene fandtes i mange sogne en af lensmanden beskikket sognefoged eller bondefoged. En for hele landet gældende ordning af sognefogedinstitutionen blev gennemført ved forordning af 1. november 1791, hvorefter der skulle beskikkes en sognefoged for hvert sogn. Det var amtmanden, der udnævnte efter indstilling af politimesteren, senere også sognerådet. Enhver var pligtig til at modtage hvervet og udføre det i 3 år.

Forordningen bestemte, at der til sognefoged altid burde vælges en af de skikkeligste, redeligste og mest kyndige mænd blandt sognets almue, og de skulle anses som de mest agtede af almuens mænd og i samkvemmen have det øverste sæde. Sognefogderne skulle være fritaget for kongerejser, indkvarteringer og en del offentligt arbejde og skulle for hver udpantning, de foretog, have 12 skilling.

Foruden at have rent politimæssige opgaver var sognefogden lægdsmand og pantefoged. Han foretog registreringsforretninger i mindre dødsboer og var fra 1922 også giftefoged.

Følgende har været sognefogder gennem tiderne. Tidspunkterne for de første sognefogder må tages med lidt forbehold, da der ingen steder står, hvornår de tiltrådte og afgik:

1) Gårdejer Jens Jensen, Lemming	ca. 1792 - ca. 1812
2) Gårdmand Gustav Jensen, Lemming	ca. 1812 - 1837
3) Gårdmand Niels Sørensen, Nisset	1837 - 1841
4) Gårdejer Peder Jensen Nedergaard, Lemming	1841 - 1848
5) Gårdejer Niels Sørensen Dalsgaard, Lemming	1848 - 1852
6) Gårdejer Peder Jensen Bøndergaard, Lemming	1852 - 1890
7) Gårdejer Erik Nielsen, Lemming	1890 - 1924
8) Gårdejer Julius Rasmussen, Lemming	1924 - 1944
9) Gårdejer Jens Peter Jensen, Lemming	1944 - 1967
10) Gårdejer Niels Vejen, Nisset	1967 - 1970

Ordningen med sognefogder blev afskaffet sammen med indførelsen af kommunalreformen i 1970.

På den følgende side ses en politiplakat fra politimester Tolstrup i Silkeborg til sognefoged Jens Jensen i Lemming. Det er dateret den 2. december 1802. Af indholdet fremgår det, at der på det tidspunkt må have løbet en del omstrejffere omkring i de forskellige sogne, da samtlige sognefogder under politimesteren i Silkeborg har modtaget samme plakat. Disse omstrejffere må have ernæret sig ved at tigge og måske også stjæle. Ligeledes må der på det tidspunkt have været en del fattigdom i landet. Dette betød, at der ved lov af 5. juli 1803 blev bestemt, at oprette et fattigvæsen i hvert pastorat. Dette fattigvæsen skulle varetages af en fattigkommission, som bestod af sognepræsten som formand og 3 eller 4 af de bedste sognemænd.

De fattige blev inddelt i 3 klasser. Til 1. klasse hørte alle gamle, syge og de, der på grund af manglende førlighed var ude af stand til at fortjene noget. Klasse 2 var forældreløse børn. Til 3. klasse hørte familier, som på grund af svagelighed, mange børn eller anden årsag ikke helt kunne ernære sig selv.

Hjælpen til de fattige blev mest ydet i naturalier. For at modtage hjælp var det en betingelse, at man havde boet 3 år i kommunen. I 1892 kom loven om alderdomsunderstøttelse, og i de følgende år prægede gennemførelsen af denne lov i høj grad sognerådets arbejde ved siden af vejvæsen og skolevæsen.

Politi = Plakat.

Stentegende maa jeg herved have enhver paa det alvorsfulde erbaudet, ikke at huse eller forbolge Vællere og Omloebere; men derimod ikke allene strax anmelde vedkommende Sognefoged, naar og hvor de findes, paa det han usfortøbet kan lade dem opbringe og sende til mig; men endog vere ham behjælpelig med deres Paagribelse.

Enhver der angiver mig nogen, som bevistlig har handlet herimod, eller anmelder mig nogen Sognefoged, som bevistlig har seet igienem Fingre med Vællere og, saasaaert han har været vidende om deres Ankomst til Sognet, ikke paagrebet dem — betaler jeg strax en Douceur af 2 Rdlr., paa det enhver, for saadan Doertredelse af de kongelige Anordninger, kan vorde dømt og straffet.

Silkeborg den 2den December 1802.

Tolstrup,
Politiester.

Indgaaet 4de Decbr 1802
for indkomne af 26 Decbr 1802

Jens Jensen
Sognefoged for Lemming Sogn

Denne Plakat, som af den Gamtmænd for Lemming Sogn
Lagman og Lemming, og alle indkomne indkomne
og indkomne indkomne indkomne indkomne
Tolstrup

Det var en betydningsfuld vending, der ved udskiftningen indtraf, da så mange bønder forlod fællesskabet og landsbyerne og bosatte sig på egne, private ejendomme. For en stor del var det jo sikkert tidens driftigste mænd, der sagde den forholdsvis trygge landsbytilværelse farvel og lagde deres gårde fjernt fra naboer. De nøjedes ikke med skikkeligt at pløje agrene nærmest ved gården, men greb videre om sig. Ny jord blev brudt, rensat for sten, merglet og grøftet og lagt til gammemarken. Når en sådan stridsmand havde nået sin alders grænse, var han også gerne kommet nær ejendommens skel med opdyrkningen og kunne overlade børnene til deling et flere gange større kultiveret areal og en mange gange værdifuldere gård end modtaget. På denne måde blev øde jord, hede, mose og kær forvandlet til god landbrugsjord. Endvidere har mangfoldige uregelmæssige jordstrimler ind imellem og langs med de forskellige ejerlagsskel samt dele af det gamle skov- og overdrevsterræn været lyngdækket. Det er alle disse uproduktive arealer, vore olde- og bedsteforældre ved slidsomt arbejde fik omdannet til frugtbart agerland. Nutidens børn aner slet ikke, hvad denne omdannelse, der gjorde sognet rigere og større, mere frugtbart og smukt, har kostet deres fædre af arbejdsindsats og savn.

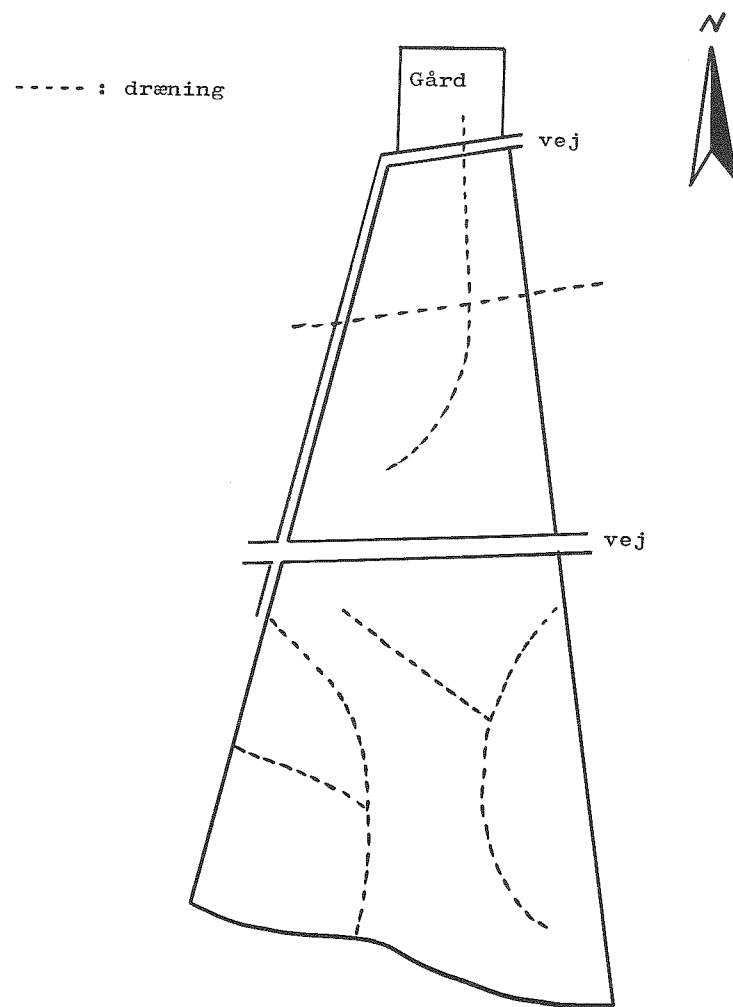
Ingen kan forestille sig det slid, der ligger bag en til-
endebragt opdyrkning. Ingen kan i dag forestille sig et stu-
deforspand, som langsomt og sikkert trak ploven frem gennem
sivgroet kær. Heste duede ikke til et sådant arbejde, da de
blev uregnelige på blød bund, derfor havde hver gårdmand
foruden heste også et par solide trækstude. Slog en lang dag
ikke til, tog man måneklare aftentimer til hjælp. Grøfter
gravedes, diger kastedes, og mergel blev hentet ved Silke-
borg Langsø eller i Serup og Hinge sø. Det tog 4 timer at
køre til Hinge sø efter mergel.

Men ikke alene opdyrkedes større og mindre hedestrækninger ud fra bestående gårdbrug. Mange steder henlå afsides små-

lodder, overflødige eller uhensigtsmæssigt skiftede jord-arealer, hvorefter der tid efter anden oprettedes nye ejendomme, mindre gårde eller husmandsbrug. Betegnelsen husmand kendes allerede før landboreformerne og dækkede da i de fleste tilfælde håndværkere, der ved siden af deres gode erhverv havde en lille jordlod med avl og græsningsret til en ko eller to samt et par får. Deres stilling var forholdsvis gunstig, og ved adgangen til selveje var de ofte i stand til straks at købe sig gård og grund. Efter landboreformerne skabte mangelen på arbejdskraft ude på de store gårde en ny type husmænd, som blev daglejere, idet den jord, man overlod dem, gerne var utilstrækkelig til familiens underhold. Det er disse husmænds stræben mod bedre kår, der har affødt den såkaldte husmandsbevægelse, hvis virkning bl.a. har givet sig udslag i talrige udstykninger af gårde med overflødige eller dårligt beliggende jorder. Hele denne udvikling har sammen med lettere adgang til grundforbedring ved mærgling, afvanding, tilførsel af kunstgødning og rodfrugtdyrkning givet kultiveringen og bebyggelsen et opsving.

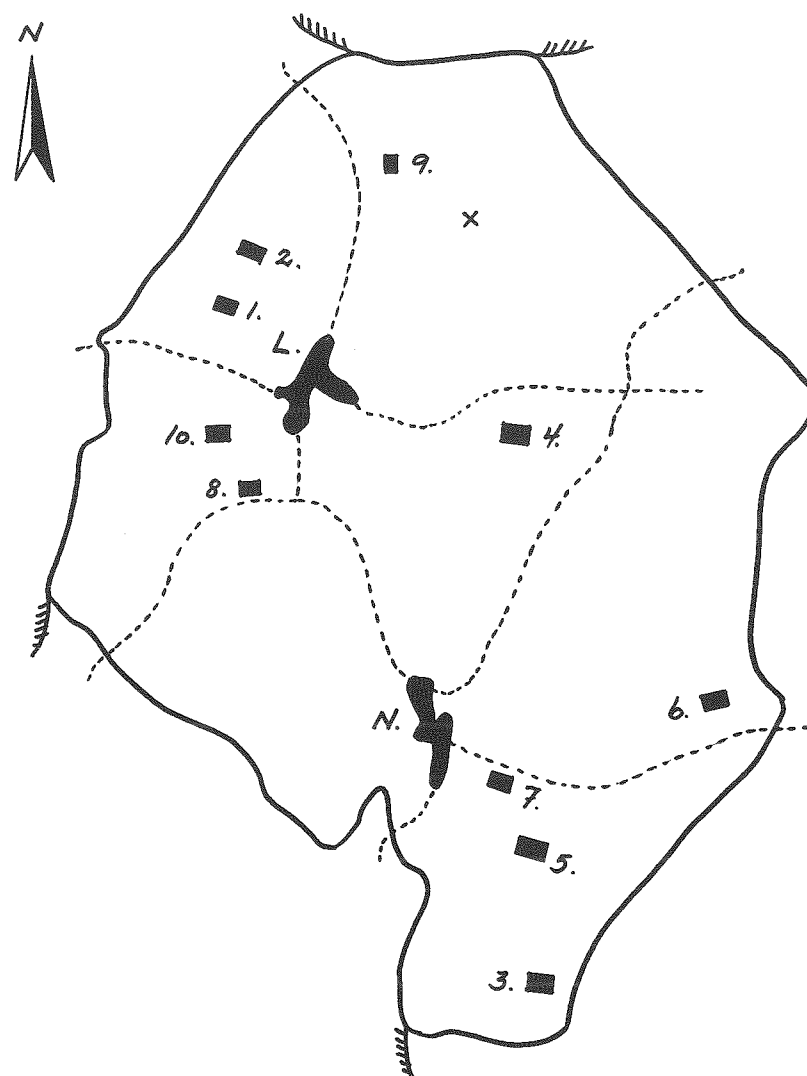

Sammen med opdyrkningen af sognet kom så det store arbejde med dræningen af jorden, da landbrugsjorden var meget fugtig, og der rundt på markerne var mange vandhuller, som selvfølgelig bragte forstyrrelser i markarbejdet om foråret og i særdeleshed om efteråret. Dette arbejde er først tilendebragt indenfor de sidste 10-år. Et drænesystem kan ses af nedenstående eksempel fra Lemming Bundgaard matr. 10 a.

Til at illustrere landbruget af i dag foretog jeg en undersøgelse af 10 gårde, medens jeg gik på seminariet i Silkeborg. Undersøgelsen skulle vise, de forskellige måder, man kan drive en gård på, og hvordan ejerens alder spiller ind på driften.

De omtalte gårders anbringelse i sognet ses af nedenstående kort.

Optællingen er foretaget i 1966.

Gård nr.	1	ejes af	Anker Pedersen
" "	2	" "	Knud Pedersen
" "	3	" "	Børge Pedersen
" "	4	" "	Viggo Østergård
" "	5	" "	Arne Brendstrup
" "	6	" "	Søren Indelukke
" "	7	" "	Tage Andersen
" "	8	" "	Svend Lassen
" "	9	" "	Anders Krogh
" "	10	" "	Frode Winther

Gårdenes samlede mælkemængde i kg. for 1966:

Gård nr.	1	33.407	gennemsnit pr. ko	3.341
" "	2	85.490	" " " "	4.275
" "	3	64.444	" " " "	3.580
" "	4	72.426	" " " "	4.260
" "	5	112.539	" " " "	3.630
" "	6	133.888	" " " "	5.578
" "	7	99.121	" " " "	5.217
" "	8	35.211	" " " "	3.521
" "	9	42.432	" " " "	3.536
" "	10	51.206	" " " "	4.268

Leverandørernes samlede mælkemængde i Lemming sogn for 1966 blev ialt 6.632.063 kg., som gennemsnitlig pr. gård bliver 34.542 kg. Gennemsnitsfedtprocent 4,24.

Gennemsnitsydelsen pr. ko for hele landet var 3.977 kg. Gennemsnitsfedtprocent for hele landet var 4,20.

Gård nr.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Samlet areal i ha	15	43	25	22	42	49	20	12	6	15
Mose	0,5		0,85		19,7					
Skov	1	1,2								
Græs u. omd.	1	5,5	3,8	5	3	6	5	3,5	1	4
Græs i omd.	3,5	5,2	2,75	2	1	16	8	1,5		1
Blandsæd	1	2,5								
Byg	3	20	8,8	9	14,3	17	6	5	2	4
Havre	1,5		2,2	2		6	1		1	
Hvede		2								
Rug	1									
Kålroer	1	3,3	2,2	2		3			1	1,5
Bederøer	1,5	3,3	1,65	2	2	1		2	1	2,5
Løse skift			2,75		2					
Kreaturer	17	55	48	31	84	76	54	21	22	28
Heraf køer	10	20	18	17	31	24	19	10	10	12
Leverede svin til slagteriet	87	320	120	150	496	101	150	50	99	112
Søer		21	10	12	39	9	13	5	9	
Traktor	1	2	2	1	2	2	1	1	1	1
Mejetærsker		1				1				
Grønthøster		1	1	1	1	1	1			
Maskinstation	ja		ja		ja			ja	ja	ja
Medhjælp	dagl. 1 k.	1 k.	1 k.	2 k.	2 k.					dagl.
Høns	25	180		30		100				50
Høstudbytte i fold	18	18	19	20	17	19	22	25	20	25
Ejerens alder	65	27	55	56	50	35	34	57	47	48

Før der blev indlagt el og kraft på gårdene, så man ved de fleste gårde en vindmotor, som kunne trække en dynamo, som kunne give strøm til oplysning.

Til trækraft havde man en hestegang, som for det meste var anbragt inde på gårdspladsen, hvor møddingen også lå. Bag et par heste i sådan en hestegang blev bedstemor tit anbragt, og hun kunne strikke mange par strømper, medens hun gik efter hestene. Mange af hestegangene er først blevet fjernet så sent som omkring 1930.

Allerede i det gamle landsbyfællesskab kendte man til vangs- skifte. På denne måde fik man jo jorden udnyttet bedre p.g.a. planternes forskellige behov for næringsstoffer. Da man så senere begyndte at bruge kunstgødning, betød det, at man fik en meget større udnyttelse af jorden. I Lemming sogn ligger høstudbyttet omkring 25 fold. Et eksempel på vangs- skifte kan ses fra Lemming Bundgaard i 1967, hvor jorden var inddelt i følgende 7 vange:

vedvarende græs
byg med udlæg
byg
kålroer
blandsød
bederoer
græs (hø)

Det næste år rykker det hele så en omgang med undtagelse af vangen med vedvarende græs. Hvor der f.eks. i 1967 var byg med udlæg, bliver der i 1968 græs (hø).

I det følgende gives der eksempler på arealudnyttelsen i Lemming sogn samt husdyrholdet.

Landbruget har altid været hovederhvervet i Lemming sogn. Der findes 118 gårde i sognet. Disse er jævnt fordelt over hele sognet. Der kan endnu ses eksempler på det gamle lands- byfællesskab. Det gælder særligt Lemming Vesterby og Lemming Østerby. De nyeste gårde findes på de forhenværende moseom- råder i den østlige del af sognet.

Jordens fordeling i Lemming sogn.

Optællingen er foretaget i 1960.

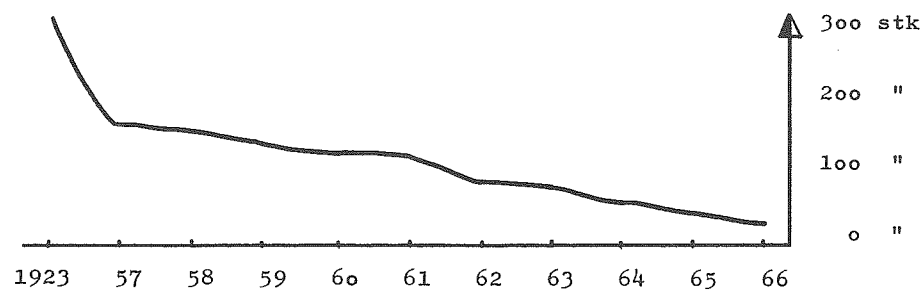
I Lemming sogn er der 1855 ha.

Landbrugsejen-
dommenes samlede

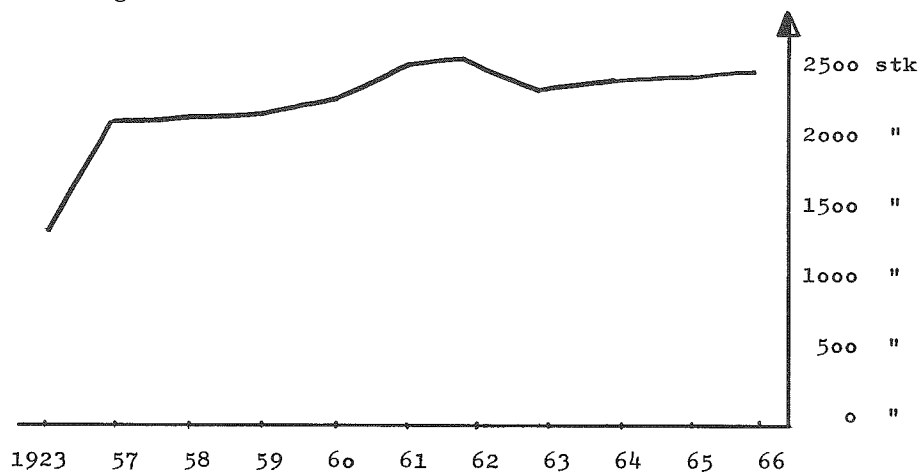
areal ÷ skov	1610,0 ha	86,6 %	hele landet	72,0 %
Skov + plantage	122,0 ha	6,6 %	hele landet	8,0 %
Vandarealer	9,0 ha	0,5 %	hele landet	1,0 %
Bebyggede arealer	12,8 ha	0,7 %	hele landet	5,0 %
Sommerhuse og
feriekolonier	8,7 ha	0,6 %	hele landet	3,0 %
Gader, veje, jern-
baneanlæg o.l.	23,7 ha	1,3 %	hele landet	2,5 %
Eng og mose	66,9 ha	3,6 %	hele landet	8,0 %
Byggegrunde	1,9 ha	0,1 %	hele landet	0,5 %
	1855,0 ha	100 %		100 %

Husdyrholdet i Lemming sogn

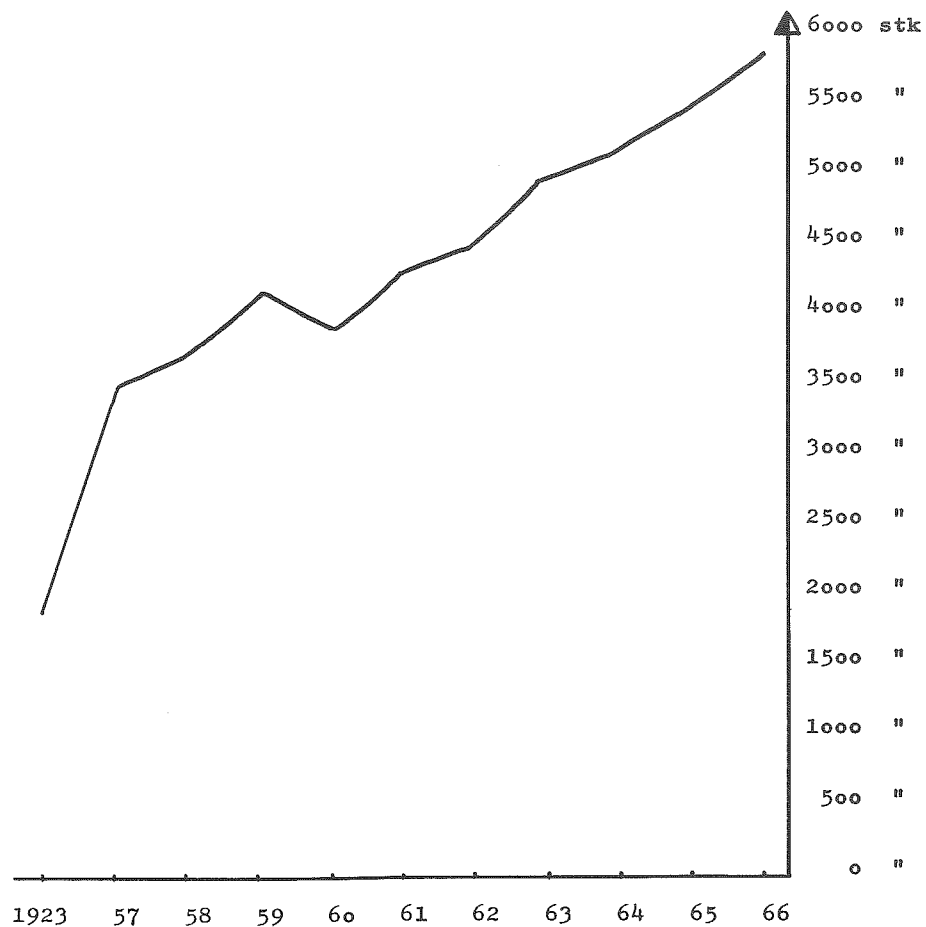
Heste:

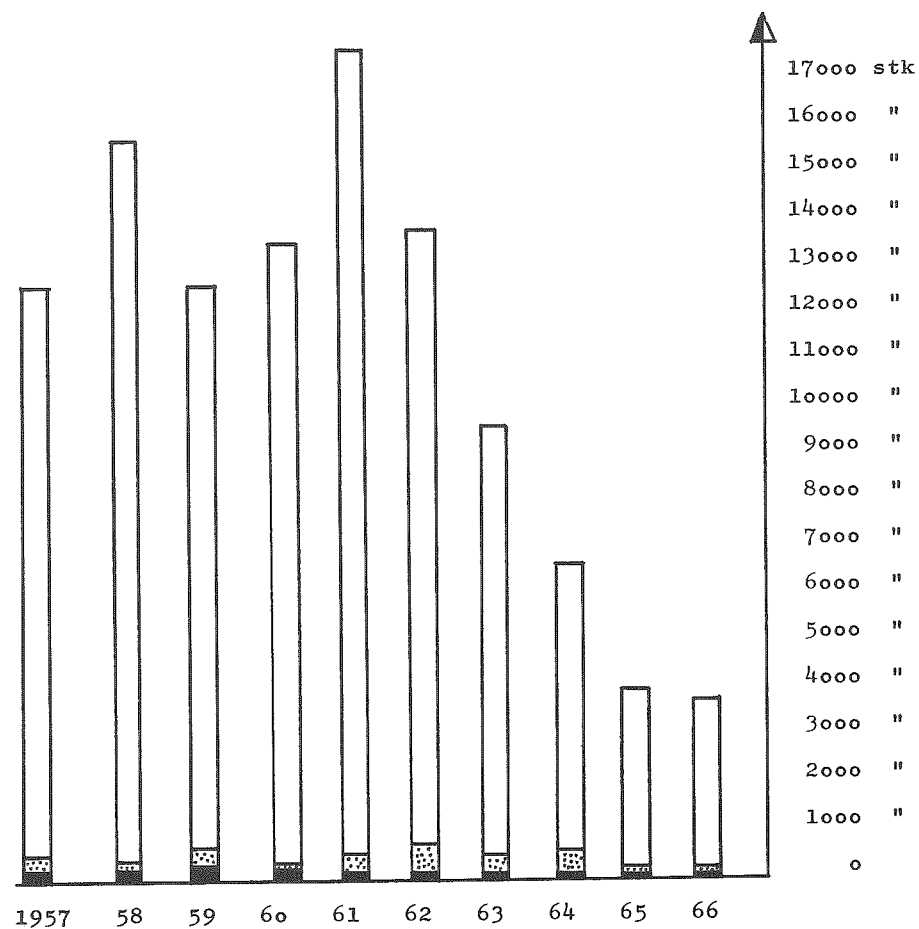
Hornkvæg:

Svin:

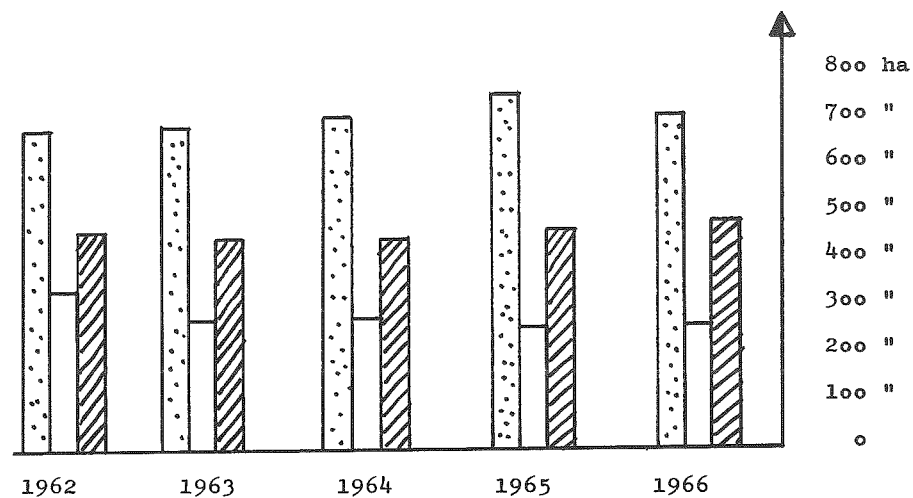
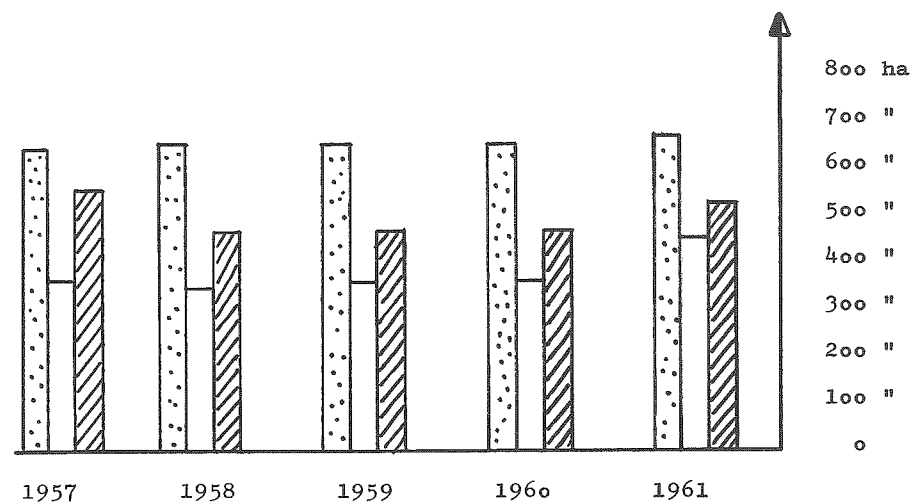

Bestanden af fjerkræ i Lemming sogn

- = høns
- ▤ = ænder
- = gæs

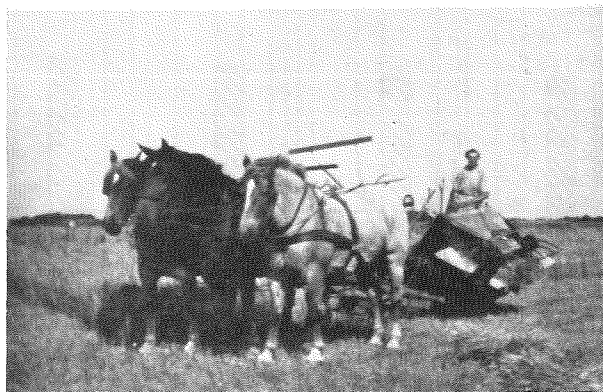
Arealets benyttelse

- ▤ = kornarealer
- = rodfrugter
- ▨ = græs- og grøntfoderarealer

Aflægger fra 1900

Selvbinder fra 1910

Lemming sogns Spare- og Lånekasse

Den 12. januar 1872 blev sparekassen stiftet ved en stiftende generalforsamling. Den første bestyrelse kom til at bestå af: lærer P. Sørensen, som blev regnskabsfører, P. Bøndergaard, Anton Nielsen, M. Rasmussen, K. Nielsen, I.P. Pedersen, K.S. Winther, S.P. Jensen, C. Mærker, Chr. Andersen og Jens Birk. Af foreningsvedtægter vedtoges bl.a.:

- § 1. Kassens formål er ved mindre indskud og udlån at opsøpare og udlåne sparesummer til fordel og nytte for sognets beboere.
- § 2. Enhver i sognet fuldmyndig mand, som har indskudt mindst 4 kr. i kassen, betragtes som interessent af samme og har stemmeret ved de årlige generalforsamlinger, såvel til valg af bestyrelsen som i kassens øvrige anliggender.

Den 1. april 1887 blev der på generalforsamlingen valgt det første tilsynsråd, som kom til at bestå af: P. Sørensen, Fr. Pedersen, Kr. Nielsen, H.P. Kristensen, Søren Nielsen Holk, Anders Peter Bonde og Jens Nielsen.

Beholdningen ved generalforsamlingen i 1883 var kr. 425,97. Det gennemsnitlige indlån pr. måned var da ca. 1000 kr., og det gennemsnitlige udlån pr. måned var ca. 900 kr. Indlånsrenten og udlånsrenten gennem tiderne ses af nedenstående:

1895	indlån	3½ %	p.a.	udlån	4½ %	p.a.
1939	indlån	4¾ %	p.a.	udlån	5½ %	p.a.
1954	indlån	5 %	p.a.	udlån	5¾ %	p.a.
1974	indlån	10½ %	p.a.	udlån	11½ %	p.a.

Årsomsætningen er i dag ca. 1,5 mill. kr., og kassebeholdningen er ca. 150.000 kr.

Regnskabsførere gennem tiderne:

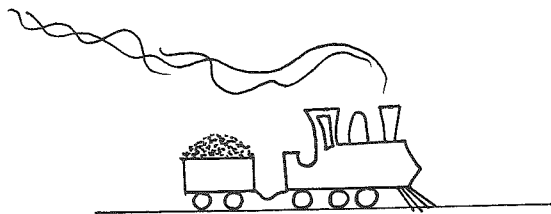
P. Sørensen	1872 - 1899
Jens Dalsgaard	1899 - 1924
Kresten Bondrup	1924 - 1964
Jacob Lundorff	1964 - 1971
Henry Ankersen	1971 -

Det var med stor forsinkelse, at man i 1920 - 1924 fik ført en jernbane ind i Lemming sogn. I over 40 år havde man ventet på, at man skulle få anlagt en jernbane gennem Lemming sogn, og da så endelig toget kom, var rejsegodset og publikum lige afgået pr. automobil, som var inde i en hurtig udvikling omkring 1920'erne.

Kort efter 1880 begyndte man at lave planer for en jernbane fra Silkeborg og mod nord. I 1896 behandlede sognerådet en henstilling om at yde bidrag til "Jernbanen Rødkørsbro-Silkeborg over Kjellerup", og sognerådet fik af amtet stillet en garanti til den påtænkte jernbane. Derefter blev planen skrinlagt et stykke tid, da en anden jernbane fra Silkeborg blev taget i højsædet. Det var Langå-Silkeborgbanen, der kom i forgrunden og blev fremmet. Et stykke tid drøftede man anlæget af en elektrisk bane, og så kom 1. verdenskrig og lagde en dæmper på det hele. Først da denne var endt, blev de gamle planer igen taget frem og hurtigt gennemført. Den 1/8 1924 kunne man åbne banen.

Banen havde sin blomstringstid mellem de to verdenskrige, hvorefter det gik tilbage for banen. Underskudet blev større og større, og den 31/3 1968 kørtes den sidste tur.

Postkontoret, som lå i stationsbygningen, blev flyttet til Lemming Bygade 12, hvor det blev overtaget den 1/4 1968 af fru Inga Sørensen, som også har postkontoret i dag.

Lemming Gymnastikforening blev stiftet omkring 1918. Som idrætsbane blev benyttet et areal tilhørende gårdejer Julius Rasmussen. Der har fra starten ikke været tale om et regelmæssigt sportsliv, men kun sommerfester og lignende, hvor man havde sportskonkurrencer. En yndet sport var bl.a. ringridning.

I Nisset blev der dannet en idrætsforening i 1930, som udøvede sport rundt omkring på forskellige græsmarker.

Den 20. januar 1954 blev der afholdt stiftende generalforsamling, hvor de to foreninger samt boldklubben "Frem" skulle sluttes i en forening, som skulle varetage ungdommens interesser i Lemming sogn. Generalforsamlingen blev afholdt i Lemming Forsamlingshus. Til foreningens første bestyrelse valgtes mejerist Holger Schou Jensen, gårdejer Arne Brendstrup, Henry Lundorff, Elna Nedergaard og Ruth Rasmussen. Som idrætsanlæg fik man sportspladsen ved Lemming centralskole, som blev bygget i 1953. Følgende har været formænd gennem tiderne:

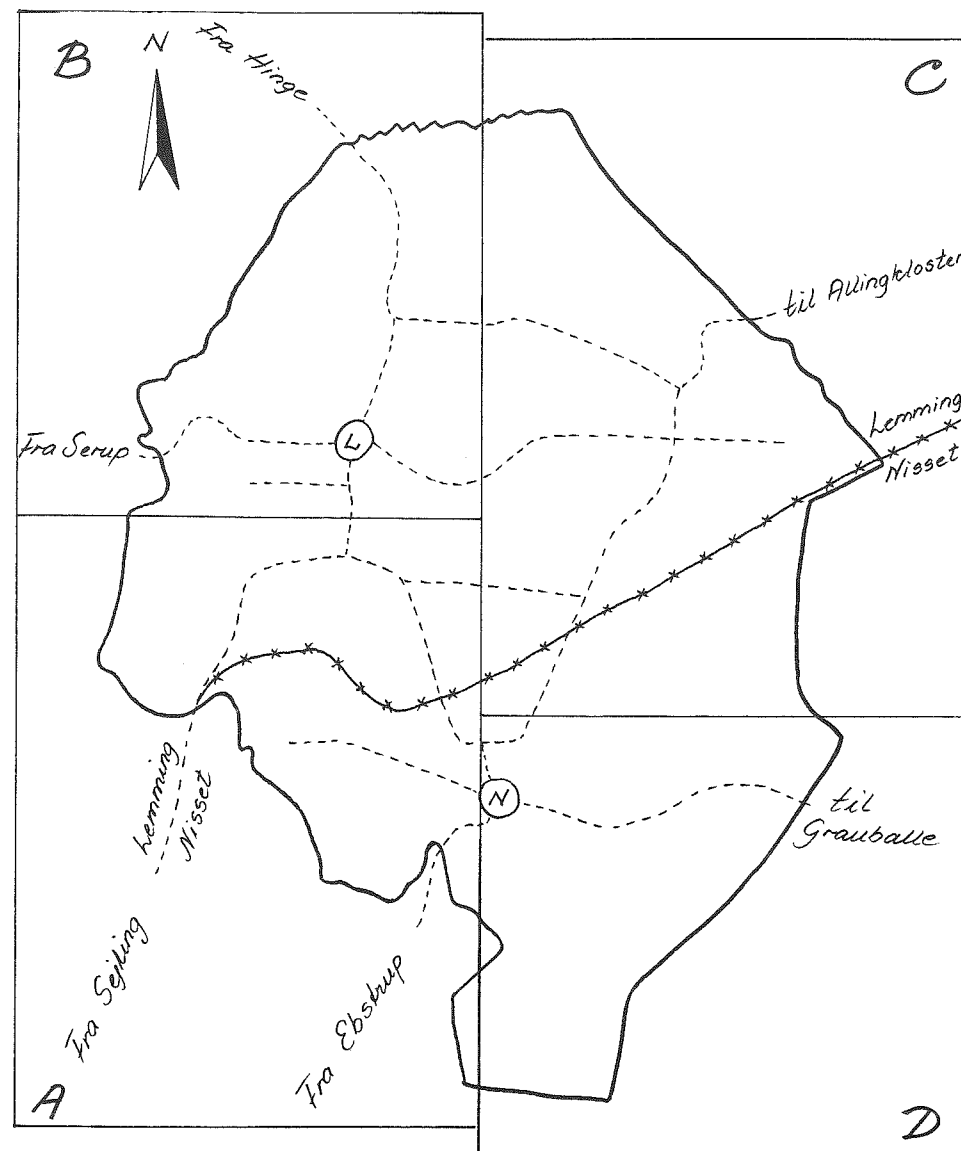
Holger Schou Jensen	1954 - 1956
Agner Kjeldsen	1956 - 1958
Tage Andersen	1958 - 1959
Erik Jensen	1959 - 1961
Bent Sørensen	1961 - 1963
Bent Andersen	1963 - 1966
Niels Jørgen Munch	1966 - 1967
Svend Østergård	1967 - 1970
Hans Peter Hansen	1970 - 1970
Bent Pontoppidan	1970 -

Sit store opsving fik foreningen i begyndelsen af 1960-erne, hvor der blev tjent mange penge på baller, som blev afholdt i forsamlingshusene. Disse penge kom foreningens idrætsliv til gode, som samtidig også fik et stort opsving. I dag dyrkes der idrætsaktiviteter hele året rundt, da man om vinteren kan bruge skolens gymnastiksal og Silkeborghallen. Foreningen hævder sig godt.

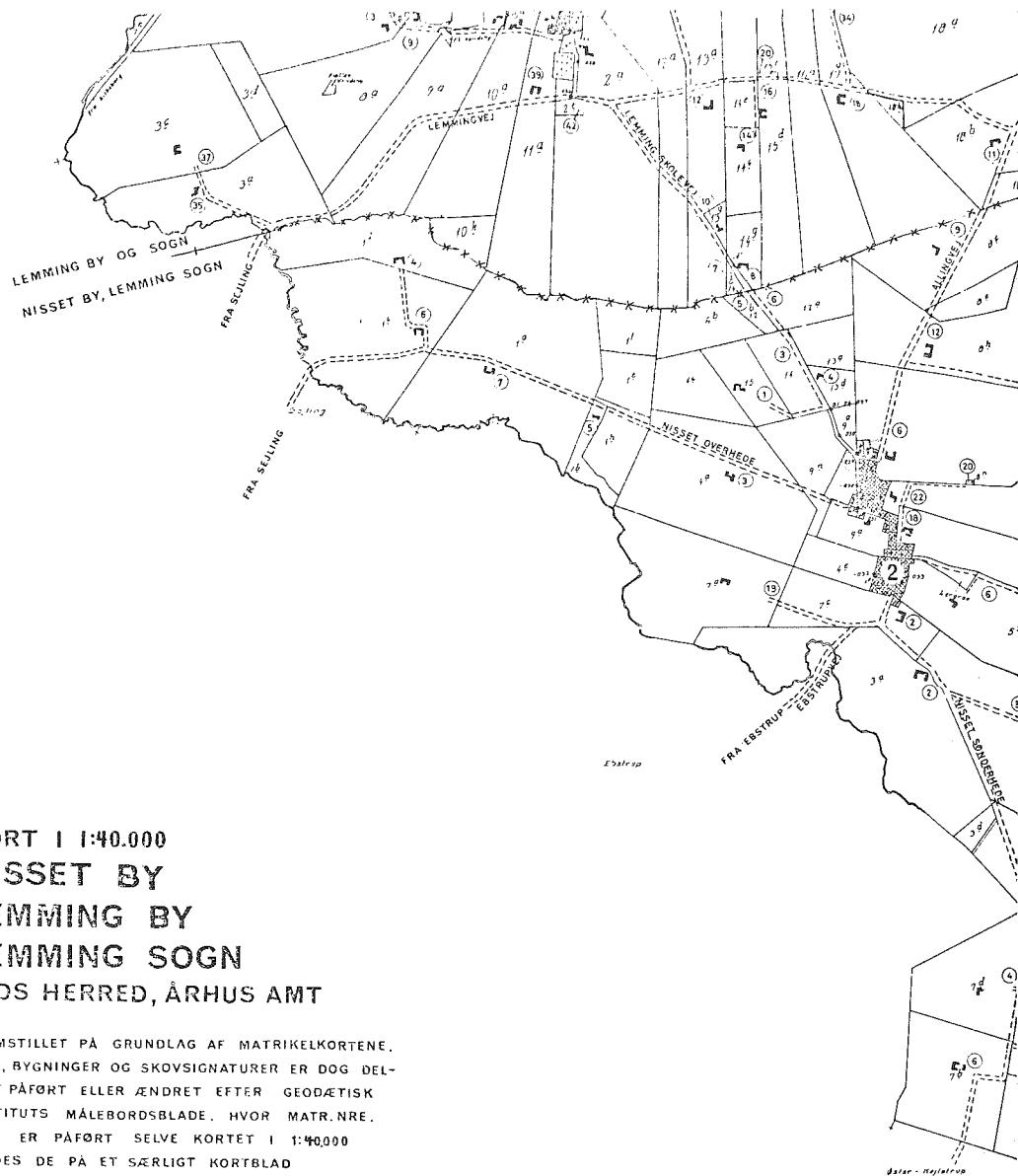
Siden matriklen af 1844 blev lavet, er der naturligvis blevet udstykket nye parceller. Disse nye parceller får navn efter den oprindelige hovedparcel. Ved f.eks. matrikelnummer 1 er der efterhånden udstykket nye parceller som 1b, 1c, 1d osv., idet den oprindelige parcel får nummer 1a. Det er undtagelse ved matrikelnummer 40 i Lemming, hvor stationen blev bygget. Denne blev udstykket fra matrikelnumrene 5a og 5b.

Pr. 28. marts 1974 var der i Nisset 141 matrikelnumre, og i Lemming var der 306.

I det følgende ses fire kortudsnit, som tilsammen dækker Lemming sogn. Kortet er et såkaldt husnummerkort, som er udarbejdet af stadsingeniørens kontor i Silkeborg i oktober 1972 på grundlag af matrikelkort. Kortet er revideret 28. marts 1974.

Kortudsnit A

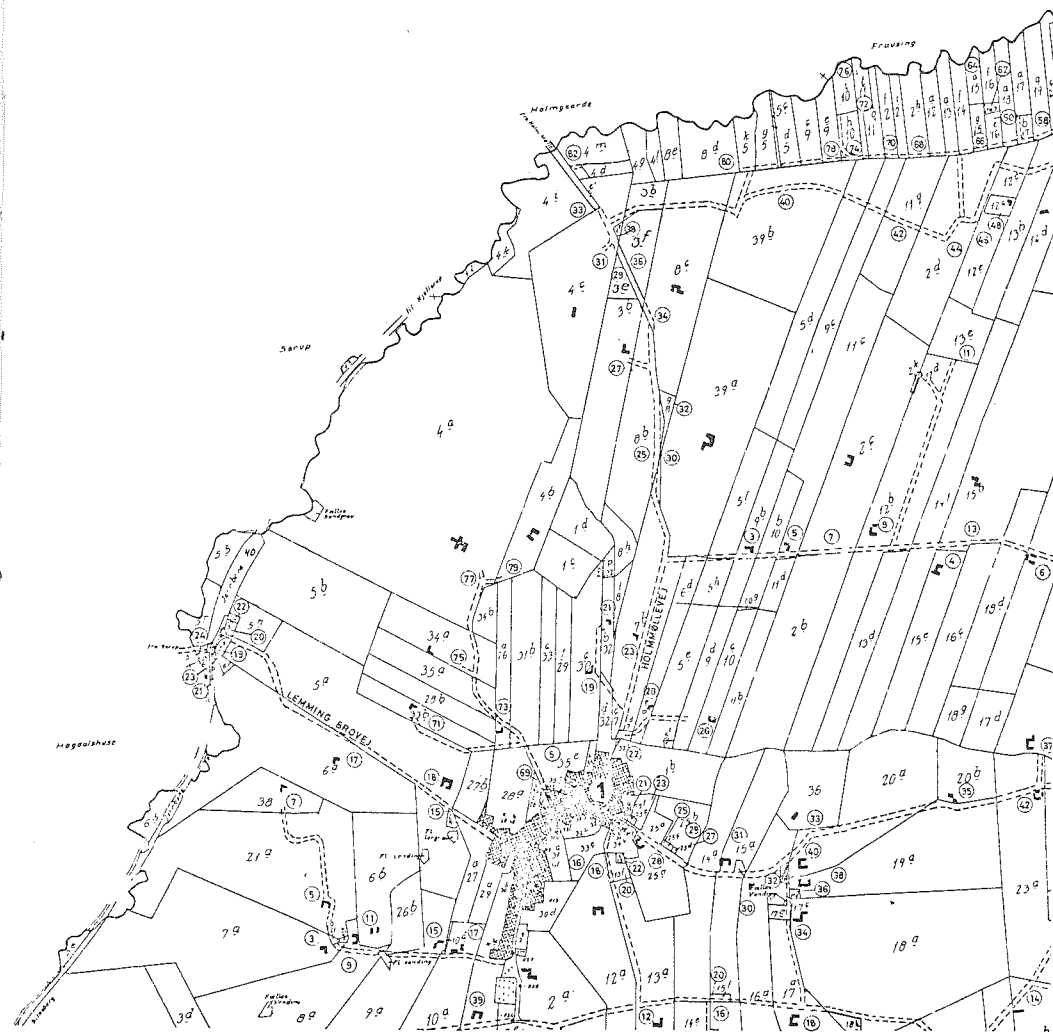

KORT I 1:40.000
NISSET BY
LEMMING BY
LEMMING SOGN
HIDS HERRED, ÅRHUS AMT

FREMSTILLET PÅ GRUNDLAG AF MATRIKELKORTENE.
VEJE, BYGNINGER OG SKOVSIGNATURER ER DOG DEL-
VIST PÅFØRT ELLER ÆNDRET EFTER GEODÆTISK
INSTITUTS MÅLEBORDSBLADE. HVOR MATR.NRE.
IKKE ER PÅFØRT SELVE KORTET I 1:40.000
FINDES DE PÅ ET SÆRLIGT KORTBLAD

SILKEBORG I OKTOBER 1972

Kortudsnit B

Hilsen til Lemming

Dejlige Lemming! Hør hvor det klinger!
Findes der skønnere Sted i vort Land!
Hyldest i fuldeste Maal vi Dig bringer!
Perlen Du er udi Dannevang!

Dejlige Lemming! Sé hvilket Udsyn
Tværs over Landet, sé Himlen saa blaa!
Sé Dig kun rundt, sé indad mod Byen,
Skønnere Sted Du vist aldrig før saa!

Digtet er fundet på et
postkort fra ca. 1910.

KILDER

Bol og By af Poul Rasmussen
Danmarks Geologiske Institut
Danmarks geologiske undersøgelser
Danske Vider og Vedtægter, nr. V
De danske Kirker, bind 12
Det danske landskab af M. Meeseburg
Det statistiske Departement: Landbrugsstatistik
Fra Viborg Amt 1929, 1941, 1943, 1945, 1946 og 1972
Gødvad sogns historie af H.C. Bøje
Herremand og fæstebonde af H.H. Fussing
Landsarkivet, Viborg
Matrikelsarkivet, København
Nedergaards Præstehistorie, bind 8
Rigsarkivet, København
Silkeborg Biblioteks lokalhistoriske samling
Silkeborg lens jordebog 1586
Silkeborg slot I, II og III af Edv. Egeberg
Viborg Amts degne- og skolehistorier af Ejner Poulsen
Viborg amts stednavne
Årbog for Lysgaard, Hids m.fl. herreder

Lemming Sogn

0-089-534-2

46.4
Silke-
borg

Winther, Tage
Lemming sogn

o 089 534 2